T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNAY AYDIN

ANABİLİM DALI :SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI :KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI

KOCAELİ - 2008

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNAY AYDIN

ANABİLİM DALI : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI :KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI

DANIŞMAN : DOÇ. DR. HAMZA ATEŞ

KOCAELİ - 2008

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi hazırlayan: GÜNAY AYDIN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 17.07.2008-2008/21

Doç. Dr. Hamza ATEŞ

Yrd. Doç. Dr. Muharrem ES

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ŞENGÜL

KOCAELİ - 2008

ÖNSÖZ

Dünya hızla değişiyor. Hızla değişen dünyaya ayak uydurmak için hem biz değişiyoruz hem de bize ait olan herşey değişiyor. Yaşadığımız kentler başta olmak üzere ekonomi, yönetim sistemi, iletişim ağları, sosyal olanaklar ve kültür bu değişimin dışında kalmayıp onlar da dönüşüyorlar.

Son yıllarda Türkiye'nin önemli sorunları arasında yerel yönetimler ve kentleşme sorunları yer almaktadır. Hem kentleşmenin hem de yerel yönetimlerin güçlenmesinin izlerini mekansal olarak kentlerde görebilmekteyiz. Bu durumun yerel topluluk üyelerine yansıması ise haklar ve ödevler anlamında olmaktadır.

"Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Kentsel Hakların Gelişimine Etkileri" adlı bu çalışmada, Avrupa birliği süreci ile yerelleşme eğilimlerinin yerel yönetimlere ve kentlere kattığı yeni değerler incelenmektedir. Yerel yönetimlerin güçlenen konumları ile beraber kentte yaşayan bireyin sahip olması gereken hakları ve sorumlulukları önemli hale gelmiştir.

Çalışma oluşturulurken maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme, tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Hamza Ateş'e, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Nohutçu ve Yrd. Doç. Dr. Muharrem Es'e teşekkürlerimi sunarım.

Kocaeli, Ağustos 2008
Günay Aydın

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: i
İÇİNDEKİLER ii
ÖZET: v
ABSTRACT: vi
KISALTMALAR: vii
GİRİŞ: 1
1. Tez Çalışmasının Amacı: 2
2. Tezin Bölümlendirilmesi 2

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. HAK KAVRAMI 4
1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE TEMEL NİTELİKLERİ 4
1.2.1. Tarihsel Evrimine Göre İnsan Hakları 6
1.2.2. Dayanışma Hakları 7
1.2.3. Çevre Hakkı 8
1.2.3.1 Çevre Hakkının Tarihsel Gelişimi 9
1.2.3.2. Çevre Hakkı - Kentsel Haklar İlişkisi 12
1.3. KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME 13
1.4. KENTSEL HAKLARIN ANLAM VE İÇERİĞİ 16
1.4.1. Uluslararası Alanda Kentli Hakları 17

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

2.1. AVRUPA'DA BİRLİK OLUŞTURMANIN TARİHİ 20
2.2.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ 23
2.3.BÜTÜNLEŞMEDE YENİ BOYUT: AVRUPA BİRLİĞİ 26
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ KRİTERLERİ 28
2.4.1. Maastricht Kriterleri 28
2.4.2. Amsterdam Kriterleri 29

2.4.3.Kopenhag Kriterleri 29
2.5. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ 30
2.5.1. Ankara Antlaşması İle Başlayan Süreç 31
2.5.2. Gümrük Birliği 31
2.5.3. Türkiye'nin Aday İlan Edilmesi ve Müzakerelerin Başlaması 33
2.5.4. Müzakere Süreci 34
2.5.4.1. Avrupa Birliği Üyeliğine Hazırlık Sürecinde Yerel Yönetimler 35
2.5.4.1.1. Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Yerel Yönetim Reform Yasalarımız 36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YERELLİK VE ÇEVRE HAKKI-KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YEREL YÖNETİMLERİN GENEL YAPISI 37
3.2. YEREL YÖNETİMLERİN AVRUPA BİRLİĞİ İÇİNDEKİ STATÜSÜ 40
3.2.1. Bölgeler Komitesi 40
3.3.1.1 Yerindelik 41
3.2.1.2. Yakınlık 41
3.2.1.3. Ortaklık 41
3.2.2. Yerellik İlkesi 42
3.3. AVRUPA KONSEYİNDE YERELLİK 43
3.4. YERELLİK İLKESİ VE TÜRKİYE 44
3.5. AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI 46
3.6. AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI ve TÜRKİYE'DE UYGULANMASI 49
3.7. GÜÇLENEN YERELLEŞMENİN DOĞAL SONUCU: ÇEVRESEL VE KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİ 52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTSEL HAKLAR

4.1. TÜRKİYE'DE YEREL GÜNDEM 21 VE KENTSEL HAKLARLA İLİŞKİSİ 53
4.2. TÜRKİYE'DE KENT KONSEYİ VE KENTSEL HAKLARLA İLİŞKİSİ 55
4.3. KENTLİ HAKLARI OLARAK GÖRÜLEN HAKLAR 56
4.4. KENTSEL YAŞAM KALİTESİ DOĞRULTUSUNDA KENTLİ HAKLARI...62
4.5. MEVZUATIMIZDA YER ALAN KENTLİ HAKLARI 66
4.5.1. Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı 66
4.5.2. Güvenlik Hakkı.....68
4.5.3. Konut Hakkı 69
4.5.4. Kent Kültürünün Korunması ve Geliştirilmesi Hakkı 70
4.5.5. Kentsel Hizmetlere Katılım ve Bilgilenme Hakkı.....71
4.5.6. Ekonomik ve Sürdürülebilir Kalkınma Hakkı.....72
4.6. TÜRKİYE'DE KENTLİ HAKLARININ YAŞAM
ALANINDAKİ ETKİLERİ.....73
4.7. TÜRKİYE'DE KENTLİ HAKLARININ KORUNMA YOLLARI.....75
4.7.1.Yargı Yolu ile Koruma 76
4.7.2. İdari Yoldan Koruma.....79
SONUÇ 80
YARARLANILAN YAYINLAR.....83
ÖZGEÇMİŞ.....93

ÖZET

Avrupa Birliği süreci ile önem kazanan yerelleşme anlayışı yerel yönetimlerin güçlenmesine olanak sağlamıştır. Yerel yönetimlerinin konumlarını güçlendirmek amacıyla Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kabul edilmiştir. Şart'ta, yerel yönetimlerin her türlü demokratik rejimin temellerinden biri olduğu belirtildiği gibi yurttaşların yerel yönetimlere katılma hakkı da vurgulanmaktadır.

Yerel topluluk üzerinde de olumlu etkiler sağlayan Özerklik Şartı, kentsel haklar açısından hem yerel yönetime katılma hakkını güvence altına almakta, hem de kentsel hakların yaşama geçirilmesini gerçekleştirebilecek güçlü yerel yönetimin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Küreselleşme ve yerellik olgusunun karşılaştığı yerlerin başında kentler gelmektedir. Süreklilik gösteren kentleşme olgusu kentlileşmenin önemini artırdığı gibi kent hukukunun da oluşmasını sağlamıştır. Bu şekilde yerel topluluk üyelerinin temel hakları ve ödevleri, siyasi, sosyal ve ekonomik hakları, yaşanabilir bir çevrede yaşama hakları ortaya çıkmıştır. Bu üç kuşak haklar yerelde korunur ve kullanılır hale gelmektedir. Bu yüzden kentli haklarının tanımını net olarak yapmak mümkün görünmemektedir. Kısaca kentli hakları insan haklarının kentli boyutu olarak ifade edilebilir.

Kentsel haklar hem Özerklik Şartı hem de Avrupa Kentsel Şartı ile güvence altına alınmıştır. Ancak kentsel hakların sağlanması için devletin yatırım gücü ile beraber toplumda herhangi bir zorlama olmadan kentsel hakların korunması gerekliliği bilincinin oluşması gereklidir. Bunun için de önemli olan kentlilik bilincinin oluşmasıdır.

ABSTRACT

Decentralization conception, which comes into question proces of Europen Union has provided facility to resurgence of local government. Europen Charter on Local Autonomy is approved for the aim of resurgence local government's position by Council of Europe. In Charter, it is specified that local government is one of the essential all sorts of democratic regime and accented participation right of citizenship to local government, too.

Autarchy stipulaton which has positive influence on local community, either provide protection of participation to the local goverment or intend a strong local goverment which can carry out the urban rights in terms of urban rights.

Urban is the center place that globalization and subsidiarity come accross the places. Urbanization fact increases either urbanized importance or provides to consist urban law. So it emerges that participation of local community basic rights and obligations, politic, social and economical rights, survival rights in habitable environmental. These three period rights get protected and used in local. Therefore it is not possible to define urban rights celarly. Briefly it is expressed that urban rights are urban dimension of human rights.

Urban rights have assured with either Autonomy Charter or Europen Urban Charter. But it is necessary that state's investment power and have conscious of protect the urban rights not any compulsion for providing urban rights. Important for this is that taking shape of urban cancious.

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
Akt	: Aktaran
bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CIAM	: Milletlerarası Modern Mimari Kongresi
COMECON Ülkeleri	: Doğu Bloku, Varşova Paktı
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DHBK:	: Doha Bank
Ed.	: Editör
EURATOM	: Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IULA-EMME	: Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı
KAYA	: Kamu Yönetimi Araştırma Projesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
Md	: Madde
MOBESE	: Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OECC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
YG 21	: Yerel Gündem 21
WALD	: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi

GİRİŞ

İki binli yıllar ile dünyada hızlı kentleşme ve yerelleşme süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru yaşanan geçiş ile küreselleşmeye rağmen yerelleşme eğilimleri daha ağırlıklı olarak hissedilmektedir.

Bu şartlar sonucu ortaya çıkan yerelleşme insan hakları ve demokrasi gibi anlayışların da güçlenmesine olanak sağlamıştır. Bunun en önemli getirisi hem uluslararası alanda hem de yerel düzeyde paylaşılan değerlerin artmış olmasıdır. Yerelleşmenin etkisinin en fazla hissedildiği alan, siyasal sistemin uygulanma alanı olan merkezi yönetim ve yerel yönetim olarak örgütlenmiş idari yapıdır. İdari alanda ortaya çıkan genel eğilim yerel birimlerin daha güçlenmesi yönündedir. Bu birimlerin mekan boyutunu oluşturan kentler ve onunla ilgili temel değerler ve haklar da bu bağlamda gündeme gelmektedir.

Bir insan hakkı niteliğindeki kentsel ya da yerel topluluk üyelerinin haklarının siyasal sistem üzerindeki etkisi ve ağırlığı günden güne artma eğilimindedir. İletişim ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen baş döndürücü gelişmeler dünyayı küçültüp adeta köy haline getirirken aynı zamanda yerel talep ve değerlerin daha açık ve net olarak dile getirilmesine neden olmaktadır. Bu küresellikle gelen yerellik, yerel ve kentsel hakların evrenselleşmesine, uluslararası nitelik kazanmasına ve aynı zamanda bunlara işlerlik kazandıracak kurumlaşmaların oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Avrupa Birliği süreci ile yaşanan gelişmeler doğrultusunda yerelliğin yeni anlamlar kazanması yerel yönetimlere ve kentlere de yeni anlam ve değerler kazandırmıştır. Bu kazanımlar günümüz kentlerinin ulusal sınırlar dışında birbirine bilgi ve iletişim ağlarıyla bağlanmalarına zemin hazırlamıştır. Yeni anlamlar kazanan kentlerde işlevlerin yoğunlaşması kentsel alan kullanımında ve kentsel hizmetlerin niteliğinde değişiklikler yapılmasını gerekli hale getirmiştir. Meydana gelen bu değişim ise günümüz şartlarında kentsel hak ve özgürlüklerin önemli hale gelmesine ortam hazırlamıştır.

Kentsel alanda insan hakları ve demokrasi kavramlarının önem kazanması yerel yönetim birimlerinin de öneminin vurgulanmasını gerektirmektedir. Bunun nedeni yerel yönetim yapısı, günlük işleyişiyle, bireyin haklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının gerçekleşmesine ortam oluşturmaktadır. Ayrıca yerel yönetim yerel topluluğun çeşitlenen gereksinimlerinin karşılanması ile hak ve özgürlük taleplerini gerçekleştirme konusunda merkezi yönetime göre daha elverişlidir.

Yerel demokratik kurumların sağlıklı işleyişiyle insan haklarının korunması arasında, hem kavramsal hem de uygulama açısından sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnsan hakları, yerel gelenekler açısından haklılık ve anlam kazanabildiğinde, etkin biçimde korunur ve uygulanır. Yerel yönetimlerin yerel halka yönelik hizmetlerinin sayısı, çeşitliliği arttıkça insan hakları da kenttaşlık hakları da bundan olumlu yönde etkilenecektir. Bu nedenle, ekonomik, toplumsal ve ekinsel haklarla, dayanışma hakları yerel yönetimlerin sorumluluk alanı kapsamındadır.

Tez çalışmasının amacı: Çalışmada öncelikle Avrupa'da Birlik oluşumunun tarihsel gelişimi üzerinde durulmaktadır. Avrupa Birliği'nin temellerinin atılması ile beraber bu yapı içerisinde önem kazanan yerel yönetimlerin, yerel topluluk üyelerinin hak ve özgürlüklerini gerçekleştirmesindeki rolü üzerinde durulmaktadır.

Hipotez 1: Avrupa Birliği süreci, mekan boyutunda yeni işlevler kazanan kentlerde kentsel hakların gelişimini sağlamaktadır.

Hipotez 2: Yerelleşmenin önem kazanması mekan boyutunda kentlerin de önemli işlevler kazanmasına olanak sağlamıştır.

Hipotez 3: Giderek önemli işlevler kazanan kentler, sanayileşme ve kentleşmenin olumsuz etkilerinin belirgin olarak hissedildiği yerler haline gelmiştir; bu durum kentsel çevrenin, insanların yaşamlarına elverişsiz hale gelmesine neden olduğu için kentte yaşayan bireylerin (kentlilerin) hak talep etmesine kaynaklık etmiştir.

Tezin Bölümlendirilmesi: Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa'da birlik oluşturmanın tarihsel süreci üzerinde durulmakta ve adım adım Avrupa Birliği oluşum süreci ele alınmaktadır.

Avrupa Birliği sürecinde yerel yönetimler başlıklı ikinci bölümde Avrupa Birliği sürecinin yerel yönetimler üzerindeki etkileri ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı çerçevesinde yerel yönetimlerin konumları değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde yerel yönetimlerin güçlenmesi ile yerel topluluk üyelerin haklarının gözetilmesi gerekliliğini vurgulamak için insan hakları içinde kentli haklarının temelleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikli olarak insan hakları ele alınmış, ardından üçüncü kuşak insan hakları olan dayanışma hakları içinde yer alan çevre hakkının gelişim süreci incelenmiş ve kentsel hakların çevre hakkının bir uzantısı olduğu hususu ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümde ise kentsel hakların anlam ve içeriği verildikten sonra yaşama geçirilmesi hususunda söz edilmiştir. Bu bölümde ayrıca mevzuatımızda yer alan kentli hakları belirtilirken bu hakları koruma yolları da vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. HAK KAVRAMI

Hukukçular, hak kavramını, bir insanın isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durum olarak tanımlamaktadırlar. Bu biçimiyle hak, bir şeyi yapma ya da yapmama serbestliliğini anlatan özgürlük kavramından daha geniştir.[1]

İnsan hakları bir insanın insan olma sıfatıyla sahip olduğu ve hiçbir kimse ya da yönetim tarafından kısıtlama konusu olamayacak temel hak ve ayrıcalıklardır. İnsan haklarının içeriği dört unsur ile oluşur:[2] Hakkın öznesinin belirlenebilmesi, hakkın konusunun açık bir tanımı, hakkın muhatabının saptanabilmesi ve hakka saygıyı sağlayabilmek için özgür yaptırım olanağı.

1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE TEMEL NİTELİKLERİ

İnsan hakları dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği haklardır ve olanı değil olması gerekeni ifade etmektedir.

İnsan hakları tarihsel evrimine göre üç kuşak haklar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu haklardan temel insan hakları arasında yer alan yaşama hakkının bir uzantısı olan sağlıklı çevrede yaşama hakkı, gelecek kuşakları daha yaşanılabilir bir yaşam çevresi bırakılması amacını gütmektedir.

Her ne kadar halen ideal noktasına geldiği iddia edilemez ise de, içinde bulunduğumuz yüzyılda insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması, çağdaş dünyanın en büyük uğraşlarından biri olmuş ve bunun bir sonucu olarak da yüzyılımız bu alanda geçen yüzyıllara göre daha başarılı sonuçların alındığı bir zaman dilimi olmuştur. İnsan haklarının özelikle bu yüzyılda, -bütün eksikliklerine

[1] Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", **Amme İdaresi Dergisi**, 45. Yıl, 30/3 Eylül 1997, ss. 31-32.
[2] İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul: Afa Yay. No: 269, 1994, s. 282.

rağmen- daha önceki yüzyılların teorik duygularından arınarak ciddi biçimde gündeme geldiğini görmekteyiz. Bu konuda insanlığın günümüze kadar verdiği mücadele her zaman övülmeye değerdir.[3]

İnsan hakları, insan olma sıfatıyla doğal olarak sahip olunan haklardır. İnsan bu haklarla doğar ve bu haklara sahip olarak ölür. Dünyanın neresinde olursa olsun bu hakların korunması tüm insanlığın ortak sorumluluğu altındadır ve bu haklarda yapılan bir kısıtlama artık sadece kısıtlamaya konu olan toplumun değil, diğer toplumların da tepkilerine neden olmaktadır. Ortaya çıkan sonuçlar her ne kadar tatmin edici olmasa da gelinen noktayı önemli bir aşama olarak değerlendirmek gerekir.

> İnsan hakları kavramı günümüzde belli temel metinlerle yazılı kurallar haline getirilmiş, uluslararası hukukta belli antlaşmalarla teyit edilmiş ve ülkelerin kendi iç hukuklarında da Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), Paris Şartı ve diğer benzer belgeler, bugün insan hakları konusundaki temel uluslararası kuralları oluşturmaktadır. İnsan haklarının korunmasına ilişkin atılan adımlarda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi uluslararası metinlerin yanında, bölgesel örgütlenmeler bağlamında ortaya çıkan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Paris Şartı gibi metinlerin de önemli bir yeri vardır.[4]

İnsan haklarının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde kişi hak ve özgürlüklerinin burjuva devrimleri eliyle gerçekleşirken, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin 1917'de yaşanan sosyalist devrim ve 1929 krizi sonrası gelişen refah devleti anlayışı ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

İki ayrı tarihi sürecin ürünü olmakla birlikte kişi haklarıyla sosyal ve ekonomik haklar birbirinden ayrı düşünülemez. Başka bir deyişle, kişi haklarıyla ekonomik ve sosyal haklar bir madalyonun iki yüzü gibidir. Sosyal ve ekonomik hakların sağlanmadığı bir ortamda kişi hakları sözde kalırken, kişi haklarının tanınmadığı bir durumda sosyal ve ekonomik haklar her türlü güvenceden yoksundur.

---

[3] Mustafa Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", **Yeni Türkiye**, Yıl 4, Sayı 22, Ankara, Temmuz-Ağustos 1998, s. 1199.

[4] Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar ve Avrupa Kentsel Şartı", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 13.

İnsan haklarının en önemli özelliklerinden birisi uluslararası niteliğidir ve bunu hakların gelişimi bağlamında görmek mümkündür.

> Bugün insanlık, insan hakları alanında sadece bilinçlenme noktasına gelmekle kalmamış, bu hakların ilk önce anayasalara girmesini sağlamış, bu arada kurduğu evrensel kuruluşlar aracılığıyla bu haklarını teminat altına almaya yönelik çok taraflı belgeler hazırlamıştır. Ayrıca uluslararası yargı kuruluşları oluşturmuş ve henüz dar bir çerçevede uygulanmakta ise de, bazı istisnalarla birlikte, bu kuruluşlara kişisel olarak başvurma hakkını elde etmiştir. Özellikle, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyince kabul edilen ve yürürlüğe konulan antlaşma ve sözleşmeler bu alanda kayda değer bir nitelik taşımaktadır.[5]

1.2.1. Tarihsel Evrimine Göre İnsan Hakları

İnsanlık ve uygarlık tarihi, bir bakıma özgürlükler ve haklar mücadelesi tarihidir. Fransız hukukçu Karel Vasek, tarihsel evrimine göre insan haklarını üç kuşak haklar olarak sınıflandırmıştır.[6]

- Birinci Kuşak Haklar: Temel özgürlükler, kişi hakları ve siyasal haklar.
- İkinci Kuşak Haklar: Ekonomi, sosyal ve kültürel haklar.
- Üçüncü Kuşak Haklar: Dayanışma hakları olarak tanımlanır.

> İlk kuşak insan haklarında devletin karışmayacağı bir alanı yaratma çabası içinde devlete karşı bireyi koruma ve devlet yönetimine bireyi katma çabası görülür. Kişisel haklar ile bireye devletin karışmayacağı bir alanın bırakılarak devletin egemenlik hakkı sınırlanmakta; siyasal haklar ile birey, siyasal iktidara ortak olma araçlarına sahip kılınmakta ve bu yolla siyasal erke bir kısıtlama getirilmektedir. İkinci kuşak insan hakları ile bireyin korunması amacıyla devletten ekonomik, toplumsal ve kültürel edimlerde bulunması beklenmektedir. Diğer bir deyişle, hakların gerçekleşmesi için devletin aracılığına gerek duyulmaktadır. Üçüncü kuşak insan haklarında ise dayanışma felsefesinin özü gereği devletin, her çeşit kurumun ve tüm bireylerin dayanışması ve işbirliği gereği ortaya çıkmakta ve bireyin haklarının yerini halkların ve toplulukların hakları da alabilmektedir.[7]

---

[5] Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", a.g.e., s. 1200.
[6] Ethem Torunoğlu, **Ötekilerin "Çevre"si**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s. 34.
[7] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", a.g.e., s. 36

Bu aşamada karşımıza kentli haklarını insan hakları içerisine nereye yerleştirebileceğimiz sorunu çıkmaktadır. Bu sorunu Tekeli'nin de belirttiği gibi her üç kuşak insan haklarının ilkelerini yerleşme bağlamında yorumlayarak çözebiliriz. Yaşam hakkı ve can güvenliği konuları üzerinden gidildiğinde kente temiz su sağlamak yaşam hakkıyla ilişkilidir. Yolların iki yanında düzgün kaldırımların bulunması ve yayalara öncelik verilmesi can güvenliği ilkesinin yerleşme açısından yorumudur. Herkese konut sağlanması ikinci kuşak haklar arasında yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma büyük ölçüde kentin atık sularının ve katı atıkların uzaklaştırılması ve arıtılmasına bağlıdır. Kentli haklarını bu şekilde yorumlamak sorunu çözme bağlamında önemlidir. Ancak kentli haklarına üçüncü kuşak haklar kapsamında yeni bir alan olarak yaklaşmak daha çözüme getirir niteliktedir. Bu doğrultuda, diğer insan haklarının yerleşme düzeyinde yorumlanmasıyla elde edilemeyecek haklar ve ödevlerden söz etmek olanaklı hale gelecektir.[8]

Bu kısımda öncelikli olarak dayanışma haklarının ne olduğu konusu açıklanacak, ardından dayanışma hakları kapsamında yer alan ve kentli haklarına uzanan sürecin anlaşılmasına yardımcı olması sebebiyle çevre hakkı üzerinde durulacaktır.

1.2.2. Dayanışma Hakları

Dayanışma hakları kuşağını doğuran etmenlerin başında, insanların sağlıklı ve güvenli koşullarda yaşamını tehdit eden bilimsel-teknik değişimler ile insan haklarının karşı karşıya kaldığı baskılar gelir. Dayanışma haklarının kökeni, yakın geçmişten geleceğe ulusal-üstü nitelikteki metinlerde aranmalıdır.[9] Evrensel nitelikli konulara sahip olan bu yeni haklar sadece belirli bir toplumun değil tüm insanlığın dayanışmasını esas alır. Sadece bugünkü değil gelecek kuşakların da korunmasını hedefleyen bu haklar ortaya çıkış biçimi ve doğası gereği evrensellik özelliğine sahiptir.

[8]İlhan Tekeli, "İnsan Haklarının Yerleşmeye ve Mekana İlişkin Boyutları Üzerine", **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, ss. 157-158.
[9] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", a.g.e., s. 36.

Üçüncü kuşak haklar yirminci yüzyılın ikinci yarısının, ikinci çeyreği ile birlikte gelişen ve şekillenen haklardır ve şu şekilde sınıflandırılmaktadırlar.

- Çevre Hakkı
- Gelişme Hakkı
- Barış Hakkı
- İnsanlığın Ortak Mirasından Yararlanma Hakkı

Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının ifadesi olan çevre hakkı temel insan hakları arasında yer alan yaşama hakkının bir uzantısıdır. Gelecek kuşaklara sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakılması, eldeki mevcut yaşamsal kaynak ve koşulların toplumsal adalet ilkelerine uygun olarak korunması ve kullanılması ile mümkündür.

1.2.3. Çevre Hakkı

1970 öncesinde sağlık hakkı kapsamında ele alınan çevre hakkı, henüz gelişme sürecinin başlarındadır. İnsan, sağlıklı ve dengeli bir çevreden yararlanabildiği ölçüde varlığını ve gelişmesini sürdürebilir. Bu nedenle önceleri çevre hakkı, sağlık hakkının bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır.[10]

1970'li yıllarla birlikte, "çevre hakkı" insan hakları alanında ayrı bir hak olarak tanımlanmaya başlamış ve süreç içerisinde uluslararası anlaşma ve belgelerde yerini almıştır. Türkiye'de de ulusal alanda, anayasa ve çeşitli yasal düzenlemeler içinde çevre hakkı kavramı yerini almıştır.[11]

Kent ve kırın coğrafi uzantısını oluşturan ve bu kapsamda doğal, yapay ya da kültürel olarak sınıflandırılan çevre, geniş anlamda canlı varlıkların bütün yaşam alanları ile diğer canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkilerini yürüttükleri, yaşam olanaklarının sürdürülebildiği bütün ortamları kapsamaktadır. Bu kapsamda çevre,

[10] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", a.g.e., s. 37.
[11] Torunoğlu, a.g.e., s. 35.

yaşam çevresi olarak değerlendirilmektedir.[12] Her şeye rağmen kalkınma anlayışı çevreye zarar verici sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu durum ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmakla birlikte; ayrıca insan yaşamını da olumsuz yönde etkileyen hava, su, toprak kirliliği, bitki ve hayvan tür çeşitliliğinin azalması, ormanların yok olması, erozyon ve çölleşme, iklim değişikliği gibi global çevre sorunlarının oluşmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu olumsuz tablo çevre hakkının, temel bir insan hakkı olarak tanınması ve yaşama geçirilmesini zorunlu kılmıştır.

> Çevre hakkı, birçok hak ve özgürlükle çatışmaya girebilir, ancak her şeyden önce, genel çıkarları özel çıkarların önüne geçirme özelliği ile dikkat çeker. Bununla bağlantılı olarak, bireyler arasında eşitlik kurmaya veya en azından maddi eşitsizlikleri azaltmaya katkıda bulunur; değişik özgürlük tür ve kategorileri arasındaki çatışmada uzlaşma işlevi görür. Daha somut olarak çevre hakkı, sağlığın, beden bütünlüğünün ve yaşamın kendisinin korunması aracıdır. İnsanlığın ortak malvarlığı üzerinde bir çeşit mülkiyet hakkı yaratan dengeli ve uyumlu bir çevre hakkı, öteki özgürlükler için, ortak alan ve uzlaşma zemini oluşturarak onların gerçekleşme ve varlık koşuluna dönüşmektedir.[13]

Çevre hakkının yaşama geçirilmesi özünde barındırdığı dayanışma ile mümkün olacaktır. Bu aşamada ise görev yüklenecek olanlar hükümetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve bireylerdir.

1.2.3.1. Çevre Hakkının Tarihsel Gelişimi

1972'de Roma Kulübü tarafından yayımlanan "Büyümenin Sınırları" başlıklı çalışma, büyüme ile kaynaklar arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Roma Kulübü tarafından hazırlanan rapora göre, sorunları gidermek ya da en aza indirgemek için gereken, "denetimsiz" büyümenin durdurulmasıdır. "Sıfır Büyüme Raporu" olarak anılan bu rapor gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yaklaşım farklılıkları

[12] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", a.g.e., ss. 37-38.
[13] Kaboğlu, **Çevre Hakkı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 30.

yaratmış ve ekonomik gelişme, sanayileşme süreçleri ve çevre arasındaki sorgulamaya kaynaklık etmiştir.[14]

Çevre hakkının bir insan hakkı olarak Uluslararası Hukuk'ta ilk kez yer alması, 1972 Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'na rastlar. Bu konferansta benimsenen ve dünya kamuoyuna açıklanan Stockholm Bildirisi'nin 1 No'lu ilkesi aynen şöyledir: "İnsanın onurlu ve gönenç içinde bir yaşama olanak veren nitelikte bir çevrede, özgürlüğe, eşitliğe ve yeterli yaşam koşullarına temel hakkı vardır ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için, insan bu çevreyi korumak ve geliştirmek sorumluluğu taşımaktadır.[15] Bu şekilde çevre, insan odaklı olarak vurgulanmış ve gelecek kuşakların hakları da gözetilmiştir.

> "İlki 1976'da Vancouver kentinde gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat I) konut, yerleşme ve kentleşme sorunlarını dünya ölçeğinde ele almıştır. Habitat I Konferansı'nın hedefleri şu iki hedefte özetlenebilir: Barınma sektörünün gelişimi ve tüm ülkelerdeki insan yerleşimi koşullarının iyileştirilmesi için işbirliği. Kentsel gelişimin fiziksel, toplumsal ve ekonomik koşulları açısından önemli bir çerçeve oluşturan Vancouver Eylem Planı'nın uygulanması şu aşamaları içermektedir:"[16]

- Küresel Ekonomik ve Toplumsal Şartlar
- Gündem 21 ve İnsan Yerleşimleri
- 2000 Yılı için Küresel Konut Stratejileri

Vancouver Konferansı'nda, insan yerleşimlerinin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve çevre sorunlarının giderilmesi için halkın planlamanın her aşamasına katılımının zorunlu bir hak olduğu ifade edilmiş, ayrıca yerleşme politikalarını uygulamak üzere siyasal, yönetsel ve teknik araçların geliştirilmesi önerilmiştir. Konferans'ın kararları doğrultusunda, 1978'de BM İnsan Yerleşimleri Komisyonu kurulmuştur.[17]

---

[14] Deniz İncedayı, "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK"", **http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/** (03.03.2008)

[15] Ruşen Keleş ve Can Hamamcı, **Çevre Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 5. Baskı, Mayıs 2005, s. 282.

[16] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., ss. 40-41.

[17] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 41; akt: Ruşen Keleş, "Çevre Sorunları ve Çevre Hakları", BM Yıllığı ve İnsan Hakları Armağanı, XXX. Yıl, Ankara, 1978, s. 100.

Uluslararası açıdan etkisi sınırlı bir alanı kapsamakla birlikte, ilk kez çevre hakkının doğrudan öngörülüşü, 1986'da yürürlüğe giren 1981 *Afrika İnsan ve Halk Hakları Sözleşmesi*'nde (md. 24) gerçekleşmiştir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz Raporu"nda *sürekli ve dengeli kalkınma anlayışı* ortaya atılmış, gelecek kuşakların yaşama hakkını güvence altına almaktan söz edilmiştir.[18] Bu raporun, çevre hareketinin merkezi bir konum kazanmasına yol açtığı söylenebilir. Bu gelişmeyi izleyen 1992 Rio Zirvesi öncesindeki bir gelişmeye de burada yer vermek gerekir. Bu gelişme, 1992'de gerçekleşen Heidelberg Buluşması'dır. 33 ülkeden 62 Nobel Ödülü sahibi bilim adamının da yer aldığı 425 aydın ve bilim adamının oluşturduğu uzmanlar ekibinin yapmış olduğu Heidelberg Çağrısı'nda ekolojik kaygılara verilen önemin bilimsel, teknolojik ve sınai ilerlemeleri tehlikeye düşürebileceği kaygısı üzerinde durulmuştur. Bu şekilde çevre için duyulan ilginin, sınai uygarlıklar için bir tehlike olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Bu çizginin Rio Doruğu'nun ürünü olan uluslararası belgelere de geniş ölçüde yansımış olduğunu öne sürmek abartı değildir.[19]

> 3-14 Haziran 1992'de Rio' da çeşitli ülke temsilcilerinin, hükümet dışı kuruluşların, yöneticilerin bir araya geldiği *BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi*'nde, ekolojik dengenin korunmasının, uluslararası alanda bireysel olarak devletlerin iradelerine bırakılamayacağı kabul edilerek çevrenin korunmasının, herkesin ve her zamanın sorumluluğu olduğu genel olarak tanınmıştır. Zirve'de *Dünya Çevre Sözleşmesi* imzalanmamakla birlikte, Dünya'ya 27 emredici ilkenin iletildiği *Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Bildirgesi* başta olmak üzere çevrenin çeşitli alanlarına ilişkin bir dizi bildirge ve sözleşme imzalanmıştır. Bunlardan İklim Değişikliği Üzerine Çerçeve Sözleşmesi, sera etkisine yol açan gazların, özellikle CO2, yoğunluklarını 1992 düzeyinde tutmayı amaçlar. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, türlerin biyolojik çeşitliliğinin korunması ve genetik kaynakların işletimi üzerine yöntemler saptanmasını öngörür. 21. yüzyıla girerken çevre ile kalkınma etkinliklerini yönlendirme amacını gözeten sürekli ve dengeli tasarısı olan Ajanda 21, kurumsal kapasitesi güçlenmiş ve çevre duyarlı teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak üzere gelişmekte olan ülkelerin parasal ve teknik kaynaklarla desteklenmesini amaçlar. Haziran 1993'te Viyana'da toplanan İnsan Hakları Konferansı'nda kabul gören İnsan Hakları ve Çevre Üzerine

[18] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 41.
[19] Keleş ve Hamamcı, a.g.e., ss. 253-254.

İlkeler Bildirge Tasarısı (1994), çevre hakkının unsurlarını, kapsamını insan hakları bütününde somutlaştırmaktadır.[20]

3-14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimleri (Habitat II) Konferansı'nda, ana tema olarak başlıca iki konu seçilmiştir: herkese uygun konut ve kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşmeleri. Her iki konu da yerel yönetimlerin temel işlevleri arasında yer almaktadır. Az ya da çok farkla, dünyanın her yerinde çeşitli boyutlarıyla insan yerleşmeleri ve konutlandırma büyük ölçüde yerel yönetimlerin sorumluluk alanına girmektedir. Bu nedenle hazırlanacak olan ulusal ve küresel eylem planlarında, kentin gelişmesinden, kent hizmetlerinin sunulmasından sorumlu olan yerel yönetimlerin görüş ve önerileri ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, insanların sağlıklı, güvenlikli, hakça, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir çevrede yaşamaları için ele alınacak konu önceliklerinin belirlenmesinde, çözüm önerilerinin geliştirilmesinde yerel yönetimlerin katkıda bulunmaları gerekmektedir.[21]

Konut ve yerleşim politikalarında devleti eksen olarak alan Habitat I' den farklı olarak Habitat II' de devletin yerini sivil toplum örgütleri almaktadır. Temel hedeflere ulaşmak üzere katılım, politikaları yapabilir kılma ve yeni bir yönetim anlayışı gözetilmektedir.

1.2.3.2. Çevre Hakkı - Kentsel Haklar İlişkisi

Çevre hakkı bireyin yaşam çevresinin korunması amacını gütmektedir. Bu nedenle diğer insan haklarının ön koşulu niteliğine sahiptir.

Çevre hakkından kentli hakkına uzanan süreçte, kentsel çelişkilerin tehdit temekte olduğu kentsel yaşamın hızla bozulmakta olan niteliğini yeniden gözden geçirmek ve sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının bir uzantısı olarak kentli haklarını ortaya koyma gerekliliği doğmuştur.[22]

---

[20] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 43.
[21] Cevat Geray, "Yerel Yönetimler ve Habitat II", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 1996, s. 6.
[22] Akkoyunu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 38.

Dayanışma hakları özü itibariyle zamana uygun olarak ortaya çıkabilecek hak ve özgürlükleri kapsamına alır nitelikte olmalıdır. Dayanışma felsefesini bünyesinde barındıran kentli hakları da bu doğrultuda çevre hakkının bir alt başlığı olmalıdır.

Dayanışma ve çevre haklarını bu şekilde belirttikten sonra çevre hakkından kentli hakkına uzanan süreçte, kentsel yaşamın hızla bozulan yapısını yeniden gözden geçirmek ve sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının bir uzantısı olarak kentli hakkını/haklarını ortaya koymak gerekmektedir. Ancak kentsel hakların ne olduğu açıklanmadan önce kent sözcüğünün kökenleri ile kentleşme ve kentlileşme kavramları üzerinde durmak faydalı olacaktır.

1.3. KENT, KENTLEŞME, KENTLİLEŞME

İnsanların toplu halde yaşama gereksinimleri bir yerleşim yeri ile karşılanmıştır. Bu yer insan hakları gelişimiyle oluşan kentlerdir. Kısaca *merkez olma hali*[23] diye tanımlanan kent** kavramı "tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, ekonomisi bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan, teknolojik değişmenin beraberinde getirdiği teşkilatlanma, uzmanlaşma ve işbölümünün en yüksek düzeye ulaştığı, geniş fonksiyonların gerektirdiği nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna varmış, toplumsal heterojenlik ve entegrasyon düzeyine yükselmiş, karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediği insan yerleşmesi"[24] olarak da tanımlanabilir. Es'e göre ise kentler sadece insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekanlar değildir. Günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, politik tercihleri, sosyal ilişkileri gibi kente özgü sosyal, siyasal ve kültürel özellikler olduğu gibi, fiziksel yapı da mimarisiyle, estetiğiyle kente özgü hız ve ölçeği ile ayrı özellik taşır.[25]

** Kent kavramının tarihsel gelişim süreci, kentin ne olduğu değil ne olması gerektiği hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 1999. Ayrıca uygarlığın beşiği, potası olarak görülen kentler üzerine düşünceler için bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, **Şehirler ve Kentler**, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Temmuz 2000.

[23] Mehmet Dülger, "Türkiye'nin Siyasi Geleceğinde Kentleşme", **ADA Kentliyim**, Yıl: 2, Sayı: 7, Eylül-Kasım 1996, s. 51.

[24] Keleş, **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s. 19.

[25] Muharrem Es, "Kent Kimliği, Kent Kültürü", **Kent Üzerine Düşünceler**, İstanbul: Plato Yayıncılık, Aralık 2007, s. 50.

Kent kavramından sonra kentleşme olgusunu demografik açıdan kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlayabiliriz. Ancak kentleşme bu şekilde sadece nüfus hareketi olarak ele alındığında eksik kavranmış olur. Ekonomik, sosyal ve siyasal unsurları da kapsayacak şekilde kentleşme "sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü davranışlara yol açan bir nüfus birikimi süreci"[26] şeklinde tanımlanabilir.

Kentleşme, artık, yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir.[27] Burada kentsel gelişmenin, kente yerleşmiş bulunan insanların (kentlilerin) davranış ve yaşam biçimlerinde değişiklikler oluşturacağı vurgulanmak istenmektedir. Ortaya çıkan bu değişiklikler sanayileşme-kentleşme sürekliliği içinde ön plana çıkan ve ele alınması gereken kentlileşme kavramı ile ifade edilmektedir. Gülden Erkut'a göre kentlileşme ya da kentli olmak birey ölçeğindeki bir değişim sürecidir. Bu süreç toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin birey ölçeğindeki yansımasıdır ve sosyo-psikolojik yönü ağırlıklı olan bir süreçtir. Kentlileşme süreci kırdan kente göç sonucu kişinin kente özgü işlerde çalışması, hem kente özgü davranış kalıplarını benimsemesi, hem de kentin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması yönünde bir değişimdir. Kentlileşme süreci ile birey, kırı yavaş yavaş dışlayarak, kenti adım adım kapsar duruma gelmektedir.[28] Diğer bir tanımlamaya göre kentlileşme kentin bir 'haklar evreni' olma bağlamında önemli bir kavramdır ve daha çok 'köylülükten uzaklaşma ve organize edilmiş sosyal hayata' geçişi işaret etmektedir. Bu anlamda fiziki ikamet yerinin değişmesi, yani köy yerine kentte yaşanıyor olması, kentleşme anlamını hiç mi hiç taşımamaktadır. Kentli olma organize edilmiş sosyal hayatın içinde o organizasyonu bozmayacak ve/veya aksatmayacak şekilde yer almaya; bunun için de kent hayatı organizasyonunu günlük

[26] Keleş, a.g.e., s. 22.
[27] Lois Wirth, "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", **20. Yüzyıl Kenti**, Bülent Duru ve Ayten Alkan (der. ve çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, 2002, s. 81.
[28] Gülden Erkut, "Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu", **Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları**, Hande Suher (ed.), İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı, Aralık 1991, ss. 52-53.

hayata kusursuz olarak bütünleyebilmeye bağlıdır.[29] Bu şekilde tanımlanan kentlilik* kavramı, kentli olma ile medeni olmayı özdeşleştirmektedir; ayrıca hem kentsel hakların ortaya çıkışına hem de hakların savunulması ve uygulanabilirliğine zemin hazırlamaktadır.

Ökmen'in de ifade ettiği gibi bazı dillerde kent sözcüğüne yüklenen anlamlar da kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişmenin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler meydana getirmesi süreci olarak ele alınan bir kentlileşme kavramını aydınlatıcı nitelikler taşımaktadır.[30] Nevval Sevindi eserinde Arapça ve bazı Batı dillerinde yer alan kent sözcüğüne ve bu sözcükten türeyen birkaç deyime yer vermiştir: Kent-Medine-City-Cite, Kentli-Medeni-Civilized-Civilise, Medeniyet-Civilization-Civilisation. Sevindi'ye göre bu açıklama kent kavramıyla uygarlık kavramı arasındaki sıkı ilişkiyi ve giderek kentli kişinin, gerçek uygar kişi olduğu varsayımını ortaya koymaktadır. Böylece kent, uygar kişilerin yaşadığı yerleşme birimidir[31] anlamı kazanmaktadır. Keleş'in kent sözcüğün kökenleri konusundaki görüşleri de bu doğrultudadır.

> "Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city, civitas), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunanca'daki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politiae) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (civilité) ve uygarlık (urbanité) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kibarlık ve görgü kent insanına özgü özellikler olarak algılana gelmiştir."[32]

---

[29] Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", a,g,e., s. 1201; akt: İhsan Sezai, Şehirleşme, İstanbul: Ağaç Yayınları, 1992, s. 28.

*Günümüzde kentlilik kavramının farklı kimlikleri içeren –bu kinlikler kültürüne, kökene, meslek ve iş konumuna, üyesi olduğu toplumlara ve toplum içindeki konumuna (gecekondulu, barınaksızlar, gençler yaşlılar vb gibi) göre olabilir- ancak eşzaman ve eşmekanların paylaşıldığı, ortak bir dilin geliştiği, çağdaş, sivili bir toplumda, dünya vatandaşlığı ile de çok yakından ilişkili bir kavram olduğu görüşü benimsenmektedir. Diğer bir deyişle kentlilik, yerel ve kültürel özelliklerin korunduğu evrensel bir kimliktir. Ayrıntılı bilgi için bkn: Sevin Osmay, "Kentlilik Kent Ortamında Ortaya Çıkan Yeni Bir Kimlik", **ADA Kentliyim**, Sayı:4, 1997, s. 60.

[30] Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", a.g.e., s. 1201.

[31] Nevval Sevindi, **Kent ve Kültür**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım, Kasım 2003, s. 102.

[32] Keleş, "Kent ve Kültür Üzerine", **Mülkiye Dergisi,** Cilt: XXIX, Sayı: 246, Bahar, 2006, s. 10.

Bu bağlamda kent, bir insan hakkı anlamında kentsel hakların anlaşıldığı, uygulandığı ve yaşandığı bir mekan olarak son yüzyılların birikimli bir sonucu olan insan hakları kavramı ile kesişmektedir. Yani kentler, uygarlığın, medeniyetin beşiği olarak kentsel hakların da içinde bulunduğu insan haklarının en iyi anlaşılma ve uygulanma mekanları olma fonksiyonuna sahiptir.

1.4. KENTSEL HAKLARIN ANLAM VE İÇERİĞİ

Kentler, küreselleşme ve yerelleşme olgusunun karşılaştığı yerlerin başında gelmektedir. Bu yüzden kentleşme ve ketlileşme olgusu da sürekli yaşanmaya devam etmektedir. Yerel birimlerin ve kentlerin ortaya çıkmasında bu durumun önemli etkisi olduğu gibi genel hukuk içinde ifade edilenler yerelde kent hukuku içinde kullanılmaya başlamıştır. Bunun da anlamı, yerel topluluk üyelerin temel hakları ve ödevleri, koruyucu hakları ve siyasi hakları, ekonomik ve sosyal hakları ile bulundukları yerlerdeki ortak mirasın korunması, yaşanabilir bir çevrede yaşama hakkıdır. Tüm bu haklar özünde taşıdığı dayanışma ile de kuvvet bulmaktadır. Yani üç kuşak haklar yerelde korunur ve kullanılır hale gelmektedir. Bu yüzden kentli haklarının açık ve net bir tanımını yapmak mümkün gözükmemektedir. Ancak kısaca insan haklarının kent-kentli boyutu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Kentsel hakları insanın insan olmasından doğan en temel hakların dışında tutmak mümkün değildir. Kentli haklarını biz, grup hakları dediğimiz (azınlık hakları gibi) belli grupları irade sahibi yaparak onları insan iradesinin sahip olmadığından fazla haklar elde etmeye fırsat verecek tarzda anlamıyoruz. Çünkü kentli hakları, belli bir yerde (kent) bulunmanın verdiği, aslında bireysel olarak da var olan hakların kent yönüyle birlikte kullandıkları haklardır.[33]

Daha öncede ifade edildiği gibi üçüncü kuşak dayanışma hakları evrensel nitelikte haklardır ve tüm insanlık arasındaki dayanışmayı ifade eder. Küreselliklе gelen yerellik doğrultusunda kentsel haklar üçüncü kuşak dayanışma hakları ile

[33] Fahrettin Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", **Yerel Siyaset**, İstanbul: Okutan Yayınları, 2007, ss. 193-194.

ilişkilendirilebilir. Kentsel haklar yerel topluluk üyelerinin/kentlilerin haklarını ve ödevlerini ifade etmektedir. Bu bağlamda kentsel haklar, yerel topluluk üyelerinin yerel yönetimin demokratik süreçlerine katılmasını, yerel hizmetlerde kalite ve etkinliğin artırılmasını, topluluğun ve toplumsal bilinç duygusunun geliştirilmesini, yerel topluluklarda ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklar yaratmayı içermektedir.

1.4.1. Uluslararası Alanda Kentli Hakları

Kent ve kentli haklarının tarihsel temelleri, 1871 tarihinde yaşanan Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır. Kentsel bir devrim olarak da nitelenen Paris Komünü'nün amaçlarından birisi, kırdan kente göçün de etkisiyle aşırı yükselen kira bedellerinin neden olduğu konut krizine çözüm sağlanmasıdır.

> 1933'te Atina'da toplanan Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (CIAM)'nde temel şehircilik ilkelerinin belirlendiği Atina Antlaşması, kent planlamasını insan merkezli olarak ele almakla birlikte, sağlıklı kentsel çevreler yaratılması için önemli ipuçları sunmaktadır. İdealize edilen kentsel çözüm budur. Toplum ahlakının ön plana çıkarıldığı Anlaşma ile kentsel çevreye evrensel bir düzen getirilmesi hedeflenmiştir. Anlaşma'da insan ve kentsel çevre, hümanist bir yaklaşımla ele alınmıştır. İnsanca yaşanabilir koşullarda barınma gereksinimi olarak ifade edilen konut hakkı, Atina Anlaşması ile ilk kez ortaya atılmıştır.[34]

Dünya ölçeğinde hak ve özgürlükler çerçevesini oluşturan ilk belge olan 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, kentli haklarına kaynaklık eden önemli bir belgedir. Bildirge'nin 25. maddesinde, "Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve gönenci için yeterli beslenme, giyinme, konut, sağlık bakımı ve zorunlu toplumsal hizmetleri de içeren bir yaşam düzeyine kavuşma hakkına sahiptir" ifadesi yer almaktadır. Görüldüğü gibi, Bildirge, Atina Anlaşması'ndan sonra konut hakkına yer veren ikinci belge olma özelliğine de sahiptir. 1950 tarihinde benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kentliliğe ilişkin birinci kuşak hakları içermektedir. 1961 tarihinde Avrupa Konseyince benimsenen Avrupa Sosyal Şartı, ekonomik ve toplumsal haklar açısından önemli ipuçları sunmaktadır. 1961 tarihli BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

[34] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği-I", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 25, Ocak 2008, s. 25.

Uluslararası Sözleşmesi, yine ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara ilişkin önemli vurgular içermektedir. 1966'da Birleşmiş Milletlerce benimsenen Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, siyasal haklara ilişkin düzenlemeler, kentsel haklarla ilgili görünmektedir.[35]

> 1970'lerde bir Fransız bilgin olan Henri Lefebvre, "Kent Hakkı" adlı kitabında, bireylerin kent ve çevre değerleri üzerinde kimi haklara sahip olduklarını ifade etmiş, kent hakkının kuramsal değerlerini ortaya atmıştır. Lefebvre'e göre, kent hakkı, özgürlük, toplumsallaşmada bireyselleşme, yaşam alanı (habitat) ve yaşam biçimi gibi hakların en üst düzeyi olarak ortaya çıkar ve katılma hakkıyla birlikte vurgulanır.[36]

1985 yılına kadar çevre hakkı konusunda uluslararası alanda gerçekleştirilen önemli gelişmelere çevre hakkının tarihsel süreci bölümünde değinilmiştir. 1985'te Avrupa Konseyi'nde imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda, kentlilerin kamu işlerinin yürütülmesi ve yönetilmesine katılma hakkının yerel yönetimlerce doğrudan yerine getirilmesine işaret edilmektedir.

Kentsel haklar ya da yerel haklarla ilgili diğer önemli belge 7 Şubat 1992'de Maastricht'te Avrupa Birliği Anlaşmasının imzalanmasıyla ortaya çıkmıştır. Burada, hizmette halka yakınlık ilkesi de önem kazanmıştır.

Kentsel haklar anlamındaki en önemli gelişme 17-19 Mart 1992 tarihinde Avrupa Konseyi'nin Strasbourg'daki 27. oturumunda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'dır. "Şart'ın temel felsefesi; yerel otoritenin kentsel gelişimine yönelik sorumlularını tanımlamak, kentsel gelişim ve yaşam kalitesine yönelik olarak evrensel ilkeler oluşturmak, yönetsel birimler arasında dayanışmayı sağlamak, yurttaşların temel bir takım kentsel haklara sahip olduklarını ve bu hakların herhangi bir ayrım gözetilmeden şehrin sakinleri için geçerli olduğunu belirtmektir."[37] Avrupa Kentsel Şartı ile kentsel haklar güvence altına alınmıştır.

---

[35] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği-I", a.g.e., s. 25.
[36] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği-I", a.g.e., s. 25, akt: Henri Lefebvre, Writings on Cities, Eleonore Kofman-Elizabeth Lebas (çev. ve ed.), UK: Blackwell, 1996, s. 19.
[37] Mete Tuncay, **Kentsel Haklar- Karşılaştırmalı Bir Çerçevede Türkiye**, İstanbul: WALD Yayınları, 1994, s. 85.

Bu bildirge genel olarak, yerel hizmetlerin kalite ve etkinliğinin arttırılmasını, yerel topluluklarda (beldelerde) ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklar yaratmayı, yerel topluluğun ve topluluk duygusunun geliştirilmesini ve yerel yönetimlerde etkin yurttaş katılımının sağlanmasını sağlayacaktır.[38]

Mutlu'ya göre Avrupa Kentsel Şartı'ndan sonra 2000 tarihinde imzalanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi de kentli haklarının en yüksek düzeyde kullanılabildiği yaşanabilir kentler yaratmak amacıyla oluşturulmuş bir belgedir. Kentsel peyzaj kentli haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu gibi Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin kentli haklarının somutlaştırılmasında önemli bir rol oynayacağı da ileri sürülebilir.[39]

[38] Sabahattin Yıldırım, **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, İstanbul: IULA-EMME Yayın Birimi, 1994, s. 153.
[39] Ahmet Mutlu, "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Kentli Hakları Bakımından Önemi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 11, Sayı 3, Temmuz 2002, s. 34.

2. BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

Kentsel haklar ya da yerel haklarla ilgili 7 Şubat 1992'de Maastricht'te Avrupa Birliği Anlaşmasının imzalanmasıyla ortaya çıkan belgede, karar verme süreçlerinde yerel toplulukların daha iyi temsil edilmelerine cevap veren arayışların yanı sıra, hizmette halka yakınlık ilkesi de önem kazanmıştır. Subsidiarity (yerellik) ilkesi ile kararların halka olabildiğince yakın düzeylerde alınması gereğine vurgu yapılmaktadır. Bu anlaşmanın 3/B maddesi ile salt kendi yetki alanının bir parçasını oluşturmayan konularda, Birlik yalnız hizmette halka yakınlık ilkesine uygun olarak hareket edecektir. Hizmette halka yakınlık ilkesinin dayandığı düşünce, Maastricht Antlaşması'nın 128. maddesinin ilk fıkrasında da bir başka biçimde yer almıştır. Buna göre "Topluluk, üye devletlerin ulusal ve bölgesel çeşitliliğini koruyarak kültürel gelişmelerine katkıda bulunacak ve aynı zamanda ortak kültür mirasının korunmasına da önem verecektir."[40]

AB oluşumu ile yerelliğin öneminin artmasının mekan boyutundaki yansıması kentlerde meydana gelecektir. Bu nedenle AB oluşumunun ayrıntıları önem kazanmaktadır.

2.1. AVRUPA'DA BİRLİK OLUŞTURMANIN TARİHİ

İS. 4. yüzyılda Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla beraber Hıristiyan dini de iki farklı kilise ile temsil edilmeye başlandı. Bu durumda Latin (Katolik) Kilisesi Batı Avrupa ile Doğu (Ortodoks) Kilisesi de Doğu Avrupa ile özdeşleştirildi. Bu arada Doğu ile Batı arasındaki gerilim Avrupa'nın fikri temellerini atmaya başladı.[41]

Avrupa'da bu tarihlerden itibaren meydana gelen olayların Avrupa'nın gelişim tarihinde önemli etkileri olmuştur. Her geçen yüzyılda Avrupa'nın

[40] Keleş, "Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarity) İlkesi ve Yerel Yönetimler", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 4, Sayı 5, Ocak 1995, s. 6.
[41] Nedret Kuran Burçoğlu, "Avrupa ve Avrupalılık", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 23, (Kasım 2004-Ocak 2005), s. 11.

ötekileştirdiği doğuya karşı bakışı farklı olmuştur. Bu farklılık 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar savaşlarla kendini ifade ederken 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bir ulus üstü birlik çatısı altında birleşme şeklinde belirlemeye başlamıştır.

Tarihsel süreç incelendiğinde; 9. yüzyıla kadar Avrupa, kavimlerin göçüne karşı kendi içinde birleşmiştir. 9. yüzyılda Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun kurulması ile Avrupa ilk gerçek ifadesini bulmuştur. 10.-18. yüzyıl arası Avrupa Hıristiyanlık ile özdeşleşmiştir. Ancak 16. yüzyılda Avrupa artık farklı bir ideal etrafında birleşmeye başlamıştır. Modern Avrupa'nın birleştirici unsuru ulus devlet fikri olmuştur. Bunda reform hareketlerinin etkisi söz konusudur. Bu yüzyıllarda imparatorluk da etkisini yitirmeye başladı. Bunda sadece ulus devlet fikri ya da reform çalışmaları değil; aynı zamanda Rönesans hareketi ve neticesinde beliren insanın yüceltilmesi, doğa bilimlerinde kat edilen gelişmeler ve 18. yüzyıl Aydınlanma ile birlikte akıl ve bilincin ön plana çıkışı etkili olmuştur. 18. yüzyıl Avrupa'nın uzak ülkeleri keşfettiği ve sömürgeye-sömürgecilik Avrupa'ya önemli ölçüde servet sağlamıştır- başladığı yüzyıldır. Sömürgecilik Avrupa'nın Doğu'ya bakışını da değiştirmiştir. Geri kalmış, aklını kullanamayan ve şehvete düşkün olan nitelendirilen Doğu'nun sömürgeleştirilmesinin meşrulaştırılması amaçlanmıştır. 19. yüzyılda ise Avrupa'da ulusal birlikler kurulmaya başlanmıştır. Bu birliklerin oluşturulma çabaları beraberinde savaşları getirmiştir. Avrupa'da birleşme için atılmaya başlayan adımların engellenmesinde birlik kurma girişimlerin önemli etkileri vardır. Çünkü çıkan savaşlar Avrupa Güçleri Konseyi'ni 1870'de susturmuştur. 20. Yüzyılın başında da Avrupa'da Barış İçin Birleşme gayretleri oluşmuştur, 1919 yılında Cenevre'de Milletler Cemiyeti kurulmuş, bunu 1923 yılında Viyana'da kurulan Pan-Avrupa Hareketi izlemiş, bunu Nazizm'e Karşı Avrupa Savaşı izlemiştir. Ancak bunların hiçbiri barışa götürmediği gibi yüzyılın ilk yarısı Avrupa ülkeleri arasında birbirini izleyen iki büyük dünya savaşına şahit olmuş ve Avrupa'da önemli kayıplar meydana gelmiştir.[42]

Avrupa bütünleşmesine yönelik istek ve fikirler çok daha uzak geçmişe dayanmasına rağmen 'Avrupa düşüncesi'nin şekil alması İkinci Dünya Savaşı

[42] Burçoğlu, a.g.m., ss. 11-14.

sonrasında olmuştur.[43] Savaş sonrasında ulus-devlet kavramı siyasi olarak saygınlığını kaybetmiş, ekonomik olarak krizleri engelleyememiş ve askeri olarak da vatandaşların güvenliğini sağlayamamış duruma düşmüştür.[44] Avrupa'nın birleşmesinin nasıl ve ne amaçla olacağı konusunda çeşitli görüşler hakimdi. Her ülke kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bir birlik ya da bütünleşme kurulması taraftarıydı.

19. yüzyıla kadar bunların çoğu sadece düşünce ve tasarı olarak kalmış, düşünüldüğü ve önerildiği gibi gerçekleşme şansı elde edememişti; ama bunların daha sonraki birleşmelere en azından fikir düzeyinde katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bu birlik düşünceleri içinde Avrupa birleşmesinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan iki önemli oluşum söz konusudur:[45] *Alman Gümrük Birliği* ve *İtalyan Birliği. Alman Gümrük Birliği*'nin oluşturulmasındaki esas amaç küçük devletçikler halinde dağılmış olan Almanya'da ekonomik yapıda da oluşan dağınıklığa bir çözüm getirmekti. Birlik düşüncesinin sahibi Friedrich Liest dışarıya karşı tek bir gümrük politikası uygulanmasını öneriyordu. Alman Gümrük birliği bir yandan Alman devletlerinin ekonomik entegrasyonun amaçlıyordu, bir yandan da üye ülkelerin ticarete yönelik çıkarlarını gözetiyordu. Gerçekleştirilmiş olan gümrük birliği ile ticaret ve sanayi geliştiği gibi üye ülke sayısı da arttı. Ekonomik açıdan oluşan bu güçlü yapı aynen siyasi alanda da gerçekleşseydi uluslararası arenada güçlü bir birlik oluşabilirdi. *İtalyan Birliği*nin oluşturulma temelinde aynı Almanya'da olduğu gibi parçalanmışlığa son vermek esası vardır.

19. yüzyılda Avrupa'da bütünleşme adına bu şekilde oluşumlar boy göstermiştir. Her bir birlik düşüncesi öncelikli ekonomik sorunlara çözüm getirme çerçevesinde ekonomik birlik olarak kurulurken zaman ilerledikçe siyasal birlik oluşturma hedeflenmiştir.

---

[43] İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, İstanbul: Alfa Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Ekim 2002, s. 109.
[44] Özlem Türk Terzi, "Avrupa'nın Birliği Avrupa'da Bütünleşmenin Tarihsel Dönüşümleri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi**, No. 25, (Ekim 2001), s. 246.
[45] Canbolat, a.g.e., ss. 91-95.

2.2. 'AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

Avrupa Birliği düşüncesi 1300'lü yıllardan beri Avrupalı filozof, tarihçi ve siyaset adamlarınca tartışılageldi. Avrupa birliği hayalinin gerçekleşmesi için atılan ilk ciddi adımlar ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın yaralarını saran Avrupa'da öncelikle ekonomik, kısmen de siyasi işbirliğin güçlenmesi gerektiği görüşünün ifade edilmesiyle atıldı.[46]

Avrupa haritası 20. yy.'da yaşanan iki dünya savaşı ile önemli değişimlere uğramış ve özellikle II. Dünya savaşından sonra oluşan bloklaşmalar Avrupa'yı siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından ikiye bölmüştü. Bloklaşmanın bir yanında gelişmiş Batı ülkeleri yer alırken diğer tarafında başını Rusya'nın çektiği COMECON ülkeleri (Doğu Bloku, Varşova Paktı) oluşmuştu.[47]

Birlik kurulmasına yönelik olarak atılan somut adımları dillendirmek gerekirse; ilk olarak 16 Nisan 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'ndan (OECC) söz etmek gerekir. Bu teşkilatın kurulmasının arka planında ABD'nin Avrupa'ya geniş kapsamlı yardımda bulunmak istemesi yer almaktadır. Daha sonraki aşama; "1946'da Winston Churchill Avrupa Konseyi'nin kurulmasını istemiş, bu girişim 1948 yılında den Haag'da gerçekleşmiş, Konsey üyeleri ilk kez 1949'da Strasbourg'da bir araya gelmiştir."[48] "5 Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi'ni kurucuları Belçika, İngiltere, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç'tir. Sonraki yıllarda Avusturya, İspanya, İsviçre, İzlanda, Kıbrıs Rum kesimi, Liechtenstein, Malta, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan üye oldular. Konseyin amacı, AB'nin genişlemesini sağlamak, insan haklarını korumak, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktır."[49]

Birlik kurulması için yapılan çalışmalar açısından Avrupa Konseyi önemli bir yere sahiptir. Çünkü "Batı Avrupa ülkeleri arasında kurulan ilk siyasi örgüt Avrupa Konseyi (Council of Europe) olmuştur. Bu örgüt dış işleri bakanları arasında

[46] Suavi Kemal Yazgıç, **Avrupa Birliği**, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005, s. 10.
[47] Yazgıç, a.g.e., s. 11.
[48] Burçoğlu, a.g.m., s. 14.
[49] Yazgıç, a.g.e., s. 12.

hükümetler arası bir işleyişe sahip olmasına rağmen bir parlamenterler meclisi de oluşturmuştur."[50]

Diğer önemli aşama Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasıdır. "18 Nisan 1951 günü Jean Monnet ve Robert Schuman İtalya, Benelüks ülkeleri, Batı Almanya ve Fransa'dan oluşan memleketlerle Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurarak Avrupa Bütünleşmesi'nin temelini atmışlardır."[51] Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun Avrupa'da bütünleşmenin sağlanmasına en büyük katkısı devletlerarası güveni sağlaması ve 1957'de yapılacak Roma Antlaşmasına gidecek yolu hazırlamasıdır.

> Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu öz itibariyle, kömür ve çelik üretimine ilişkin olarak bir ortak pazar, ortak hedefler ve bunları yönetecek ortak kurumları oluşturuyordu. Topluluğun görevi, bir ortak pazar kurulması yoluyla ve üye ülkelerin genel ekonomileriyle uyum içinde, bu ülkelerde iktisadi büyümeye, istihdamın geliştirilmesine ve hayat seviyesinin yükseltilmesine katkıda bulunmaktı. Aynı zamanda en yüksek üretkenlik düzeyinde üretimin en ussal dağılımını sağlayacak koşulların yerleşmesini gerçekleştirmekti.[52]

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na üye ülkeler 1955'te Messina Konferansında, daha geniş kapsamlı bir Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmasını benimsediler. Amaç gümrük birliği ve ortak pazar yoluyla Avrupa'nın entegrasyonunu kolaylaştırmaktı. Her iki topluluğun kuruluşuna ilişkin sözleşmeler 1957'de Roma'da imzalandı. Kuruluşlar ise 1958 başında Brüksel'de etkinliklerine başladılar.[53]

AET, AKÇT'ye üye altı devletin 1957 yılında Roma Antlaşması'nı imzalamasıyla daha geniş kapsamlı bir ekonomik entegrasyon oluşturma amacıyla kurulmuştur. AET'ye üye ülkeler asıl hedefin siyasal birlik olduğunu, ancak bu amaca ulaşılması için ekonomik dengelerin sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu doğrultuda, üye ülkeler arasında mal, sermaye, hizmet ve kişilerin serbest

[50] Türk Terzi, a.g.m., s. 250.
[51] Burçoğlu, a.g.m., s. 14.
[52] Yazgıç, a.g.e., ss. 16-17.
[53] Canbolat, a.g.e., s. 98.

dolaşımını öngören bir ortak pazar ve gümrük birliğinin oluşturulması planlanmıştır.[54]

> Avrupa Ekonomik Topluluğu ilk kez 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla genişlemiş, bundan sonraki katılımlar ise 1981'de Yunanistan, 1986'da İspanya ve Portekiz'in üyeliğe katılımı şeklinde olmuş, üye sayısı 12'ye çıkmıştır. 1995 tarihinde ise Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla üye sayısı 15'i bulmuştur. Avrupa Birliği'nin son ve en geniş kapsamlı genişlemesi 2004 yılında olmuştur. 10 yeni aday ülkenin üyelik antlaşmalarını imzalamalarıyla AB üyesi ülke sayısı Mayıs 2004'te 25'i buldu.[55]Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında katılması ile üye sayısı 27'ye çıkmıştır.

Avrupa Toplulukları'nın 1957'deki Roma Antlaşması ile kuruluşundan 1991'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile oluşan Avrupa birliği'ne kadar geçen süreçte uluslarüstü nitelik mi yoksa hükümetlerarası nitelik mi daha önemli olmalı konusunda rekabetleri söz konusu olmuştur. "AKÇT, AET ve EURATOM' un asli organları 1 Temmuz 1967'de "Füzyon Antlaşması" ile birleştirilmiş ve bu tarihten itibaren üç topluluk "Avrupa Toplulukları" olarak adlandırılmıştır."[56]

1980'lerde ise bütünleşme yönünde yeniden bir hareketlilik başlamıştır. "AT üyesi devletler Avrupa Birliği'ne yönelik 1983 Stuttgart deklarasyonu ile; dış politika, iktisat ve para politikası, kültür, hukukun denkleştirilmesi ve güvenlik alanlarında daha sıkı işbirliği yapacaklarını ilan ederler. 1984'te Avrupa Parlamento'su, Avrupa Birliği'nin kurulmasına yönelik bir Andlaşma Taslağını onaylar. Bu taslak 'Avrupa Anayasası'nın temeli olarak görülür. 1986'da imzalanıp 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi* Avrupa Topluluklarının kuruluşlarına yönelik andlaşmalarla başlatılan eseri sürdürmek ve devletler arasındaki ilişkilerin

---

[54] Fatih Türe, "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği," **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Turgay UZUN ve Serap ÖZEN (ed.), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 58.
[55] www.deltur.cec.eu.int/default.asp (30.03.2006).
[56] Türe, a.g.m., s. 59.
*Tek Senedin getirdiği yenilikler arasında; parlamentonun etkinliğinin artırılması, oylamada nitelikli çoğunluk sistemi aracılığıyla karar alma sürecinin süratlendirilmesi, ortak dış politika ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesi, iç pazar ve ekonomik bütünleşme bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, İstanbul: Alfa Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Ekim 2002.

tümünü bir Avrupa Birliği'ne dönüştürmek iradesiyle bir araya gelen 12 AT üyesi devletin temsilcileri tarafından hazırlanmıştır."[57]

2.3. BÜTÜNLEŞMEDE YENİ BOYUT: AVRUPA BİRLİĞİ

> 1989 Kasım'ında Berlin Duvarı'nın yıkılışı, 1990 Ekim'inde Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi, Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması Batı Avrupa devletlerini, oluşacak olan yeni Avrupa'da güvenliğin nasıl sağlanacağı, birleşen Almanya'nın nasıl kontrol altında tutulacağı ve dünyada güvenliğin yeniden nasıl tanımlanacağı konularında düşünmeye ve gelecekleri hakkında kararlar vermeye zorlamıştır. 1991 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması görüşmelerin açılmasına sebep olan Ekonomik ve Parasal Birliği kurmanın yanı sıra Avrupa'daki politik gelişmelere Batı Avrupa ülkelerinin tepkilerini somutlaştırmak ve yeni birleşmiş Almanya'yı dizginlemek amaçları ile hükümetlerarası işbirliğine dayalı Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) oluşturulması ile bütünleşmeye siyasi bir boyut kazandırmış ve bu siyasi boyutun ekonomik boyutu oluşturan Avrupa Topluluklarına eklenmesi ile 'Avrupa Birliği' kurulmuştur.[58]

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra farklı siyasi ve ekonomik geçmişe sahip olan ülkeler* AB'ye üye olmak istemişlerdir. Ancak öncelikli şart AB'nin kendisini tanımlamasıdır, bundan sonraki aşama ise aday ülkelerin bu tanımlamaya uygun olup olmamalarına göre üyeliklerinin belirlenmesi sürecidir. Aday ülkelerin karşısına AB tarafından çıkarılan Kopenhag Kriterleri üyelik için uyulması ve sahip olunması gereken şartları içermektedir. Ayrıca AB kendisini bu kriterlere göre tanımlamaktadır:[59] Ekonomik, parasal ve siyasal birlik amaçlarına sahip olan, ekonomik açıdan rekabete açık bir pazar ekonomisi, özellikle siyasi açıdan demokrasi ve hukukun üstünlüğüne sahip, insan ve azınlık haklarına saygılı bir Birlik.

Düşünce olarak uzun yıllar evveline dayanan birleşmiş, bütünleşmiş Avrupa fikri sonunda karşımıza Avrupa Birliği adı ile çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin yıllar

---

[57] Canbolat, a.g.e., ss. 112-113.
[58] Türk Terzi, a.g.m., s. 252.
* Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Cem, **'Avrupa'nın Birliği' ve Türkiye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2005; Murat Belge, **Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?**, İstanbul: Birikim Yayıncılık, 2003.
[59] Türk Terzi, a.g.m., s. 253.

itibariyle göstermiş olduğu gelişim sürecinde amaçları da farklılaşmıştır. İlk başlarda sadece ekonomik bütünleşme esas alınırken giderek siyasi boyut ta önemli olmaya başlamıştır. Yapılan her bir anlaşma ile birliğin gerçekleştireceği amaçlar da çeşitlenmiştir. "Başlangıçta bölgesel bir güç olarak gelişen Avrupa Birliği'nin ekonomik bir topluluktan küresel platformda güçlü siyasi birlikteliğe varan gelişimi, birliğin kurucu antlaşmalarında kendini göstermektedir. 1957 Roma Antlaşması'na göre Birliğin amaçları[60], üye ülkeler arasında önce gümrük birliğini, yani malların gümrük vergisi ödenmeksizin üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılmasını öngörmüştür. Ancak Roma Antlaşması'nın nihai hedefi sadece ekonomik değil ortak tarım, ulaştırma, rekabet gibi diğer birçok alanda ortak politikalarının oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ekonomik ve parasal birlik kurulması, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulmasıdır.* 1986 Avrupa Tek Senedi ile yeni politika alanları (çevre, araştırma ve teknolojik kalkınma, ekonomik ve sosyal bütünleşme) Birliğin kapsamına alınmış, dış politika konusunda Avrupa işbirliğinin sağlanması amaçlanmış, sınırların mal, hizmet ve sermaye faktörleri için kaldırılması hedeflenmiştir. 7 Şubat 1992'de imzalanan ve tüm üye ülkelerce onaylandıktan sonra Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması**, Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve siyasal entegrasyonun tam olarak gerçekleştirilmesine yönelik en kapsamlı ve önemli belgedir: Avrupa Birliği Andlaşması olarak anılır.[61] 1999 yılında tek para sistemine geçilmesi, ortak dış ve güvenlik politikaları ile uluslararası platformda AB kimliğinin oluşturulması, adalet mekanizması ve polisiye olaylarda ortak hareket edilmesi amaçlanmış, AB vatandaşlarına Avrupa Parlamentosu ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması ile, işçilerin ve AB vatandaşlarının haklarını geliştirmek, üretim faktörlerinin serbest dolaşımının önündeki son engelleri kaldırmak, uluslararası ilişkilerde Birliğin sesini güçlü kılmak, Birliğin kurumsal yapısını daha etkin hale getirmek amaçlanmıştır.[62]

---

[60] www.deltur.cec.eu.int/default.asp. (30.03.2006).

* Bu yapının oluşturulmasının öncüleri Fransız Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet ve Dışişleri Bakanı Robert Schuman olmuştur.

** 200 maddeyi ve çok sayıda ek protokolü içeren Avrupa Birliği Andlaşması; tüm topluluk sistemi için geçerli olacak yeni hükümler getirirken, Kurucu Antlaşmaları çeşitli değişikliklerle güncelleştirerek bir işlevsel tek Topluluğun belirginleşmesini sağlamaktadır. Maastricht Andlaşması'yla geliştirilen Avrupa Birliği'nin en önemli taşıyıcıları; yerel halkın talep ve desteğini sisteme taşıyan bölgesel örgütlerle organik bağ içerisindeki uluslarüstü organlar ve kurumlardır.

[61] Canbolat, a.g.e., s. 224.

[62] Muhammet Kösecik, "Avrupa Birliği'ne Hazırlık Sürecinde Yerel Yönetimler", **Yerel ve Kentsel Politikalar**, M. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel (ed.), Konya: Çizgi Kitabevi, Eylül 2003, ss. 145-146.

AB organlarını, genişleyen bir Avrupa Birliği'nin görevlerini gereğince yerine getirmeye hazırlamak üzere Amsterdam Andlaşması ile başlatılan sürecin tamamlanması amacıyla 2001'de Nice Antlaşması imzalanmıştır. Burada, Amsterdam Antlaşması'ndaki temel hükümler korunmakla beraber, iyileştirmeye yönelik olarak bazı maddelerde küçük değişiklikler yapılmıştır."[63]

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ KRİTERLERİ[64]

2.4.1. Maastricht Kriterleri

10 Aralık 1991'de düzenlendiği yerin adıyla anılan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, "Avrupa Birliği" adını aldı. Avrupa Birliği'nde ekonomik ve parasal birliğin gerektirdiği makro-ekonomik istikrar ve bütünleşmeyi hedef alan Maastricht Antlaşması, şu temel kriterleri getirdi:

- Kamu açığı, GSYİH'nin yüzde 3'ünden az olmalıdır.

- Toplum kamu borcunun GSYİH'nın oranı yüzde 60'ı aşmalıdır.

- Enflasyon oranı, 1999 yılından önceki son 12 ay içerisinde en düşük enflasyon oranına sahip 3 üye ülkenin enflasyon oranları ortalamasının en fazla 1.5 puan üzerinde olabilir.

- Uzun dönem nominal faiz oranları, en düşük ortalamaya sahip 3 ülkenin faiz oranları ortalamasından en çok 2 puan fazla olabilir.

- Avrupa para sisteminin döviz kuru mekanizması çerçevesinde belirlenen normal dalgalanma marjlarına en az son 2 yıl boyunca ciddi sapmalar gözlenmeksizin uyulmalıdır.

---

[63] Canbolat, a.g.e., ss. 224-225.

[64] AB'nin temel kriterlerinin esas alındığı bu başlıktaki bilgilerin ayrıntıları için bkz. Ali Bulaç, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Eylül Yayınları, 2001, ss. 47-49.

2.4.2. Amsterdam Kriterleri

Amsterdam kriterleri ekonomik anlamda tüketicinin korunması gibi politikaları geliştirirken, tüm topluluk politikalarının tanım ve uygulamasına çevre boyutunu da entegre ediyor.

2.4.3. Kopenhag Kriterleri

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulun ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri de belirtmiştir. Kopenhag Kriterleri Siyasi, Ekonomik ve Topluluk Müktesebatının benimsenmesi olarak üç ana başlık altında toplanmıştır:[65]

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarını ve azınlık haklarına saygı göstermesi

- İşleyen bir pazar ekonomisine sahip olması ve Avrupa Birliği içindeki piyasa şartlarına ve rekabet baskısına karşı koyabilmesi.

- Siyasi, Ekonomik ve Parasal Birliğin hedeflerine uyma ve üyelik yükümlülüklerini üstlenmesi öngörülmektedir.

[65] Mehmet A. Bulut, **Avrupa Birliği Nedir?,** Sakarya: Vipajans Yayınları, 2005, s. 72.

2.5. TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ[66]

II. Dünya Savaşı sonrası dünyada yaşanan büyük değişikler Türkiye'nin iç dinamiklerini de etkilemiştir. Bu değişiklikler, ülke içi politik güçlerin baskısı, Savaş'ın uluslararası sistemde yaratmış olduğu değişiklikler ve bu doğrultuda sitemdeki aktörlerin yapılarının değişikliğe uğramasının sonucudur.

II. Dünya Savaşı ile beraber Türkiye, ekonomik ve siyasi çıkarlarını Batı'ya daha fazla yaklaşarak gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atmıştır.

> Bu çerçevede Batıda demokrasi ve insan hakları için mücadele eden Avrupa Konseyi'ne kuruluş aşamasında üye olan Türkiye, askeri ve ekonomik işbirliği amaçlayan örgütlenmelere de ilgi duymuştur. 1949 yılında Washington Anlaşmasıyla kurulan NATO'ya kuruluştan üç yıl sonra Yunanistan ile eş zamanlı olarak katılmıştır. Türkiye'nin Batı merkezli uluslararası örgütler içerisinde yer alama şeklinde beliren siyasi tercihinin üçüncü ayağı ise ekonomik işbirliğini hedefleyen uluslararası örgütlere katılma talebi olarak ortaya çıkmıştır. O dönemde Avrupa'da ekonomik bütünleşme hareketlerinin iki İngiltere öncülüğünde kurulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), ikincisi ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) idi. Türkiye bu iki örgütten hangisini tercih edeceği konusunda bir fikre sahipti. Türkiye'nin bu konudaki kararını netleştiren Yunanistan olmuştur. Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da AET'ye üyelik için başvurması üzerine Türkiye de kısa bir hazırlık aşamasından sonra aynısını yapmıştır.[67]

Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerin hukuksal temeli 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Anlaşmasına dayanmaktadır.

---

[66] Türkiye-AB ilişkileri hakkında detaylı bilgi için bkz: Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. Baskı, İstanbul: Beta Basım, Ocak 2005, Enver Bozkurt, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006, DTM, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. Baskı, Ankara, Kasım 2002, İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 1. Basım, Mart 2008.

[67] İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği Rehberi**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 1. Basım, Mart 2008, s. 177.

2.5.1. Ankara Antlaşması İle Başlayan Süreç

Türkiye ile AET arasında 28 Eylül 1959'da başlayan ve büyük bölümü birer haftadan az süren toplam on oturumda yapılan görüşmeler sonucunda Topluluğu kuran Antlaşma' nın 238. maddesine göre taraflar arasında bir gümrük birliğine dayanan üç dönemli ortaklık antlaşması yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Türkiye ile AET arasında yapılan onuncu görüşmenin tamamlanmasından sonra, bir yanda Türkiye diğer yanda AET üyesi devletlerle, AET tüzel kişiliği olmak üzere, AET'yi kuran Antlaşmanın 238. maddesine dayanarak, 12 Eylül 1963 tarihinde, Ankara Anlaşması* adıyla gümrük birliği esasına dayanan bir 'ortaklık' kurulmuştur.[68]

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem" olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür: İlk dönem, Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibariyle başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik "Hazırlık Dönemi" olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve "*Geçiş Dönemi*"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür. Türkiye, "*Geçiş Dönemi*"nde, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık listeler dahilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlamayı üstlenmiştir.[69]

---

[68] Enver Bozkurt, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 359.

* Ankara Antlaşması, AB'nin dış devletlerle yaptığı antlaşmalar arasında, AB üyesi olmayan devletlerin vatandaşlarının AB içinde serbest dolaşım haklarını düzenleyen tek antlaşma örneğidir.

[69] http://www.ikv.org.tr/tarihce.php (12.08.2008)

2.5.2. Gümrük Birliği

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasının ardından, Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir. Bu noktada Türkiye, üyelik başvurusunda bulunmayı amaçladığını belirtmiş ve 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, Roma Antlaşması'nın 237., AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.[70]

Nitekim Türkiye-AT Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda, Gümrük Birliğine ilişkin kural ve ilkelerin yer aldığı 1/95 ve 2/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararları kabul edilmiştir. Böylece, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren sanayi malları ile işlenmiş gıda ürünleri açısından Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında gümrük birliği tesis edilmiştir.[71] Zira, Gümrük Birliği Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır.

Bu dönemde AB Komisyonu tarafından, AB'nin genişleme sürecini değerlendiren "Gündem 2000" Raporu hazırlanmış ve 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklanmıştır. Ancak Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sorunları nedeniyle genişleme sürecine dahil edilmeyeceği ifade edilmiştir. Bunu takiben, 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirilen ve Ekonomik ve Parasal Birlik ile Genişleme konularının değerlendirildiği Zirve'de, Türkiye'nin adaylığı resmen teyit

[70] http://www.ikv.org.tr/tarihce.php (12.08.2008)
[71] Ülger, a.g.e., s. 180.

edilmemiş, ancak bir "strateji" önerilmiştir. Konsey'in bu yaklaşımı üzerine Türkiye, üyelik başvurusunu geri çekmeyeceğini, Gümrük Birliği uygulamasını devam ettireceğini, ancak AB ile siyasi diyaloğu askıya alacağını açıklamıştır. Ayrıca, Türkiye, askıya alınan siyasi ilişkilerin, ancak AB'nin ayrımcı tutumunun sona ermesi ve üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi halinde normalleşeceğini de ifade etmiştir.

2.5.3. Türkiye'nin Aday İlan Edilmesi ve Müzakerelerin Başlaması[72]

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün teyit edilmesi ve Türkiye'nin AB'nin Yeni Genişleme Politikası çerçevesinde oluşturulan sisteme, diğer aday ülkelerle eşit statüde katılacağına ilişkin karar olmuştur. Helsinki Zirvesi'ni takiben başlayan adaylık sürecinde**,** diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de İlerleme Raporları hazırlanmıştır. 1999 yılında açıklanan İlerleme Raporu'nda yer alan değerlendirmeler, İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini oluşturmaktadır.

AB Komisyonu'nun, genişleme politikası çerçevesinde oluşturduğu sistemin en önemli aracı olan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ne uyumu ve Topluluk mevzuatını üstlenmesi için gerekli çalışmaları tamamlamasına yönelik kısa ve orta vadeli hedefleri ortaya koyacak şekilde hazırlanmıştır. AB, Türkiye için hazırladığı ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8 Mart 2001 tarihli kararı ile kabul etmiştir. Katılım Ortaklığı Belgeleri, aday ülkelerin üyeliğine kadar geçerliliğini korumakta, ancak adayların gösterdiği ilerlemelere göre, gerektiği takdirde, Komisyon tarafından yenilenmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin kaydettiği ilerlemeler ve oluşan yeni gereklilikler ışığında revize edilen Katılım Ortaklığı Belgesi 19 Mayıs 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından hazırlanan ve ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hangi somut önlemlerle ve hangi takvim çerçevesinde gerçekleştirileceğini gösteren ilk Ulusal Program 24 Mart 2001, revize edilmiş Ulusal Program ise 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

[72] Ayrıntılı bilgi için bkz: **http://www.ikv.org.tr/katilimmuzakereleri.php.**

Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde diğer bir önemli dönüm noktası 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'dir. Zirve'de 10 aday ülkenin katılım müzakerelerinin tamamlandığı ilan edilmiş ve Türkiye ile ilgili olarak, 2004 yılı İlerleme Raporu ve tavsiyesi doğrultusunda, Kopenhag siyasi kriterlerinin yeterli ölçüde karşılandığının belirlenmesi halinde gecikmeksizin katılım müzakerelerine başlanacağı ifade edilmiştir. Türkiye, Helsinki Zirvesi'ni takip eden dönemde yoğun bir reform sürecine girerek, AB siyasi kriterlerine uyum amacıyla çok sayıda yasa ve mevzuat düzenlemesini içeren 8 Uyum ve 2 Anayasa Değişikliği Paketi'ni kabul etmiştir.

Reform sürecinde kaydedilen somut ilerlemeyi takiben, AB Komisyonu, 6 Ekim 2004 tarihinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönünde kaydettiği aşamaların ve mevcut eksikliklerin saptandığı İlerleme Raporu'nu açıklamıştır. Komisyon, önceden belirlenmiş düzenlemelerin yürürlüğe girmesi koşuluyla Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığını belirtmiş ve katılım müzakerelerinin açılması önerisinde bulunmuştur. Bu öneri doğrultusunda, 16-17 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de, Türkiye-AB ilişkileri açısından son derece kritik bir noktaya ulaşılmıştır. AB liderleri, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirterek müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması konusunda anlaşmaya varmışlardır.

2.5.4. Müzakere Süreci

Müzakerelerin başlamasının hemen ardından yayınlanan İlerleme raporunda Türkiye'nin işleyen bir pazar ekonomisine sahip olduğu ve diğer göstergeler de dikkate alındığında Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiği tespiti yapılmıştır. Müzakerelerin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci 20 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve 13 Ekim 2006'da tamamlanmıştır.

Tarama sürecinin bitmesinin hemen ardından Türkiye-AB müzakerelerinde Kıbrıs gerilimi yaşanmıştır. 11 Aralık 2006 tarihinde uzun müzakerelerin ardından Avrupa Birliği, Kıbrıs olayı nedeniyle Türkiye ile yapılan tam üyelik görüşmelerinde

8 başlıkta müzakerelerin başlatılmamasını öngören Komisyonun tavsiye kararını kabul etmiştir.

2.5.4.1. Avrupa Birliği Üyeliğine Hazırlık Sürecinde Yerel Yönetimler

Avrupa Birliğinin, bütünleşme politikaları çerçevesinde yerel yönetimleri etkileyen düzenlemeleri özellikle son yıllarda artmıştır. Yerel yönetimlerin AB içinde temsil edilmelerini ve karar alma sürecine katılmalarını sağlayan Bölgeler Komitesi, hizmetlerin yurttaşa en yakın birimler tarafından yapılmasını öngören, yerel yönetimlerin özerk olmalarını gerekli kılan ve bunu güvenceye bağladığı düşünülen hizmette yerellik ilkesi, yerel yönetimlerin AB içindeki konumunu güçlendiren düzenlemelerdir.

> AB'nin entegrasyon süreci çerçevesinde izlediği ortak politikalar, üye ülkelerin yerel yönetimleri üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin sunduğu eğitim, konut, sağlık, bölgesel kalkınmanın desteklenmesi, sosyal ve kültürel hizmetler, istihdam yaratma, tüketicilerin korunması gibi hizmetler giderek artan bir biçimde AB politikaları tarafından ele alınmakta, özellikle çevre politikası AB'nin doğrudan etkide bulunduğu bir hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır.[73]

AB, genel anlamda ülkelerin kamu yönetimlerinin yapısına ve yerel yönetimlerin işleyişine ilişkin belirli bir biçim önermemektedir. Ortak politikaların uygulanmasında Birliğin standartlarını uygulayabilen, verimli ve üretken olan bir yönetim sistemi önermektedir.

Bölgeler Komitesi tarafından entegrasyon sürecinin başarılı olması için yerel yönetimler ile ilgili olarak yapılması gerekenlerin vurgulandığı bir belge yayınlanmıştır. Komite, genişleme sürecinde yerel ve bölgesel yönetimlerin rolüne ve sorumluluklarına çok az vurgu yapılmasına, yerel ve bölgesel yönetimlerin oynayacağı anahtar rolün çok az anlaşıldığına işaret etmektedir ve genişleme sürecinin başarısı için, üye ve üyeliğe aday ülkeleri, yerel ve bölgesel yönetimlerin

[73] Muhammet Kösecik, "Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler: Genel Bir Bakış", **http://www.kentarastirma.com**, (15.08.2008)

katılım öncesi müzakerelere katılmasını sağlamaya, kaynakların izin verdiği ölçüde kamu personelinin değişimi uygulamalarını ya da eğitim gören personele ev sahipliği yapmaya, yerel ve bölgesel yönetimlerin kendi işleyişlerini karşılaştırabilecekleri ortak yararları olan değişim programlarına önem vermeye çağırmaktadır.[74]

2.5.4.1.1. Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Yerel Yönetim Reform Yasalarımız

Yerel yönetimlerimizin örgütlenme, işleyiş ya da hizmet sunma yöntemleri, görev, yetki ve sorumlulukları açılarından merkezi yönetimlerle ilişkilerini günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenleyen reform ihtiyacı son yıllarda yoğun olarak tartışılmaktadır. TODAİE'nin 1992 KAYA Raporu, 1998 tarihli Mahalli İdareler Reformu Kanun Tasarısı çözüm ve reform amaçlı önemli çalışmalardır. 23 Temmuz 2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası, 22 Mayıs 2005 tarihli 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasası ve 3 Temmuz 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Yasası ile 1990'lı yıllardan itibaren yerinden yönetim anlayışı güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Yerel yönetimlerin merkezi idarenin bir uzantısı değil bir tür ortağı görüldüğü, görev, yetki, sorumluklar açısından güçlendirildiği, idari vesayetin azaltıldığı, örgütlenme açısından günün koşullarına göre esneklik ve kolaylıklar sağlandığı, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği ve katılım imkanlarının arttırıldığı bu reform sürecinin önemli tetikleyicilerinden biri AB'ye üyelik sürecidir. Katılım Ortaklığı Belgesi kapsamındaki taahhütlerimizi içeren Ulusal Program'ın ilgili kısımlarında, Kamu Yönetimi Temel kanunu Tasarısı*, Belediye, Büyükşehir ve İl Özel İdaresi Yasalarının genel ve madde gerekçelerinde AB ülkelerindeki yerel yönetimlerin ortak ilkelerine ve yine Avrupa ülkeleri için yerel özerkliğin göstergesi olarak görülen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na yapılan vurgular bu yargının doğruluğunu göstermektedir.[75]

---

[74] Muhammet Kösecik, "Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler: Genel Bir Bakış", **http://www.kentarastirma.com**, (15.08.2008)

** Ekim 2003'te kamuoyuna açıklanan Kamu Yönetimi Reform Tasarısı'nda, Kamu Yönetimi Temel Yasası, Mahalli İdareler Yasası ve Kamu Personel Rejimi olmak üzere reformun üç ayağı olduğu, bu tasarıların gelişmiş ülkelerdeki sistemlere paralel olarak köklü reformlar öngördüğü belirtilmiştir.

[75] Muhammet Kösecik, "Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler: Genel Bir Bakış", **http://www.kentarastirma.com**, (15.08.2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YERELLİK VE ÇEVRESEL-KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİ

3.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YEREL YÖNETİMLERİN GENEL YAPISI

AB, kendisini oluşturan ülkelerin üstünde yer alan uluslar-üstü (supra-national) bir birliktir ve üye ülkeleri çeşitli derecelerde bağlayan kendisine özgü hukuk kurallarına sahiptir. AB entegrasyonu sürecinde uygulanan ortak politikalar, üye ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapıları üzerinde, çok yönlü etkilerde bulunmaktadır. AB'nin hedeflediği ekonomik, sosyal, siyasal entegrasyonun, üye ülkelerin yönetim sistemlerini kaçınılmaz olarak etkilediği, yerel yönetimlerin de, üye ülkelerin yönetim sistemlerinin önemli bir dişlisi olmasından dolayı, doğal olarak entegrasyon politikalarının etkilerini doğrudan hissettiği, bu politikaların uygulanmasında doğal olarak önemli roller ve sorumluluklar üstlenmek zorunda olduğu bilinmektedir. AB, kendi başına siyasal ve idari kapasiteye sahip olmadığı için, politikaların uygulanmasında vatandaşa yakın olan ve kendi ulusal yönetim sistemlerinde önemli kamu hizmetlerini sağlayan kurumlar olarak yerel yönetimleri, entegrasyon politikalarının uygulanmasında önemli ve ideal aktörler olarak görür ve kullanır.

AB'nin bütünleşme sürecinde izlediği politikaların, üye ülkelerin yerel yönetimleri üzerindeki etkileri; yerel yönetimlerin rolü ve statüsü üzerindeki etkiler, yerel yönetimler, entegrasyon politikalarının gerçekleştirilmesinde katkı sağlayacak değişik fonlardan aktarılan yardımlar, entegrasyon sürecinin, yerel yönetimlerin örgüt yapısı ve işleyişi, belirli hizmetler, yerel yönetim siyaseti ve yerel yönetimlerin bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik yapısı üzerin etkileri ve ulusal sınırlar dışında, üye ülkelerin yerel yönetimleri ile kurulan ağların (transnational networks) yerel yönetimler için önemi ve katkıları, AB'nin yerel yönetimler üzerindeki genel etkileri olarak gösterilebilir.[76]

[76] Muhammet Kösecik, "Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesi Sürecinde Yerel Yönetimler", **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (ed.), İstanbul: Alfa Kitabevi, 2002, ss. 2-3.

Günümüzde yerel yönetimler, siyasal olgunluğun gelişmesi, demokratik anlayışın benimsenmesi ve ülke barışına katkı sağlaması yönünden çok önemli kuruluşlar olarak görülmektedir. Yerel yönetimlerde gösterilecek başarı, demokratik anlayışın gelişmesine ve ülke düzeyinde daha barışçıl bir ortamın yaratılmasına katkı sağlayacaktır.[77] Bu doğrultuda demokratik ülkelerde yerel yönetimlerin başta halkın yönetime katılması noktasında çok önemli işlevler üstlendiği, demokratikleşme çabası içinde olan ülkelerde de demokratik ilkelerin uygulama alanı bulduğu, mikro anlamda katılma kanallarının devreye sokulduğu birimler olarak adeta 'demokrasinin okulu' olarak nitelendirildikleri söylenebilir.

Sahip oldukları bu derece önemlerinden dolayı yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve sorunların ortadan kaldırılması için subsidiarity ilkesi Maastricht Antlaşması'nda AB hukukunun bir parçası haline getirilmiş ve bağlayıcı bir nitelik kazanmıştır. Bu ilkeyle gerçekleştirilmek istenen yerel nitelikteki hizmetlerin vatandaşa en yakın olan birimler tarafından yerine getirilmesidir.

AB üyesi ülkelerde yerel yönetimler mali anlamda AB fonlarından desteklenmektedir. Bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi için özellikle geri kalmış bölgelere çeşitli mali yardımların yapılması, istihdam olanaklarının sunulması, nitelikli işgücü yaratılması için gerekli çalışmalar yapılması ve kırsal alanlara yönelik iyileştirme çalışmaları bu destekler arasında sayılabilir.

AB üyesi ülkelerin yerel yönetimleri arasında farklılıklar olmasına rağmen bunları gruplandırmak mümkündür. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin sahip olması gerekenler şu şekilde ifade edilebilir[78]:

1. Hukuki bakımdan; Mahalli idareler mevzuatında seçimler, imtiyazlar, görevler, sübvansiyonlar, istisna ve muafiyetler, çevre koruması gibi alanlarda AB birincil hukuk kaynakları ile yönetmelik ve yönergelerine uygun değişiklikler yapılması, subsidiarite prensibinin uygulamaya konulması, gereksiz denetim ve gözetim uygulamalarının ayıklanması,

[77] Uzun, a.g.m., s. 90, akt; Akif Özer, "Yerel Demokrasi, Demokratik Yerel Yönetimler ve Yerel Yönetimlerin Demokratikleştirilmesi Kavramlarının Tahlili Üzerine", **Türk İdare Dergisi**, Sayı 72, Mart 2000, s. 130.
[78] Kadir Koçdemir, "Avrupa Birliği Hukuku ve Yerel Yönetimler", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 426, Mart 2000, ss. 85-86.

doğrudan demokratik katılım usullerinin mümkün hale getirilmesi, Özel İdare ve köylerin daha demokratik bir yapıya kavuşturulması, istihdam usullerinde çağdaş gelişmelerden istifade edilmesinin sağlanması,

2. Mali bakımdan; Mahalli idare hizmetlerinde hizmet külfet algılamasını temin edecek değişikliklerin yapılması, mahalli idarelerin hizmetlerine halkın katılımının sağlanması, hizmet ile maliyeti arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir bir mali yapının gerçekleştirilmesi,

3. Organizasyon bakımından; idari yapılanmanın nüfus, ekonomik ve coğrafi yapı gibi faktörler temelinde farklılaşmasına müsaade edilip şablon teşkilatlanmadan vazgeçilmesi, seçilmişlerle profesyonel yöneticiler arasında yetki ve görevlerin açıklığa kavuşturulması, meclislerin üye sayısının ve kalitesinin yükseltilmesi, mahalli idareler için standart kadro uygulamasına geçilip, kadro ihdası, derece unvan değişiklikleri, açıktan atama izinleri için merkezi idarenin kontrolünü asgariye indirilmesi, köylerin etkin bir yapılanmaya müsaade etmeyen mevcut yapılarının merkez köyler benzer yapılanmalarla işler hale getirilmesi, ilçelerin mahalli idare hüviyetine kavuşturulması,

4. Büyüklük bakımından; optimum ölçeğin temin edilmesi, bunun için idari birim sayısının azaltılarak ölçek ekonomilerinden yaralanılması, hizmet bakımından optimum ölçeği temin etmede mahalli idare birliklerinden yaralanılması,

5. Diğer Bakımlardan ise; sınır ötesi işbirliği imkanlarının sağlanması, değişen şartlar karşısında bir mecburiyet haline gelen sosyal yardımlaşma ve dayanışma, işsizlikle mücadele gibi konularda mahalli idarelerin görevli ve etkin hale getirilmesi, mahalli ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesinde mahalli idarelere gerekli araçların verilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda yerel yönetimlerin AB genel yapısı içinde, demokratik yönetim anlayışının vazgeçilmez bir unsuru olduğu söylenebilir.

3.2. YEREL YÖNETİMLERİN AVRUPA BİRLİĞİ İÇİNDEKİ STATÜSÜ

AB'nin kuruluşundan itibaren, güçlü ve birleşik bir Avrupa'nın yerel birimleri zayıflatacağı ve ortadan kaldıracağı endişesi var olmuş; üye ülkelerin yerel yönetimleri, sahip bulundukları yetkilerin Avrupa Birliği'nin merkezine aktarılacağı kuşkusunu duymuştur.[79] Bununla beraber, Avrupa Komisyonu'da 1986 Avrupa Tek Senedi ile ortak pazar politikalarının hazırlanması ve uygulanması sürecine, üye ülkelerin bölgesel ve yerel yönetimlerinin katılımını artırmayı amaçlamıştır.[80]

> Bu amaca yönelik olarak komisyon, bölgesel kalkınma politikaları konularında ve Birlik politikalarının yerel ve bölgesel yönetimler üzerindeki etkileri ile ilgili konularda danışılmak üzere, yerel ve bölgesel yönetim birimlerinden gelen temsilcilerden oluşan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Danışma Konseyi'ni (Consultative Council of Local and Regional Authorities) 1988 yılında kurdu.[81]

7 Şubat 1992'de Avrupa Birliği Antlaşması'nın Maastricht'te imzalanması, Avrupa'nın bütünleşmesinde yerel ve bölgesel yönetimlerin işlevine ayrı bir önem kazandırmıştır. Antlaşmaya konulan iki kural, bu açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi *yerellik* (subsidiarity) ilkesi, ikincisi ise, *Bölgeler Komitesi* adıyla bir danışma organının kurulmasıdır. Böylece, yerel birimlerin Birlik düzeyinde daha iyi temsil edilmeleri yolu da açılmıştır.[82]

3.2.1. Bölgeler Komitesi

Bölgeler Komitesi'nin kuruluşundaki temel amaç, üye ülkelerin merkez yönetimleri dışındaki yerel ve bölgesel yönetimlerinin de Birliğin karar alma sürecine etkide bulunması ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nin ekonomik, sosyal ve siyasal bütünleşmesinde önemli rol oynamasıdır. Yerel ve bölgesel yönetimlerin Avrupa Birliği içinde temsil edilmesinin Avrupa'nın bütünleşmesi açısından önemini ortaya koyan bir çalışmaya göre, Avrupalıların büyük bir çoğunluğu (%85-87)

---

[79] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset,** İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, s. 79.
[80] Kösecik, a.g.m., s. 3.
[81] Kösecik, a.g.e., s.3: akt; Ercole Enrico, Walters, Menno and Goldsmith, Michael, "Cities, Nteworks, Euregions, Europen Officiers", Europen Integration and Local Government, (Eds. M.J.F. Goldsmith and K.K. Klausen), Cheltenham, Edward Elgar, ss. 219-236.
[82] Keleş, a.g.e., s. 79.

kendilerini Avrupa yurttaşı olmaktan çok, bulundukları yörenin ve kentin hemşehrileri olarak görmektedirler. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin tam olarak bütünleşmeyi sağlamasında, kent ve bölge halkı temsilcilerinin büyük öneme sahip olduğu görüşü yaygındır.[83] Bölgeler Komitesinin, görevi bakımından Avrupa'nın bütünleşmesinde önemli rolü olacak olan bir organ olduğu söylenebilir.

Bölgeler Komitesi'nin çalışmaları üç temel prensibe dayanır:[84]

3.2.1.1. Yerindelik

Yerindelik prensibine göre, AB içinde alınan kararların halka en yakın ve en etkin seviyede alınması gereklidir. Bu yüzden AB, ulusal, bölgesel ya da yerel idarelerin sorumluluk alanlarına giren görevleri üstlenmemelidir.

3.2.1.2. Yakınlık

Bütün yönetim seviyeleri "halka yakın olmayı" hedeflemelidir. Bu hedefe ulaşmak için şeffaflık ilkesinin hayata geçirilmesi çok önemlidir. Böylece vatandaş, kimin hangi işten sorumlu olduğunu bilir ve görüşlerini kime ve nasıl duyurması gerektiğini kestirebilir.

3.2.1.3. Ortaklık

Sağlam bir AB yönetimi için AB, ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerin ortaklaşa çalışması ile mümkündür. Ayrılmaz bir bütün oluşturan bu dört birim, AB'nin karar alma süreçlerine de etkin olarak katılmalıdır.

[83] Keleş, a.g.e., s. 78.
[84] "AB Kurumları", AB Yerel Güncel: Avrupa Birliği Süresinde Yerel Yönetimler, İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayını, 2003, ss. 4-5.

3.2.2. Yerellik İlkesi

Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin karar verme süreçlerinde yerel ve bölgesel yönetimlerin daha iyi temsil edilmesine olanak sağlayan bir organ olarak Bölgeler Komitesi'nin kurulmasının yanı sıra, kamu hizmetlerinin daha etkin ve halka yakın dolayısıyla demokratik olarak yerel düzeyde yerine getirilmesini öngören hizmette yerellik, halka yakınlık (subsidiarity) ilkesi getirilmiştir.[85] Bu şekilde Avrupa Birliği hukukunun önemli bir demokratik ilkeye sahip olduğu söylenebilir.

Yerellik ilkesi, hem devlet- yurttaş ilişkilerinde, hem de kamusal düzeyler arasındaki ilişkilerde söz konusu edilmektedir. Bir kere bu ilke, özel alanın kamusal alan karşısında davranış (eylem) önceliğini içermektedir. Buna göre, eğer bir görev, özel girişim yoluyla da yerine getirilebiliyorsa, devlet bu durumda kendine hakim olabilmeli ve koruma tedbirlerini gerektiğinde sınırlayabilmelidir. Diğer taraftan bu ilke anayasa hukuku şekillenmesi içinde vatandaşlara daha yakın duran her kamusal düzeyin hareket önceliğini içermektedir.[86] Ancak yerellik ilkesinin ülkelerin devlet yapısına göre farklı sonuçlar ortaya çıkaracağı görüşünü savunanlar da vardır. Güler'e göre bu ilke, bizim geleneksel yerelleşme, yerinden yönetim, yerel yönetime yetki devri (desantralizasyon) teriminin tersidir. Yerelleşmiş yönetim ile istenen, üniter yapının merkeziyetçilik ilkesi çerçevesinde kalıp yerel yönetimlere şimdikinden daha fazla yetki vermek; idari yetki devri değildir. Yerellik, siyasal gücün paylaşımıdır; devlet kuruluşunun aşağıdan yukarıya iktidar paylaşımı temelinde yeniden düzenlenmesidir; siyasal ifadesiyle federalizmdir.[87] Bu koşullarda yerel yönetimlerin güçlenmesinden ziyade merkezi yönetimden kopmaları, bağımsız birer kuruluş haline gelmeleri sonucu ortaya çıkabilir.

Yerellik ve hizmette halka yakınlık ilkesi, genel olarak demokrasinin ve özel olarak da yerel ve bölgesel demokrasinin bir güvencesi olarak Maastricht antlaşmasının 3/B maddesine konmuştur. 3/B'de aynen şöyle denilmektedir: Salt kendi yetki alanının bir parçasını oluşturmayan konularda, Topluluk (Birlik), yalnız

[85] Kösecik, a.g.m., s. 10.
[86] http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/Arastirma/Trafik/B1.doc. (19.05.2006).
[87] Birgül Ayman Güler, "Devlette Reform", **www.zmo.org.tr/odamiz/devlette_reform**, (13.05.2007)

yerellik (subsidiarity) ilkesine uygun olarak hareket eder. Yeter ki, söz konusu önlemlerle varılmak istenen amaçlara, üye devletlerce daha iyi ulaşmak olanağı bulunmasın ve kapsamı ve etkisi açısından, bu konular Topluluk (Birlik) düzeyinde daha iyi ele alınabilsin."[88]

Subsidiarite ilkesinin Avrupa Birliği hukukuna dahil edilmesi, Topluluk organlarının, yerel ihtiyaç ve istekler karşısında daha duyarlı olmaları konusunda bir kurumsal kültürün gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Bir başka ifade ile merkez ile çevre arasında yetki ilişkilerinin tartışılmasına imkan verdiğinden ilkenin AB içindeki gelişmelere katkısı büyük olmuştur. Eğer Birlik, herhangi bir alanda hedef belirlemişse, bu hedefin gerçekleştirilmesinde subsidiarite ilkesine, temel bir anayasal ilke olarak başvurulabilir.[89]

3.3. AVRUPA KONSEYİNDE YERELLİK

7 Şubat 1992'de Maastricht'te Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması, yönetimde bölgelerin de önemli hale gelmesini sağlamıştır. Hizmette halka yakınlık yani yerellik ilkesinin antlaşmada bağlayıcı bir kural olarak kabul edilmesi ve bir Bölgeler Komitesi'nin kurulması, Avrupa çapında, karar verme süreçlerinde söz sahibi olmak isteyen yerel toplulukların daha iyi temsil edilebilme gereksinmesine yanıt veren gelişmeler olmuştur. Bu doğrultuda, karar süreçlerinde artık bölgelerde yaşayan halkın da söz sahibi olabileceği durumu söz konusu olmuştur denilebilir.

Verilmiş değil, alınmış bir hak ve kazanım olan özerklik, günümüzde demokratik bir yaşam biçimini benimsemiş olan Avrupa ülkelerinde, geleceğin birleşik Avrupa'sını kurmakta kullanılan bir bağ, ortak bir değer olarak önem kazanmıştır. Bu nedenledir ki, ta 1950'lerden başlayarak, Avrupa Konseyi, yerel özerklik kavramını tanımlamak, açıklığa kavuşturmak için çaba harcamaktadır. Bu çabalar içinde, yerel halkın özgürlüğüne saygı duyulması, yerel yönetimlerin partiler

[88] Keleş, a.g.e., ss. 79-80.
[89] http://www.usakgundem.com/makale.php?id=163, (19.05.2006).

üstü kuruluşlar olarak çalıştırılması, merkez vesayetinin en aza indirilmesi ve gerçek bir yerellik bilincinin geliştirilmesi gibi ilkeler yer almaktadır.[90]

3.4. YERELLİK İLKESİ VE TÜRKİYE*

Bilindiği gibi ülke yönetiminde kamu kesiminin hem örgütsel hem de fonksiyonel yapılanmasında iki ilke vardır: merkezi ve yerel yönetim. Yerel yönetim denildiğinde ilk akla gelen özellikler birkaç başlık altında toplanabilir. Bu özellikler bir kamu kurumunu merkezi yönetimin parçası olmaktan kurtarıp bir yerel yönetim birimi haline getiren niteliklerdir. Bunlar özetle şöyle sıralanabilir. Bir yerel yönetimin organları seçimle işbaşına gelir. Ayrıca kendilerine ait bütçeleri vardır. Serbest (özerk) idari yönetime sahiptirler. Dolayısıyla merkezi yönetimle aralarında organik bağları yoktur. Ancak bu niteliklerin saf ve katıksız uygulandıklarını söylemek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, örneğin ayrı bir bütçeleri olması merkezi yönetimden mali kaynak desteği almamaları ya da merkezi yönetimle aralarında organik bir bağ olmaması merkezi yönetimin yerel yönetimlere hiçbir şekilde karışamaması anlamına gelmez. Dolayısıyla uygulamada vesayet denetimi gibi yöntemlerle merkezi yönetimin müdahalesi söz konusudur.[91]

Türkiye'de merkezi yönetim, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi yönünden artık tıkanmıştır. Bu tıkanıklığın en önemli nedeni kamu hizmetlerine ilişkin tüm görev, yetki ve sorumlulukların merkezde toplanmış olmasıdır.

Hizmetlerin "yerellik" özelliğine rağmen, gerekli gereksiz tüm bilgilerin merkezde toplanması, sayısı milyonlarla ifade edilen personelin her türlü özlük işlerinin merkezde yürütülmesi ve izlenmesi; her türlü emir, onay ve ödeneğin, merkezden çıkması, bürokratik hastalıklar şeklinde adlandırılan kırtasiyeciliğin artmasına işlerin gecikmesine, işlerin takibi için merkez (başkente) gidilmesine yol açmaktadır. Kamu hizmetleri çevresel koşul ve özellikler dikkate alınmadan yürütülmekte; sürekli yukarıdan emir bekleyen kamu görevlilerinin girimciliği ve

[90] Mustafa Ökmen, "Yerel Yönetimlerde Özerklik Eğilimleri, Avrupa ve Türkiye", **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (ed.), İstanbul: Alfa Kitabevi, 2002, ss. 108-109.
[91] Hasan Hüseyin Çevik, **Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004, ss. 111-112.

yaratıcılığı yok edilmektedir.[92] Bütün bunlar, hizmet sunumunda beklenen etkinlik, verimlilik ve ekonomiklik özelliklerine engel oluşturmaktadır. Aşırı merkeziyetçi, gelenekselci ve bürokratik özelliğe sahip olan yönetim sistemimizin, bu olumsuzluğun nedeni olduğu söylenebilir.

Merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin ve bunlarında kendi aralarında etkinliği ve demokratikliği artıracak biçimde nesnel, bilimsel verilere dayalı olarak görev ve sorumluluk bölüşümü yapılmış değildir. İşte burada Yerellik ilkesinin, kamu yönetiminde görev, yetki ve sorumluluklarının paylaşımında yeni bir ilke (model) olarak değerlendirilmesi söz konusu olabilir.

Bu ilke ile anlatılmak istenen aslında merkezi yönetimin iyi yapamadığı düşünüldüğü hizmetlerin yerel yönetimlere devredilmesidir. Bu devir, hizmetin üretilmesi ve sunulması açısından ya tamamen ya da kısmen devredilebilir. Dünyadaki genel eğilim yerel gereklere daha iyi cevap verdiği düşünülen yerel yönetimlere daha fazla çalışma ve yetki alanı ile kaynağın aktarılması düşüncesidir.[93] Bu şekilde hizmetlerin halka yakın kuruluşlarca gerçekleştirilecek olması halkın çıkarlarının daha çok gözetilecek olduğu anlamına gelmektedir.

İlke 'aşağıdan yukarı' bir yaklaşımı benimsemektedir. Buna göre asli olan alt düzey yönetimlerdir. İkincil olan ise, terimin etimolojik yapısından da anlaşılabileceği gibi, merkezi yönetimdir. Yerellik ilkesinde genel yetki yerel yönetimlerdedir. Görevleri sayılıp sınırlandırılan taraf merkezi yönetimdir. Ancak buradan tamamen birbirini dışlayan bir ilişkiler modeli çıkartmak yanlış olacaktır. Yererlik ilkesi aynı zamanda üst düzeydeki otoritenin alt düzeye yardımda bulunmasını da içerir. Denilebilir ki merkezi yönetim yerel yönetim birbirlerinin rakibi değil tamamlayıcısı olmalıdır.[94] Bu ilke esas itibariyle her yönetim yapısında anlamını tam olarak bulmayabilir. Ülkelerin sahip oldukları yönetim geleneklerinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Özellikle Türkiye'nin yönetim yapısında bu ilkenin uygulanmasının bir dizi sorunlar yaratabileceği yönünde görüşler de yer almaktadır.

[92] http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma1.php. (19.05.2006).
[93] Çevik, a.g.e., s. 113.
[94] Hasan Keser, "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yerel Yönetimler", **1. Ulusal Yerel Yönetimler Çalıştayı**, Esra Demircan ve Hamit Palabıyık (ed.), Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi İdari Bilimler Yayını, 2003, 3-4 Aralık 2004, s. 119.

Ülkemiz siyasal değil yönetsel yerinden yönetim ilkesini benimsemiştir. Kuruluşundaki şartlar ve toplum yapısı gereği parçaların gücü yerine özeksel otoriteye bağlı parçalar öngörülmüştür. "Ayrıca, bu ilkeyi tam anlamıyla uygulamaya sokabilmek için maddi olanakları güçlü yerel yönetim yapılanması gereklidir. Ülkemiz yerel yönetimleri ise (birkaç büyük il dışında), bu konuda oldukça yetersizdir."[95]

Yerellik ilkesinin uygulama alanını oluşturan yerel yönetim yapılarının mevcut konumlarını iyileştirmek ve yetki alanlarını genişletmek adına Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın önemli bir adım olduğu söylenebilir.

3.5. AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI

Yerel özerklik; yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle işbaşına gelmiş olmaları ve kendi işlerini kendi organları eliyle dışardan hiçbir karışma olmaksızın görmeleri ve tüzel kişilik sahibi bulunmaları, bu kuruluşlara demokratik ve özerk kuruluş niteliğini kazandırmaktadır.[96]

Ökmen'e göre "özerk yerel yönetim kavramı, yerel yönetimlerin, yerel topluluğu ilgilendiren tüm işleri, yasalar çerçevesinde kendi sorumluluğu altında, kendi öz kaynaklarıyla ve demokratik yöntemlerle seçilmiş temsili organlar aracılığı ile düzenleyebilme hakkını ifade etmektedir."[97]

Yerel özerklik ilkesi, sanıldığının aksine, yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında olumsuz ilişkilerin doğmasına neden olmaz. Devletin barışın, toplum düzeninin ve güvenliğinin sağlanması gibi kendine ait temel işlevleri, yerel yönetimlerin ise kendilerine ait planlama, kültür, konut, çevre, eğitim gibi hizmetleri bulunmaktadır. Aslında devletin varlık nedeni güvenli bir ortamda ve sağlıklı çevre koşullarında vatandaşlarına insanca yaşama hakkı sağlamaktır. İstenen, mal ve

[95] Yusuf Karakılçık ve Ayşe Özcan, "Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Türk yerel Yönetim Dizgesinde Uygulanabilirliğinin İncelenmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 14, Sayı: 4 Ekim 2005, s. 16.
[96] Keleş, a.g.e., s. 49.
[97] Ökmen, a.g.m., **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, s. 109; akt: Henrich Hoffschulte, "Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, Uluslararası Yerel Yönetim Seminerleri, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği Yayını, 1994, s. 153.

hizmetin etkili paylaşımında uzlaşmacı bir işbirliğinin sağlanmasıdır. Yerel özerklik ilkesi, özellikle görev bölüşümü uygulamalarına getirdiği ilke ve kurallarla bu amaca ulaşılması için ortam hazırlar.[98] Bu ilkenin uygulanmasında da önemli engellerle karşılaşılmaktadır. Öncelikle merkezi yönetim gücünü paylaşmak istemeyebileceği gibi -paylaştığında da farklı sorunlar ortaya çıkabilecektir- yerel yönetimlerin mali zorlukları da önemli güçlükler arasında gösterilebilir. Ama ortaya çıkabilecek tüm engellere rağmen hizmetlerin halka yakın kuruluşlarca sunulması ve bu kuruluşların karar, uygulama ve denetim süreçlerini kendi seçilmiş temsilcileri vasıtasıyla gerçekleştirmeleri demokrasi adına önemli bir kazanım olur.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Kalkınma Konferansı bünyesinde hazırlanıp, geliştirilen 1985 yılında Avrupa Bakanlar Konferansı'nın Stockholm toplantısında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerlik Şartı, (Europen Charter on Local Autonomy) bunun ardından üye ülkelerin onayına sunulmuştur.[99] Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerel yönetimlere kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı tanımaktadır.[100]

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı yerel yönetimler için siyasi, iktisadi ve idari özerkliği sağlayacak prensipler koymuştur. Bunlar yerel ve bölgesel demokrasi ile ilgili yasal yardımlar, çeşitli hükümetler düzeyinde güçlerin paylaşımı, yerel ve bölgesel mali sitemlerin planlanmasında yasal ve teknik destek verilmesi, personel ve seçilmişlerin yetiştirilmesi ve birliklerin teşkili konularını ilgilendirmektedir.[101] Burada asıl önemli olan, yerel yönetimlerin tam anlamıyla özerkliğinden söz edebilmek için siyasi ve mali yönden merkezi yönetime bağımlı olmamalarıdır.

Özerklik şartına göre, yerel yönetimlerin temel yetki ve sorumlulukları anayasa ya da yasa ile belirlenecektir. Bununla beraber, bu hüküm yerel yönetimlere

[98] http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/Arasti . (19.05.2006).
[99] Ökmen, a.g.m., **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, s. 111.
[100] http://www.deltur.cec.eu.int/belediyeler.html. (30.03.2006).
[101] Adem Esen, "Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Ülkemizde Yerel Yönetimler", **Yerel Siyaset**, Yıl 1, Sayı: 5, Mayıs 2006, s. 50.

yasaya uygun olarak belirli amaçlar için yetki ve sorumluluklar verilmesine engel teşkil etmeyecektir. Yerel yönetimler, yasa tarafından belirlenen sınırlar içerisinde, yetki alanlarının dışında bırakılmış olmayan veya başka herhangi bir makamın görevlendirilmemiş olduğu tüm konularda faaliyette bulunmak açısından tam takdir hakkına sahip olacaklardır. Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılacaktır. Sorumluluğun bir başka makama verilmesinde, görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomi gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır.[102] Bu bağlamda ülkeler, yerel özerklik ilkesini uygulamayı kabul ederken yetkilerin bu şekilde yasalarca belirlenmiş olmasının merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında bir kopukluğa mı neden olacağı yoksa iki yönetim kesiminin birbirinin tamamlayıcısı mı olacağı hususlarını -kendi koşullarını esas alarak- göz önünde bulundurmalıdır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özerk yerel yönetim kurumunun dayandığı başlıca ilkeler yer almakta, özerk yerel yönetimin anayasal ve yasal bir temele oturtulması gereği vurgulanmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerin görev ve yetki alanlarının belirlenmesinde uyulacak kıstaslar burada belirtilmektedir. Şart'ın ikinci bölümü, sözleşmeyi onaylayan devletlerin yükümlülük ve sorumluluklarıyla ilgili kuralları içermektedir. Şartın son bölümü ise, uygulama ve yürürlük koşulları ile ilgili kuralları kapsamaktadır.[103]

Özerklik şartında benimsenen maddelerin ülkemizde hangi ölçüde geçerli olduğu konusuna değinmek gerekmektedir.

[102] Ökmen, a.g.m., **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, ss. 109-110.
[103] Keleş, "Hizmette Halka Yakınlık İlkesi ve Yerel Yönetimler", a.g.e., ss. 4-5.

3.6. AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI ve TÜRKİYE'DE UYGULANMASI

Şart'ı onaylayan her ülke, Şart'ın 12. maddesinde belirtilen paragraflardan, en az 10 tanesi zorunlu olmak üzere, toplam 20 paragrafı ile kendisini bağlı kabul etmeyi taahhüt edecektir.[104]

Bu durum göz ününde bulundurularak, maddeleri, zorunlu olarak kabul edilenler, isteyerek kabul edilenler ve çekince konulanlar olmak üzere üç gruba ayırabiliriz.

Zorunlu maddelerin ilki olan 2. maddeye göre "Özerk yerel yönetimler ilkesi ulusal mevzuatla ve uygun olduğu durumlarda anayasa ile tanınacaktır". Uygun olduğu durum ile anlatılmak istenen özerk yerel yönetim ilkesinin yasalarda yer almasının zorunlu olduğu; ancak Anayasaya imkan ölçüsünde konulmasıdır.

Bu maddeyi Türkiye'nin mevcut yapısına göre yorumlarsak; TC Anayasası'nın, mahalli idareleri düzenleyen 127. maddesinde "Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir" hükmü yer almaktadır. Anayasa hükmündeki yerinden yönetim ile Şart'la kabul edilen yerel özerkliğin aynı anlamı taşıyıp taşımadığı üzerinde durmak gerekir.

Yerel özerklik kavramı irdelendiğinde, Türkiye tarafından zorunlu olarak kabul edilen Şart'ın üçüncü maddesine göre, yerel otoritelerin, kanunla belirlenen sınırlar çerçevesinde kamu hizmetlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel halkın çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkını ve imkanını ifade eder. Bu hak yerel yönetimlerce dolaysız, eşit, gizli ve genel oy ilkesine dayalı olarak serbestçe seçilen üyelerden oluşan ve kendilerine karşı sorumlu yürütme organına sahip olabilen meclisler eliyle kullanılır.

[104] www.belgenet. (14.05.2007)

Yeter'e göre Şart'taki tanım aşılarak, yerel özerklik ilkesinin yerel yönetimlere kendi temel kurallarını koyma, kendi işlerini istediği gibi yürütebilme, merkezi yönetimin yerel işlere karışmasını önleyebilme, kendi yerel kaynaklarını yaratabilme ve yerel topluluk üyelerinin genel refahı ve mutluluğuna katkıda bulunabilme hak ve yetkisini sağladığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede yerel özerklik ilkesinin üç temel amaca hizmet ettiği açıktır:[105]

1. Giderek artan yerel hizmet taleplerini karşılayabilmek için yerel yönetime yetki ve esneklik sağlamak,

2. Yerel yönetimin kendi koşullarına ve ihtiyaçlarına en uygun yönetim yapısını belirlemesine imkan tanımak,

3. Yerel yönetimi, merkezi yönetimin müdahalelerinden korumak ve aynı zamanda merkezi yönetimi de mevcut ya da yeni ihtiyaçların karşılanması için yerel yönetimlerin talep ve baskılarına muhatap kılmamak.

Ülkemizde yerel yönetimlerin karar organları seçimle işbaşına gelmektedir. Anayasa'nın, seçimler ve halk oylamasının serbest, eşit gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargının yönetim ve denetimi altında yapılacağını belirten 67. maddesi Şart'taki maddeye uygunluk göstermektedir.

Şart'ın yerel yönetimlerin faaliyetlerinin denetimiyle ilgili düzenlemesi de Türkiye açısından önem taşımaktadır. Şurası bir gerçek ki, yerel özerklik kavramı idari vesayet kavramıyla bağdaşmamaktadır. Çünkü idari vesayet yetkisi, merkezi yönetime yerel yönetimlerin yetkilerini kullanmada sınırlama getirebilmektedir. İdari vesayet yetkisini, yerindelik ve hukuka uygunluk denetimi olmak üzere ikiye ayırarak konuyu irdelemek gerekir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, idari vesayeti, prensip olarak hukuka uygunluk denetimiyle sınırlamıştır. Sadece, merkezi

[105] Enis Yeter, "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karşısında Türkiye: Anayasa ve İlgili Yasalarda Durum", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 5, Sayı: 1, Ocak 1996, ss. 4-5.

idare kuruluşlarına ait olup da, yerel yönetim birimlerine yaptırılan hizmetler açısından yerindelik denetimi yapılabilecektir.[106]

Kuşkusuz yerel yönetimlerin, ülke genelinde saptanmış ulusal amaçlara, hedeflere, ilke ve standartlara aykırı hizmet yapmaması gerekir. Yerel yönetim birimleri kararlarının, yerel toplulukların yararına olup olmadığının denetlenmesi yani yerindelik denetiminin yapılması, yerel demokrasiyi ilgilendiren siyasi bir denetimdir ve öncelikle kent halkı tarafından kullanılması daha rasyonel görülmektedir. Ancak yazılı hukuk kuralları haline getirilmesi durumunda, yargı organlarınca bu yetkinin kullanımı da savunulabilir.

Şart'ın yerel yönetimlerin faaliyet alanlarıyla ilgili olan dördüncü maddesinin Anayasa'nın 6. maddesinde yer alan, "Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz" hükmüyle örtüştüğü söylenebilir.

Şart'ın dördüncü maddesinin üçüncü paragrafı, zorunlu olmamasına rağmen Türkiye tarafından kabul edilmiş olup önemli bir ilkeyi içermektedir. Bu ilke *subsidiarite* olup, buna göre, kamu hizmetleri genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan birimler tarafından yerine getirilecektir. Böylece her hizmetin merkezden planlanması, finansmanı ve yürütülebilmesinin önüne geçilerek, hizmette etkinlik, verimlilik, ekonomiklik ve sürat sağlanacaktır.[107]

Bunlar dışında şartta yer alan başka önemli maddeler de vardır. Yerel yönetimlerin sınırlarının çizilmesi, seçilmiş temsilcilerin sosyal ve mali hakları, yerel makamların mali kaynakları, yerel yönetimlerin diğer yerel yönetim birimleriyle ilişkileri bunlar arasında sayılabilir.

Şart'ın maddeleri genel itibariyle değerlendirildiğinde yerel yönetimlerin konumlarını güçlendirmeyi hedeflediği söylenebilir.

[106] Yeter, a.g.m., s. 6.
[107] Yeter, a.g.m., s. 7-8.

3.7. GÜÇLENEN YERELLEŞMENİN DOĞAL SONUCU: ÇEVRESEL VE KENTSEL HAKLARIN GELİŞİMİ

Güçlenen yerel yönetim içinde hak kavramı anlamını bulmaktadır. Bu doğrultuda yerelleşmenin doğal bir sonucu olarak hak istemlerinin arttığı ifade edilebilir. Küreselleşme ile gelen yerelleşme doğrultusunda kentsel haklar kavramı da önemli hale gelmeye başlamıştır. Kentsel haklar yerel topluluk üyelerinin haklarını ve ödevlerini ifade etmektedir.

Küreselleşme ve yerelleşmenin etkilerinin ve sonuçlarının en iyi görüldüğü yer kentlerdir. Ökmen'in ifade ettiği gibi Eski Yunan'dan Roma'ya, Ortaçağ'dan ulus-devletlerin oluşumuna ve günümüze kadar bakıldığında kentlerin demokrasi, insan hakları, yerellik, katılım gibi kavramlarla birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda kent, iktidarın mekansal dağıtımında önemli bir yer tutan, katılımı ve yerel hakları ön plana çıkaran bir mekandır. Daha çok demokratik yerel yönetim ile ilgili olan bu yaklaşım, kenti hem bir yerel hizmet birimi olma hem de demokratik kendi kendini yönetim birimi olma anlamı ile ele almaktadır.[108]

Yerel yönetimin temel değerleri olan eşitlik, özgürlük ve refah kentlerde insan hakları ile bir araya gelmektedir. Bu durum kentsel hakların çıkışına kaynaklık etmektedir. Kentsel haklar, üçüncü kuşak dayanışma hakları kapsamında yer alan sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının uzantısıdır ve güçlenen yerel yönetimler içinde kentlilerin sahip oldukları bu haklar, yerel demokratik süreçlere katılma, yerel hizmetlerde kalite ve etkinliğin arttırılması, topluluk bilincinin geliştirilmesi ve olanaklar yaratılmasını içermektedir.

[108] Ökmen, "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", a.g.e., s. 1201.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTSEL HAKLAR

Endüstrileşme sonucunda kentsel çevrenin niteliğinin bozulması, insanların toplumsal, kültürel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyerek bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı yaşamalarını tehdit eder noktaya gelmiş olması, kentli* ve çevre haklarının ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir.[109] Hem insan sağlığını etkileyen olumsuz şartların giderilmesi hem de çevresel yaşam değerlerinin iyileştirilmesi istemleri çeşitli hak taleplerinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ulusal ve uluslararası alanda bazı düzenlemeler yapılmasını gerekli kılan sağlıklı ve temiz bir çevre istemi sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının temelini oluşturur.

Dayanışma haklarının belirli sınırları olmaması gerekmektedir. Bu şekilde, ortaya çıkan şartlara göre genişleyip yeni hak ve özgürlük istemlerine cevap verebilir. Özünde dayanışma felsefesi olan kentli hakları da çevre hakkının bir parçası olmalıdır. Kıvılcım'a göre kentli hakları, bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirme yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğmuştur.[110]

4.2. TÜRKİYE'DE YEREL GÜNDEM 21 ve KENTSEL HAKLARLA İLİŞKİSİ

Demokrasinin bir yönetim biçimi olarak yaygınlaşmasından itibaren uygulamalardan ortaya çıkan sonuç, temsili demokrasinin halkın yönetime katılmasını ve yönetimde söz ve karar sahibi olmasını sağlayamadığıdır. Siyasal demokrasiden söz edebilmekle birlikte, yönetsel demokrasiden bahsetmenin mümkün olmadığı bu sonuç, yeni demokrasi formlarının aranmasına neden olmuştur. Demokratik

* Bu çalışmada kentli hakları ve kentsel haklar aynı anlamda kullanılmaktadır. Kentli hakları ya da kentsel haklar, oldukça yeni kavramlardır ve bu nedenle bu hakların ne olduğu hususunda üzerinde fikir birliğine varılmış tanıma ulaşılamamıştır. Kentli hakları, belli bir yerde (kent) bulunmanın verdiği, aslında bireysel olarak da var olan hakların kent yönüyle birlikte kullandıkları haklardır. Bu doğrultuda kentsel hakları yerel topluluk üyelerinin/kentlilerin hakları ve ödevleri şeklinde ifade etmek mümkündür.

[109] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 39.

[110] Akkoyunlu Ertan, , "Kentli Hakları", a.g.e., s. 39.

uygulamaların çoğulcu ve katılımcı politikaların en somut biçimde gerçekleşme olanağını ve ortamını bulduğu yerel yönetimler bu arayışların doğal olarak ana eksenini teşkil etmiştir. Katılımcı demokrasi olarak tanımlanan bu yeni form içinde yeni bir yönetim model ve anlayışı da ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık geleneksel yönetim anlayışının yerini katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı "çok aktörlü yönetim" olarak tanımlanan yeni bir yönetim anlayışının aldığı görülmektedir.[111]

Bu değişimden hareketle gerçekleştirilen Rio Deklarasyonu, Gündem 21'in işaret ettiği sorunların ve getirilen çözümlerin kökleri genellikle yerel faaliyetlere dayalıdır. Öngörülen hedeflere ulaşılmasında "yerel otoritenin katılımı" ve "işbirliği" belirleyici faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de 1996 yılına kadar her ülkede yerel otoritelerin kendi yörelerindeki insanlarla, yerel kuruluşlarla ve özel sektörlerle görüşerek kendi bölgeleri için "Yerel Gündem 21" üzerine anlaşma sağlamaları hedeflenmiştir.[112]

Kent devletinden ulus devlete doğru olan tarihsel değişim, demokrasinin sınırlarını ve olanaklarını da etkilemiş ve değiştirmiştir. Globalleşme ile açıklanan yeni dünya düzeninde ulus devlet ile açıklanamaz duruma gelen ulusal ve uluslararası ilişkiler, "temsil sorununu" tartışma alanına sokmuştur. Bu açıdan bakıldığında yerel, bölgesel, uluslar üstü kademelenmesi çerçevesinde temsil önem kazanmıştır. Hemşehri sorumluluğu esasen demokratikleşme ve katılım tepeden değil, tabandan yayılarak geliştirildiğinde başarıya ulaşılabilir.[113]

Ekonomik ilişkiler, çevre ideolojisi ve iletişim kolaylıkları, tarihsel gelişim içinde küreselleşmeyi teşvik etmiş, bu değişimde yerelliğin önemini arttırmıştır. Günümüzde devletin gücünün sorgulanması kente de yeni bir anlam kazandırmış, "kent özerkliğini" ana tema haline getirmiştir. Kentler yerel ve küresel ilişki ağlarının kesişme noktası olmakla kalmayıp, yüzyıllar boyunca o yörenin kültür mirasını da yansıtmaktadır.[114]

---

[111] Nizam Uzan, "Belediyeler ve Yerel Gündem 21", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 8, Sayı 2, Nisan 1999, s. 99.
[112] Zerrin Toprak Karaman, "Habitat II ve Yerel Gündem 21 Sorumluluğu", **Türk İdare Dergisi,** Yıl: 70, Sayı: 421, 1998, s. 351.
[113] Karaman, a.g.m., s. 356.
[114] Karaman, a.g.m., s. 356.

Yerel yönetim kültürümüzde, vakıf, imece, lonca, avarız sandıklarında olduğu gibi birliktelik vardır. Ancak zaman içinde ihtisaslaşma ve işbölümü ile birlikte iş görme isteği yok olmadıysa da azalmıştır. Bilindiği gibi 1580 sayılı Belediye Kanunu md. 13 "hemşehri hukuku" başlığı altında, hemşerinin hak ve borçlarına yönelik düzenlenmiştir. Hemşerinin seçme ve seçilme, belde için yaratılan hizmetlerden istifade hakları ile belde hizmetlerine katılma borcu bulunmaktadır. Bu hükmün yeni söylemi "kentli hakları"dır. O halde kentli hakları uygulama açısından yepyeni bir şey olmasa da katılım ruhunu canlandırması, sorumluluk anlayışının tazelenmesi gerekliliğini hatırlatması yönüyle yenilikçidir. Buna göre bir anlamda Gündem 21, 21. yüzyıla hazırlık olarak birlikte yerleşimi geleceğe taşıma çalışmalarıdır. Bu felsefe köy ve özellikle belediye kanununda yer almaktadır. Özetle Gündem 21 Hemşehrilik hukukunun modern söylemidir.[115]

4.3. TÜRKİYE'DE KENT KONSEYİ VE KENTSEL HAKLARLA İLİŞKİSİ

Kent konseyleri* daha doğrusu halkın kent yönetimi konusu yeni belediye yasası ile bir yasal dayanak kazanmıştır. Konu son 15 yıllık dönemde yerel yönetimlerimizin, akademik çevrelerin, Türk Belediyeler Birliği'ne dönüş Belediyecilik Derneğinin yuvarlak masa toplantılarında ele alınmıştır.[116]

Kent konseyi ile Yerel Gündem 21'in birbirine alternatif yapılardır. YG 21, sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda katılımcı yerel eylem planlaması sürecidir. Kent Konseyi oluşturulmadan hazırlanacak eylem planlarının geçerliliği ve uygulanabilirliği sağlanamayacaktır.

Kent Konseyleri'nin genel işlevi, kentteki tüm paydaşları bir araya getirerek, tüm kenti kucaklayan bir ortak akıl oluşturulmasını sağlamaktır.

---

[115] Karaman, a.g.m., s. 357.

* Kent Konseyleri, Yerel Gündem 21'in öğeleri arasında yer almaktadır. Diğer öğeler; genel sekreterlik, kadın ve gençlik meclisleri ve çalışma gruplarıdır.

[116] Geray, "Kent Konseyleri", **Memleket Mevzuat Aylık Yerel Yönetim Dergisi**, Yayed, Cilt: 2, Sayı: 15, Eylül 2006, s. 19.

Yerel Gündem 21 süreci bağlamında "kentine sahip çıkma", "aktif katılım" ve "çözümde ortaklık" ilkelerinin bütünlüğünde, kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir "ortaklık modeli" olarak tanımlanan kent konseyleri, yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik bilincinin geliştirilmesini, çok-aktörlü ve çok-ortaklı yönetim tarzının benimsenmesini sağlamaktadır.[117]

Belediye yasasının kent konseylerine ilişkin 76. maddesi şöyledir:[118]

Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.Belediyeler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar.Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir.

Anlaşılacağı gibi;

- Kent vizyonu
- Hemşehrilik bilinci
- Sürdürülebilir kalkınma
- Çevre duyarlılığı
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma
- Saydamlık
- Hesap sorma ve hesap verme
- Yerinden yönetim ilkelerinin yaşama geçirilmesi amaçlanmaktadır.

4.3. KENTLİ HAKLARI OLARAK GÖRÜLEN HAKLAR

17-19 Mayıs 1992'de, Avrupa Konseyi'nin "Avrupa Kentsel Şartı" nı kabul etmesiyle, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması açısından önemli

[117] Sadun Emrealp, **Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, İstanbul: UNDP- IULA EMME Yayını, 2004, s. 65.
[118] http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5215.html (06.07.2007)

bir adım atılmıştır. Bu Şart, kentli haklarının kurumsallaşması açısından bir başlangıçtır. Değişik uluslararası platformlarda tartışılıp kabul görmesinden sonra, zaman içinde daha bağlayıcı bir çerçeve oluşturulması beklenebilir. Kentli hakları şimdilik gelişme süreci içinde bulunan insan haklarındandır diyebiliriz.[119]

> Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu politikalar 1980-1982 yılları arasında Konseyce düzenlenen 'kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası' kapsamında geliştirilmiştir. Dört temel konuya ağırlık verilmiştir: Fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi, mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması, toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesi. Avrupa Konseyi insan hakları içinde yer alan kentsel hakları, 'yerleşmelerde daha iyi yaşam'(A better life in towns) sloganıyla geliştirerek sürdürmüştür.[120]

Avrupa Kentsel Şartı metni 20 maddelik bir deklarasyon ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır. Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri şu haklara sahiptir:[121]

1. GÜVENLİK: Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent;

2. KİRLETİLMEMİŞ, SAĞLIKLI BİR ÇEVRE: Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;

3. İSTİHDAM: Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması;

4. KONUT: Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması;

5. DOLAŞIM: Toplu taşım, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;

---

[119] Tekeli, "İnsan Haklarının Yerleşmeye ve Mekana İlişkin Boyutları Üzerine", a.g.e., s. 155.
[120] "Kentli Hakları", **www.tumbelsen.org/kentli_haklar.html** (05.11.2006).
[121] "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu", **www.mitaged.org.tr/ab_khak_deklarasyon.htm** (18.02.2008)

6. SAĞLIK: Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması;

7. SPOR VE DİNLENCE: Yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması;

8. KÜLTÜRLER ARASI KAYNAŞMA: Geçmişten günümüze, farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlanması;

10. KALİTELİ BİR MİMARİ VE FİZİKSEL ÇEVRE: Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekanların yaratılması;

11. İŞLEVLERİN UYUMU: Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilintili olmasının sağlanması;

12. KATILIM: Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması;

13. EKONOMİK KALKINMA: kararlı ve aydın yapıdaki tüm yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı konusunda sorumluluk sahibi olması;

14. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın sağlanması;

15. MAL VE HİZMETLER: Erişilebilir, kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun yerel yönetimi, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla sağlanması;

16. DOĞAL ZENGİNLİKLER VE KAYNAKLAR: Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi;

17. KİŞİSEL BÜTÜNLÜK: Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması;

18. BELEDİYELER ARASI İŞBİRLİĞİ: Kişilerin yaşadıkları beldenin, beldeler arası ya da uluslararası ilişlerine doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve özendirilmeleri;

19. FİNANSAL YAPI VE MEKANİZMALAR: Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için, gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması;

20. EŞİTLİK: Yerel yönetimlerin; tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel özürlerine bakılmadan; eşit olarak sunulmasını sağlamak görevidir.

Avrupa Kentsel Şartı ilkelerinin ana başlıkları ise;[122]

1.Ulaşım ve dolaşım,
2. Kentlerde çevre ve doğa,
3. Kentlerin fiziki yapıları,
4. Tarihi kentsel yapı mirası,
5. Konut,
6. Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi,
7. Kentlerdeki özürlü ve sosyo ekonomik bakımdan engelliler,
8. Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme,
9. Yerleşimlerde kültür,
10. yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma,
11. Kentlerde sağlık,
12. Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması,
13. Kentlerde ekonomik kalkınma şeklindedir.

Yerel düzeyde başarılı bir kent yönetiminin ilkelerini ortaya koyan Avrupa Kent Şartı'nın amacı, geleceğe yönelik bir Kentli Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerini belirlemektir. Ayrıca mevcut çevrenin yaşama ve gelişme haklarına olanak tanıyacak biçimde geliştirilmesini sağlamak da diğer amaçtır. Şart'ın felsefesi ise, yerel otoritenin kentsel gelişime yönelik sorumluluklarını tanımlamak, kentsel gelişime yönelik sorumluluklarını tanımlamak, kentsel gelişimin ve yaşam kalitesinin

[122] www.ihd.org.tr/makale/kent4.html (05.11.2006).

niteliksel öğelerini ortaya koyarak bu alanda evrensel ilkeler oluşturmak ve temel kentli haklarının tüm insanlarca kullanılmasını sağlamaktır.[123]

Geniş bir kentli hakları çerçevesi çizerek hakların; ekolojik denge, toplumsal ve fiziksel altyapı, barınma, çalışma, kültürel miras, yönetime katılım, bilgilenme gibi kentsel yaşamın her alanında gözetilmesi ve nitelikli kentsel çevre yaratılması hedefini gözeten Şart, insan hakları temelinde şu hakların gerçekleştirilmesini amaçlar:[124]

- Toplumsal altyapı,
- Tüm kentsel hizmetlerden yararlanma,
- Çok kültürlü bütünleşmiş bir kentte yaşama,
- Tarihsel mirasın ve uyumlu mimari değerlerin varolduğu bir kentsel çevre,
- Ödenebilir fiyatlarda sağlıklı konutlarda yaşama,
- Dengeli arazi kullanımının yer aldığı bir kentsel çevrede yaşama,
- Seçme-seçilme ve yerel otoritelerde hizmet verebilme,
- Halkın yönetime katılımını özendiren bir kentte yaşama,
- Çalışma ve güvenlik,
- Bilgilenme.

Görüldüğü gibi Şart, geniş bir kentli hakları çerçevesi çizerek hakların ekolojik denge, toplumsal ve fiziksel altyapı, barınma, çalışma, kültürel miras, yönetime katılım, bilgilenme gibi kentsel yaşamın her alanında gözetilmesi amacını taşımaktadır.

> Kent Şartı'nın önemli bir yönü, "yurttaşlar, toplumun geleceğini etkileyen tüm kararlarda danışılma hakkına sahiptir" ifadesinin yer almasıdır. Şart, yurttaşların kent yönetimindeki karar ve uygulama aşamalarına katılmalarına olanak tanıyıcı düzenlemeler getirilmesini öngörürür. Yurttaşlara, kendi kaderleri de olan kentin geleceğini belirleyen kararların alınmasında söz hakkı tanınması, yerel demokrasinin de ön koşullarından birisidir.[125]

[123] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği I", a.g.e., s. 26.
[124] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Hakları", a.g.e., s. 42.
[125] Akkoyunlu Ertan, a.g.m., s. 42.

Kaya'nın da ifade ettiği gibi bu kentsel yaşam şartının gerçekleşmesi için ilgili kurumlar kadar kentlilerin de sorumlukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar ise şu şekilde ifade edilebilir:[126]

1. **Kentin Sahibi Olmak:** Her kentli, kenti kendisinden menfaat elde ettiği bir mekan olarak görme yanlışına düşmemelidir. Kentlerin sahipleri öncelikle o kentte yaşayanlardır.

2. **Kentin geleceği ile kendi geleceği arasında bir anlam ilişkisi kurmak:** Kentte yaşayanlar kendi gelecekleri için kenti hoyratça kullanabilmektedir. Oysa kentler hepimizin geleceğidir.

3. **Kent politikasında kentli hassasiyeti göstermek:** Kentlerde yaşayanlar, kent yönetimleriyle ilgili politik kararlarında genellikle genel siyasi tercihleri ile örtüşen tavır içerisinde bulunmaktadırlar. Oysa kent yönetimlerinden beklenen, bizim dünya görüşümüz doğrultusunda ideolojik yapılanmalar sergilemesi değil, kentin yaşam kalitesini artırıcı çalışmalar yapmalarıdır.

4. **Yönetime katılmak:** Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi kentlilerin kent yönetimine katılmaya hakları bulunmaktadır. Ancak kentliler genellikle katılımı sadece seçimlerle sınırlı olarak görmekte, seçim sonrası kent yönetimlerinin kararlarına katılma yönünde bir çaba içerisine girmemektedir.

5. **Kentlilik bilincine sahip olmak:** Kentlilik bilinci ile ifade edilmek istenen, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve dolayısıyla kente karşı sorumluluk duygusu taşımasıdır.

6. **Kent olanaklarını korumak:** Kentte yaşayanların kent olanaklarını korumamaları, kentsel hizmetlerin maliyetini önemli oranda artırmaktadır.

[126] Erol Kaya, "Haklar ve Sorumluluklar", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, ss. 6-7.

7. **Sosyal yaşama katılım:** Kentlerin en önemli sorunlarından birisi sosyal bağların zayıflığıdır. Yapılan çalışmalarda genellikle suçun köy ve küçük şehirlere göre büyük şehirlerde daha fazla işlenmekte olduğu saptanmıştır. Bu nedenle kentlilere güçlü sosyal ilişkilerin olduğu bir yaşam sağlanmalıdır.

8. **Kültürel zenginliğe önem vermek:** Kentler, kültürel faaliyetlerin en önemli mekanlarıdır. Kentlilerin tek kültürlülük dayatan değil, diğer kültürlerle bir arada yaşama olgunluğuna sahip kişiler olmaları gerekmektedir.
9. **Kent kurallarına saygı:** Her vatandaş yürürlükteki yasalara saygılı olmak zorundadır. Kentliler ayrıca kentle ilgili kurallara da hassasiyet göstermelidir.

10. **Diğer kentlilerin haklarına saygı:** Kentler, büyük ölçekli nüfusların yaşadığı ortak mekanlardır. Bu mekanların kullanımında diğer kentlilerin haklarına da saygılı olmak gerekmektedir.

Kentsel hakları kentsel yaşam kalitesi doğrultusunda da ayrıntılı bir şekilde ele almak mümkündür.

4.2. KENTSEL YAŞAM KALİTESİ DOĞRULTUSUNDA KENTLİ HAKLARI

Kentte yaşayanların yaşam biçimlerini kentin sahip olduğu fiziksel, kültürel, ekonomik ve sosyal nitelikleri belirler. Kentsel yaşam kalitesi ise nüfusun yaşam biçimi gösterir.

Dar anlamıyla insanın sağlıklı bir özdeksel ortamda yaşayabilme, beslenme, korunma, barınma gereksinimlerini karşılayabilme düzeyini yansıtan yaşam kalitesi geniş anlamıyla, toplumsal, ekinsel, siyasi öğe ve süreçleri de içerir. Kentin sunduğu olanak ve fırsatlardan örgütler, kümeler, katmanlar içinde yaşayan bireylerin eşit, dengeli, gereksinimleri oranında yararlanması, eğitsel, sanatsal, ekinsel, siyasal etkinliklere, süreçlere etkin biçimde katılabilme olanaklarına sahip olabilmesi söz

konusudur.[127] Bu bağlamda kentsel yaşam kalitesinin, çok yönlü olarak ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Kentsel yaşam kalitesi düzeyinin yüksek olduğu kentler, bireylerin sadece barınma taleplerine cevap veren değil aynı zamanda kültürel, ekonomik, sosyal ihtiyaçlarını karşılayan, onlara kent yönetimine katılma olanaklarını da sunan kentlerdir.

Geray'a göre kentsel yaşam kalitesini belirleyen birtakım temel öğeler vardır:[128] Bunların başında kente özgü çağdaş toplumsal gereksinimlerin karşılanma düzeyi gelir. Kentsel fiziksel ve maddi altyapı, eğitim, sanat, kültürel gereksinimlerinin karşılanması, kent yönetimine katılma ve yönetimi denetleme, içinde yaşanan kentin gelişmesini, yeniden yapılanmasını, toplumsal yaşam biçimini belirlemeye ilişkin süreç ve kararlara katılabilme olanakları bu açıdan önemlidir. Kent toplumunun örgütsel yapısı, işleyişi içinde bireylerin etkileşim biçimi ve bunlara anlam veren kültürü kentin hem toplumsal, hem de mekansal özelliklerini ortaya koymaktadır. Kent, örgütlü biçimde kentsel yaşam içindeki yerini alıp rollerini yerine getirme konusunda bireylerin toplum içinde gelişmelerine olanak sağlamaktadır. Kenttaşlar, kent yönetimi üzerinde, tek tek birey olarak değil, örgütlü biçimde daha etkili olmakta, istemlerini benimsetme olanağını bulabilmektedirler. Bireyler ile kümeler arasındaki iletişimin yoğunluğu da kentsel bütünleşmede önemli rol oynar. Kentsel yaşam kalitesinin gelişmesinin en önemli etmenlerinin başında kenttaşlık bilinci gelmektedir. Kentini tanıyan, seven, her öğesini önemseyen, kentine sahip çıkan, doğal, yapay her türlü çevre değerlerinin yok olmasına karşı çıkan kenttaşlar, kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunurlar.

Demokrasiyi özümseme ve katılımcılık düzeyi de, kentsel yaşam kalitesini sağlamada önemli bir rol oynar. Kentler genellikle demokrasinin işlerlik kazandığı mekanlar ya da demokrasinin beşiği olarak bireyi toplum yaşamında ön plana çıkarmak, onun toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal gelişimine olanak sağlamak gibi işlevleri yerine getiren alanlardır. Ama, bu ancak bireylerin kent yaşamına, kentsel çevreye katılması, katkıda bulunması, gereksinmelerini etkin biçimde

[127] Geray, "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", **Türk İdare Dergisi**, Sayı 421, yıl 70, Aralık 1998, s. 327.
[128] Geray, a.g.m., ss. 328-329.

karşılayacak ölçüde kent olanaklarından yararlanması, kentsel yaşamın oluşumuna katkıda bulunabilmesi, kenti üzerinde söz sahibi olabilmesi yoluyla gerçekleşebilir. Bu bağlamda, kentsel yaşam kalitesi, kenttaşların kentlerine sahip çıkmalarına, kentin yönetimine etkin biçimde katılmaları için gerekli ortamın sağlanmasına, demokratikleşmeye, daha doğrusu, katılımcı demokrasinin yerel ölçekte bir yaşam biçimi durumuna gelmesine bağlı olarak gerçekleşecektir.

Kentli hakları yaşam kalitesinin değişik boyutları bakımından şöyle gruplandırılabilir:[129]

1. İnsan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirmeye açık, bireylerine refahını ve kişiliğini geliştirme güdüsü ve fırsatı sağlayan bir kentsel ortamda yaşama hakkı.

2. Saldırılara ve suça karşı korunmuş güvenli bir kentte yaşama hakkı.

3. Hava, su, gürültü vb. kirlenmelere konu olmayan ekolojilik dengeleri korunmuş bir kentsel çevrede yaşama hakkı.

4. Kentte yaşayanların kendi ekonomik ve toplumsal girişimlerini geliştirebilmek için gerekli altyapılara sahip olmayı isteme hakkı.

5. Kentte yaşayanların yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlerden seçme olanağına sahip olması hakkı.

6. Kentte uygun yeterli çalışma olanaklarına ve güvencesine sahip olma ve kentin ekonomik gelişmesinden pay alabilme hakkı.

7. Çoğulcu bir kentli kültürü edinebilme fırsatlarına sahip olabilme hakkı.

[129] Tekeli, "Demokrasinin Kalitesini Geliştirmeyi Siyasal Gücün Mekansal İşbölümünün Yeniden Tanımlanması Hangi Koşullarda Gerçekleşebilir?", a.g.e., ss. 133-135.

8. Kültürel farklılıkları dolayısıyla kimsenin iş yaşamında ve toplumsal yaşamda dışlanmadığı, ikincil konumlara itilmediği, çok kültürlü bir bütünleşmesi, olan bir kentte yaşama hakkı.

9. Oturduğu yere bağlılık duyabileceği, ona anlam yükleyebileceği, kimliği olan bir kentte yaşama hakkı.

10. Tarihsel mirasın ve geçmişle sembolik bağların korunduğu, nitelikli, uyumlu mimarlık değerlerinin bulunduğu ve yenilerinin eklenebildiği bir kentsel çevrede yaşamak hakkı.

11. Yeterli çeşitlilikte konutun üretilmekte olduğu bir sistemin sağladığı konut stoku içinden, kentte yaşayanlarının ödeme koşullarına uygun, sağlıklı, özel yaşamın gizliliğine olanak veren, dinlendirici, güvenceli konut edinebilme ya da kiralayabilme hakkı.

12. Konut alanları, çalışma alanları, dinlenme ve eğlenme ile ulaşım kullanışları arasında, birbirini rahatsız etmeyen ama gereksiz ulaşım talepleri yaratmayan uyumlu bir arazi kullanışı dengesine sahip, insanların birbirleriyle ilşiki kurma fırsatlarını çoğaltan bir kentte yaşama hakkı.

13. Kentlilere, özürlüler de dahil olmak üzere, kentteki değişik gelir gruplarına kentin her noktasına çok zaman harcamadan belli bir konfor düzeyinde seyahat ederek ulaşmasına olanak veren yol ve ulaşım sistemine sahip olma hakkı.

14. İnsanların kendilerini yeniden üretebilme olanaklarını güvence altına alan, koruyucu sağlık tesislerine kolayca ulaşabilen, bu bağlamda sağlıklı içme suyu ve kanalizasyon sistemlerine sahip, yeterli güneş ışığı alan, yeşil alanlara sahip bir kentte yaşama hakkı.

15. Dünyanın gelişmiş bilgi ve hünerlerini elde etme olanağını sağlayan, eğitim ve kendini yetiştirme olanakları veren, bu olanakları sürekli olarak geliştiren bir kentte yaşama hakkı.

16. Kentte yaşayanların, yaş, yetenek ya da gelir ayrımı olmadan yeterli çeşitlilikte spor yapma ve boş zamanları değerlendirme olanaklarından yararlanabilme hakkı.

17. Kentlerde yaşayanların, kentlerdeki hizmetlerin görülmesini sağlayan yerel yönetimlere seçme ve seçilme, kararlarına katılma ve yönetim üzerinde sürekli bir demokratik denetimde bulunma, kentsel çevrenin ve hizmetlerin geliştirilmesine olanak verecek biçimde kendisini vergilendirme hakkı.

Tekeli'ye göre üzerinde durulması gereken konu, yaşam kalitesini geliştirmeyi amaçlayan kentli haklarının birinci aşama insan haklarından olan insanın yaşama hakkının bir uzantısı olarak sayılıp sayılmayacağıdır. Böyle bir yorumun çok doğru olmayacağı söylenebilir. Bu insanın yaşama hakkının tek bireyi esas alması oysa kentte insanı temele alan kentli haklarının çok karmaşık bir haklar manzumesi getirdiği söylenebilir. Kentli haklarını yaşam haklarının evrimine indirgemek çok zengin gelişme olanaklarını sınırlamak olacaktır.[130]

4.4. MEVZUATIMIZDA YER ALAN KENTLİ HAKLARI

4.4.1. Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı

Kentli haklarının en başta ve en geniş kısmını, yaşama hakkının kente bakan yönü olan sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı oluşturmaktadır. Çünkü kentleşme sosyolojik bir olaydır ve kent halkının kente uyumu, kentin tabi çevresiyle bütünleşmesiyle tamamlanır.[131] Türkiye nüfusunun % 80'ine yakını kentlerde yaşamaktadır. Kentleşme sonucu ortaya çıkan hızlı göçün yarattığı bu durum, kentsel çevrenin niteliğinin bozulmasına yol açmaktadır. Kentli haklarının da bir uzantısı

[130] Tekeli, "Kente Karşı İşlenen Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", a.g.e., s. 178.
[131] Kaya, **Kentleşme ve Kentlileşme (Kentleşme)**, 2. Baskı, ,İstanbul, 2004, s. 198.

olduğu, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını esas alarak mevzuata giren sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının kapsamı oldukça geniş tutulmuştur.

> 1982 Anayasasının, "Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması" başlığı ile 56. maddesinde düzenlenen Çevre Hakkı, Anayasasının "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde yer almıştır. 56. madde; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir" hükmünü getirmiştir.[132] Bu maddeye göre çevre hakkına geniş bir çerçeve çizilmiş olmaktadır. Ayrıca hakkın korunması hususunda devlete ve vatandaşa önemli görevler düşmektedir.

1982 Anayasasının çevre hakkında ilk kez düzenlemesinin ardından 9 Ağustos 1983 tarihinde 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun'un amacı, 26.4.2006 tarihinde 5491 sayılı kanunla getirilen değişiklikle 'bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır' şeklinde ifade edilmiştir.

> Çevre Kanunu dışında bu hakla bağlantılı diğer bir kanun da 1985 yılında yürürlüğe konulan 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. Bu kanunun, 1. maddesindeki amacında, kentlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak yer almaktadır. Dolayısıyla çevrenin planlı oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle kentli haklarının belediye yönünü içeren birçok hükmü bulunmaktadır.[133]

---

[132] Taner Ürkmez, "Çevre Hakkı Kavramının Tarihsel Gelişimi", **http://www.cekud.org/site/page.asp?dsy_id=904**, (02.05.2008).

[133] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 199.

*Tarihsel olarak vazgeçilmez bir toplumsal ihtiyaç olan ve devlet tarafından temel bir hizmet olarak halka sunulan güvenlik, günümüzde de anlamı ve kapsamı yönünden yeni boyutlar kazanarak önemini artan bir oranda sürdürmektedir. Toplumsal güvenlik hakkında detaylı bilgi için bkz: Ahmet Hamdi Aydın, "Toplumsal Güvenlik ve Yerel Siyaset", **Yerel Siyaset**, İstanbul: Okutan Yayıncılık, ss. 305-322.

4.4.2. Güvenlik* Hakkı

Güvenlik, yaşama hakkının vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bu açıdan güvenliğin sağlanması bir kentin kent özelliği kazanması için olmazsa olmazıdır. İnsanları toplu halde yaşamaya iten nedenlerin başında güvenlik ihtiyacı gelmektedir.[134] Günümüz koşullarında kentler kalabalıklaştıkça, sosyal kontrolün azaldığı mekanlara dönüşmektedir. Bu değişim nedeniyle, kentlerde topluma ve kente karşı işlenen suçlar dikkati çeker hale gelmektedir.[135] Bu şartlar altında güvenliğin sağlanması için hem merkezi yönetimin hem de belediyelerin görevleri arasında yer alan özel zabıta hizmet birimleri önemli hale gelmektedir. Kentlerde yaşayan insanların karşılaştıkları bu olumsuz durumlarda hem kentlerinin hem de kendilerinin korunmasına yönelik istemleri kentlilerin güvenlik hakkını da ortaya çıkarmaktadır.

Kentli bireyin güvenlik hakkı, güvenli, suç ve şiddetten arınmış bir yaşamı ifade etmektedir. Kent güvenliğini ise hem kentlerde işlenen suçların hem de kente ve kentliye karşı işlenen suçların önlenmesi ve ortadan kaldırılması olarak algılamak doğru bir yaklaşımdır. Bu anlamda Sağdıç'ın da ifade ettiği gibi terör, cinayet, yaralama, gasp, hırsızlık, dolandırıcılık ve rüşvet gibi suçların yanında; gecekonduculuk, kaçak yapı üretimi, kaçak mal ticaretiyle uğraşma, çevrenin kirletilmesi, çeşitli ihtiyaç maddelerinin sağlıksız ya da pahalı olarak halka sunulması, kamunun kullanımına ayrılmış alanların izinsiz olarak işgal edilmesi ve benzeri eylem ve işler de kent güvenliğini tehdit eden unsurlar arasında yer almaktadırlar.[136]

Kentsel huzur ve güvenliğin sağlanması suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent için, olmazsa olmaz koşullardan biridir.[137] Özellikle birey, yaşam alanı olan konutunda ve ortak yaşam alanları olan, sokak ve

---

[134] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 201.
[135] Egemen Sağdıç, "Güvenli Kent ve Çocuk Sorunları-1", **http://www.sonbaski.com**, Temmuz 2006, (03.05.2008).
[136] Egemen Sağdıç, "Güvenli Kent ve Çocuk Sorunları-1", **http://www.sonbaski.com**, Temmuz 2006, (03.05.2008).
[137] İsmail Başaran, " Kentlerdeki Truva Atları ve Kent Güvenliği", **Kent ve Yerel Yönetim**, İstanbul: Plato Yayıncılık, 1. Baskı, Mayıs 2008, s. 58.

caddelerde güvenli olduğunun bilincine erişmelidir. Geceleri sokak lamlarıyla aydınlatmanın sağlanması, teknolojiyi kullanma imkanına göre kent bilgi ve güvenlik sistemleri (MOBESE)'nin kurulması, kadın ve çocuk sığınma evlerinin yapılması, sosyal doku taramalarıyla toplumsal yapı analizinin yapılması, güvenliği pekiştiren ve güvenlik hakkını sağlayan uygulamalardır.[138]

4.4.3. Konut Hakkı

Konut hakkını düzenleyen Anayasa'nın 57. maddesi, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" hükmünü getirmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde kentler sanayileşme sonucu yoğun olarak göç almaya başlamıştır. Sanayileşmenin beraberinde getirmiş olduğu kentleşme sonucu kentsel yaşamın niteliği bozulduğu gibi plansız bir yerleşme ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sorunların giderek artması kentler üzerinde olumsuz etkiler bırakacaktır. Anayasa'nın 57. maddesinden başka 3194 sayılı İmar Kanunu, çevre hakkını tamamlayan ve kapsamını tayin eden bir kanun olarak, aynı zamanda konut hakkıyla da ilgili hükümler içermektedir.

> "Ayrıca 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu da konut hakkı ile ilgili bir kanundur. Konut hakkının çerçevesini de imar mevzuatı çizmektedir. Ancak bu hakkın yerel siyaset bağlamında asıl çerçevesini 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümleri çizmektedir. Gerçekten de 5393 sayılı Kanun'un 69. maddesinde; 'Belediye düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapılı arsalar üretmek, konut, toplu konut yapmak, satmak kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla işbirliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir' denilmektedir."[139]

[138] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 202.
[139] Önder, a.g.m., s. 203.

Bu doğrultuda önemli bir kentli hakkı olan konut hakkının sunulmasında belediyelere önemli görevler düştüğü söylenebilir.

4.4.4. Kent Kültürünün Korunması ve Geliştirilmesi Hakkı

Kent kavramının özellikle sosyolojik temele dayandığını belirtmiştik. Kentleşme hızlı bir sosyolojik değişime yol açmaktadır. Hızlı değişen ortamda kent kültürünün korunması en önemli sorunların başında gelmektedir. Öyle ki hızlı kentleşme, kültür boşluğu oluşturmakta ve bu kültür şoku ile mevcut kent kültürünü kavrayamama sorunu yaşanmaktadır.[140]

Kültür*; insan ve insan dünyasıyla ilgili her türlü ürünü, yaratıyı içerir bunun yanısıra kültür insan ilişkilerini ve birbirleriyle olan etkileşimlerini de kapsar. Bu anlamda kültür bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin toplamını ifade eder. Günümüzde çağdaş demokratik rejimleri baz alarak yaptığımız kent kültürü tanımında siyasal, dinsel, sanatsal, hoşgörü ve özgürlükleri barındıran demokratik, bilimsel bilgi ve nesnellikten oluşan yapıları anlıyoruz.[141]

Kentte yaşayan bireylerin kendilerine kente ait hissetmeleri kent kültürün oluşmasının yapı taşıdır denilebilir. Çünkü kentte yerleşik olanlar ile kente sonradan göç edenlerin sahip oldukları kültürler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Kentlileşmenin kentsel yaşamdan yana sonuç vermesi için fiziksel, toplumsal, ekonomik, davranışsal birçok öğenin bir araya gelmesi ve toplumsal bilincin oluşması gerekmektedir. Tacar'ın da ifade ettiği gibi kırsal kesimde yaşayan kişi ile kentte yaşayan kişinin hayat tarzları değişiktir. Kırsal kesimde doğa, kişin dünya görüşünün başlıca odak noktası sayılmaktadır. Kentte yaşayanlar ise, çevre sorunlarını tamamen arka plana atmaktadırlar. Ancak kentte yerleşik olanlar ve kente göç edenler kendi kültürlerini kentin ortak potasına dökmektedirler.[142] Önemli olan kentte aynı yaşam çevresini paylaşan bireyler arasındaki bütünlüğü ve iletişimi

---

[140] Kaya, a.g.e., s. 157.
*Kültür kavramı ve kuramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
[141] İsmail Güneş, "Kent Kültürü ve Dünya Kenti Olmak", **http://www.sonbaski.com**, Aralık 2005, (03.05.2008).
[142] **ADA Kentliyim Dergisi**, "Kentli Olmak Görüş Geliştirme Toplantısı", Yıl: 4, Sayı: 12, Aralık-Şubat 1998, s. 52.

kurabilmektir. Bunu yaşam biçiminin ifadesi olan kültür –kent ortamı esas alındığı için kent kültürü olarak da ifade edilebilir- ile gerçekleştirmek mümkündür. Kentli kültürünü benimsemiş olan birey, kente uyum sağladığı ve kendini kente ait hissetmeye başladığı anda kentsel davranış biçimleri sergileyerek etrafında olup bitenlerle ilgilenmeye başlar. O zaman kentli olan bu bireyin kentli kültürünün geliştirilmesini isteme hakkına da sahip olduğu söylenebilir.

4.4.5. Kentsel Hizmetlere Katılım ve Bilgilenme Hakkı

Bilgi ve iletişim olanaklarının arttığı, küreselleşmenin baş döndürücü bir hızla yol aldığı ve dünya toplumları arasında her konuda yakınlaşmanın arttığı bir dönemde; insan hak ve özgürlükleri hususunda yönetime katılımı güçlendirecek mekanizmaların devreye girmesine kadar birçok alanda değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bu durum yerel yönetim ölçeğinde de kentli ve vatandaş haklarında duyarlılık düzeyinin artmasına ve yerel kamu hizmetlerinde yönetişim mantığını beraberinde getirmiş bulunmaktadır. Artık yerel idareler, özellikle belediyeler, vatandaş adına vatandaşa hizmet amacıyla kaynak kullanan idareler olarak vatandaş ya da hemşehri haklarına daha duyarlı olmak durumundadırlar. Bu hakların doğal kullanımının yanında kamu idareleri olan belediyelerin kanunla belirlenmiş görev ve sorumlulukları da vatandaş açısından bilinmek durumundadır.[143]

Kentlilik bilincine sahip olan bireyin kentsel hizmetlere katılımı ve bilgilenme hakkını kullanması da söz konusudur. Her ne kadar kentte yaşayan ve farklı kültürlere sahip kentliler olsa da kazanılmış olan kent kültürü ile kent yönetimine aktif olarak katılmaktadırlar. Kent yönetimine katılım sadece kentte yaşamayla değil siyasal, sosyal ve kültürel sorumlulukların da bilincinde olmakla gerçekleşmektedir. Katılımla kentsel yaşam kalitesi artmakta ve kentte yaşayan bireylerin, yerel birimlerde sunulan imkan ve fırsatlardan eşit, dengeli ve ihtiyaçları oranında yararlanması sağlanmaktadır. Geray'ın belirttiği gibi kentsel yaşam kalitesi düzeyinin yüksek olduğu kentler, bireyleri yalnızca barındıran değil, toplumsal,

[143] Akif Çarkçı, "Belediyelerin Vatandaşlara Karşı Sorumlulukları", **Yerel Siyaset**, Yıl: 1, Sayı: 6, Haziran 2006, s. 62.

ekonomik, ekinsel (kültürel) ve tinsel (manevi) gereksinimlerini de karşılayan, kent yönetimine katılması olanaklarını sunan kenttir.[144]

Kentsel hizmetlere katılım dışında kentlilerin bilgilenme hakkı, anayasamızın 40. maddesinde bilgi edinme olarak, yine 74. maddesinde dilekçe hakkı olarak yer almaktadır. Özellikle 2003 yılında Bilgi Edinme Kanunu da çıkarılarak bu hakkın kapsamı ortaya konulmuştur. Gerçi tek başına bir kentli hakkı olarak değil de birey olarak düzenleme alanı bulsa da kenti ilgilendiren alanlarda kullanılabilecek bir haktır.[145]

4.4.6. Ekonomik ve Sürdürülebilir Kalkınma Hakkı

> "Sürdürülebilir kent anlayışı, bugünün toplumunun insan onuruna yakışır bir kentsel çevrede yaşamasının yanı sıra gelecek kuşaklara bırakılacak kültürel, tarihsel ve doğal mirasın bütünleşmiş bir sembolü olmalıdır."[146]

Bu durumda sürdürülebilir kent, ekolojik değerleri ve doğal çevreyi önemseyerek kentsel gelişimi öngören bir süreçtir. Kentin sürdürülebilirliğini sağlayacak çeşitli araçlar vardır. Bunlar, yurttaş katılımına açık yönetim yapısı, adaletli ve güvenli kentsel çevre, ussal planlama ve uygulama araçları, erişilebilir kentsel hizmetlerin eşit ve yeterli sunumudur.

> 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevre Konferansı'nda "sürdürülebilir kalkınma" kavramına vurgu yapılmıştır. Stockholm Konferansı'nın sonuç bildirgesinde doğanın ve çevrenin belli bir "taşıma kapasitesi" nin bulunduğu vurgulanmış, kaynak kullanımında sonraki kuşakların da haklarının gözetilmesi, ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin birlikte ele alınması ilke olarak kabul edilmiştir; böylece sürdürülebilir kalkınmanın temelleri ortaya konmuştur.[147]

---

[144] Geray, "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", a.g.e., s. 328.
[145] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 205.
[146] Akkoyunlu Ertan, "Sürdürülebilir Kent", **Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine**, Ayşegül Mengi (ed.), Ankara: İmge Kitabevi, Eylül 2007, s. 23.
[147] H. Emre Bağce, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Gündem 21", **Yerel Siyaset**, Yıl:1, Sayı: 3, Mart 2006, ss. 47-48.

Kentin ekonomik kalkınması da temel insan haklarına dayalı etik ve felsefi düşünceler de dahil iktisadi tüm kavramları karşılayabilmelidir. Bunlardan nüfus yoğunluğu, toprak kullanımı, küresel ısınmaya yol açan gazların solunan hava içindeki yoğunluğu, kent sınırları içerisindeki yeşil alanlar ve yeşil alanlara ulaşım, güvenilir suya ulaşım, katı ve sıvı atıkların arıtımı, toprak kirlenmesi, enerji tasarrufu, trafik kazalarının oranı, kültürel faaliyetler, politik aktivizm, yurttaş katılımı, kamuoyu yoklamaları, evden işe ulaşım süresi, gelir dağılımındaki eşitsizlikler**,** kişi başına üretilen çöp miktarları gibi çevre ağırlıklı kavramlardır.[148] Bu bağlamda kısa dönemli öncelikler ve politikalar ile daha uzun soluklu bir sürdürülebilir kent perspektifi arasındaki ilişki, uyum ve çelişkiler anlamında, incelemeye değerdir. Sürdürülebilir kentleşme dahil tüm bu kavramları kent hukuku içinde değerlendirmek gerekir.

Hukuki mevzuat, yerel yönetime ekonominin ve ticaretin geliştirilmesi görevini veriyorsa, bunun anlamı, o bölgede yaşayan bireylerin refah seviyelerinin yükselmesi içindir. Dolaylı yoldan bunun anlamı, yerel yönetim birimi bu konuda bir şey yapmıyorsa, kentlilerin ekonomik kalkınmayı isteme hakkına sahip olması demektir. 5393 sayılı Kanun'un 14. maddesinin (a) bendinde, belediyelerin görevleri arasında "ekonominin ve ticaretin geliştirilmesi görevini yapar ve yaptırır" denilmektedir.[149]

4.6. TÜRKİYE'DE KENTLİ HAKLARININ YAŞAM ALANINDAKİ ETKİLERİ

Ülkemizde, özellikle kentsel haklar konusunda, bu alanda önemli boşluklar vardır. Kenttaşların sahip bulundukları, kent ve çevre değerlerinin korunmasına ilişkin bilinç düzeyi, henüz yasa koyucu, bu boşluklar yeterince dolduracak baskılar altında tutmaya yeter düzeye gelmiş olmaktan uzaktır. Öte yandan, kentlilerin içinde bulundukları yaşam koşullarının gözden geçirilmesi ise, bu haklardan eylemli olarak ne denli yetersiz yararlanılmakta olduğunu açıkça göstermeye yarar.[150]

---

[148]Bülent Kar, "Kent Hukuku ve Sürdürülebilir Kentleşme", **Yerel Siyaset**, Yıl: 2, Sayı: 18, Haziran 2007, s. 32.
[149] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 207.
[150] Keleş ve Hamamcı, a.g.e., ss. 280-281.

Tekeli kentli haklarının gerçekleştirilmesi ve yaşama geçirilmesinin üç farklı yönünden söz etmektedir. Bunlardan birincisi kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken kentli haklarını gasp etmesinin ve onları tahrip etmesinin önlenmesidir. Bu, hakların savunulma yoluyla yaşama geçirilmesidir. İkincisi ise kentli haklarının her kentlinin davranışlarıyla oluşup geliştiği kabul edildiğine göre kişilerin geliştirilmesine açıklığıyla gerçekleştirilmesidir. Üçüncüsü ise hak sahibinin bu hakların gerçekleştirilmesinin toplumsal düzeni kurmaktan sorumlu devletten istemesi yoluyla gerçekleştirilmesidir.[151]

Kentli haklarının yaşama geçirilmesi için ilk koşul temel özgürlükler, kişi hakları ve siyasal hakların yer aldığı birinci kuşak insan haklarından kişisel hakların yeniden yorumlanmasıdır. "Tekeli, kentli haklarının gerçekleştirilmesinin çoğu kez insan haklarının birinci aşamada kurumsallaşan bireyci mülkiyet hakkı ve benzerleriyle çelişki içinde olduğunu belirtmektedir. Somutlaştırmak için kentsel arsa mülkiyetinin liberal yorumlarının kentli haklarını ortadan kaldıracağının birçok örneği verilebilir. Benzer biçimde özel arabanın kullanışındaki sınırsız bir özgürlüğün kentsel yaşamı tüm kentliler için bir kabus haline getirebileceği kolayca gösterilebilir. Bu örnekler üçüncü aşamada ortaya çıkan kentli hakları gibi dayanışmacı haklar, birinci aşamadaki hakların yeniden yorumlanması gereksinmesini ortaya koymaktadır. Bir anlamda insan hakları çeşitlenerek zaman içinde gelişme gösterirken daha önceki aşamalarda gelişmiş insan haklarının yeni anlamlar kazanmasına yol açmaktadır."[152]

Kentsel hakların korunması için devlete ve onun yaptırımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak kentsel yaşamın sağlıklı bir şeklide sürdürülebilmesi için kentsel hakların herhangi bir zorlama olmadan korunması gerektiği bilincinde olunması gerekmektedir. Bunun için de önemli olan kentli kültürünün oluşturulmasıdır. "*Kent havası insanı özgür kılar*" Alman atasözünde de ifade edildiği gibi kent insanlara çeşitli özgürlükler tanımaktadır. Ancak bu özgürlükler

[151] Tekeli, "Kente Karşı İşlenen Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", a.g.e., s. 180.
[152]Tekeli, "Kente Karşı İşlenen Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", a.g.e., ss. 180-181.

kullanırken kentsel yaşamın sürekliliği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu aşamada devlete önemli bir görev düşmektedir.

Tekeli'ye göre devletin cezalandırılma hakkı değil, bireyi toplumsallaştırma görevi vardır. Toplumsal savunma ilkelerinde yaratılan zarara göre sorumluluk ilkesinin yerine toplum yaşamına öznel karşıtlık geçmektedir. Devlet toplumda öngörülen düzene uymayan kentlilerin haklarını ihlal eden, öznel karşıtlık gösteren bireyin sıkıntılarını ve tedirginliklerini ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Bunun için iyileştirici, önleyici, eğitici nitelikte önlemlerle bireyi sosyalleştirme görevini yüklenecektir. Eğer toplumsal düzenin korunmasına böyle bir anlayışla yaklaşılacaksa devlete toplumsallaştırma görevi verilecekse bu toplumsallaşma görevini yerel yönetimlerin daha başarıyla gerçekleştirecekleri söylenebilir.[153]

Işın'ın da ifade ettiği gibi medeni, politik, sosyal, kültürel ve cinsel hakların ne kadar kentsel haklar ve yurttaşlık hakları olarak tanımlanacağı bugünkü politik yaklaşımların ve araştırmaların merkezinde yer almaktadır. Kentsek haklar istemek, kentlerdeki örgütlerin ve kuruluşların bu tür hakların gardiyanları ve şampiyonları olarak gelişmelerini talep etmek demektir. Yerel hükümet kuruluşlarından bunu beklemek çok önemlidir.[154]

4.7. TÜRKİYE'DE KENTLİ HAKLARININ KORUNMA YOLLARI

Kent ve çevre hakları yalnızca bugünkü kuşakların değil gelecek kuşakların da haklarını ifade etmektedir. Bu nedenle korunan haklarda gelecek kuşakların da önemsenmesi gerekliliği, kent ve çevreyi esas alan düzenlemelerin yeniden düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kent ve çevre haklarının zarar görmesi *kente karşı işlenen suç** kavramını gündeme getirmiştir.

> Türk hukukunda kente karşı suç kavramı tek ve bütünleyici kavram olarak yer almamakla birlikte, kente ve kentliliğe karşı işlenen suçların önlenmesi için 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 1593 Sayılı

[153]Tekeli, "Kente Karşı İşlenen Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", a.g.e., ss. 181-182.
[154] Engin F. Işın, "Yurttaşlık, Kentler ve Yerel Yönetim", **ADA Kentliyim**, Yıl: 3, Sayı: 2, Aralık 1997- Şubat 1998, s. 59.

Genel Sağlığı Koruma Kanunu; 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu; 6785, 1805 ve 3194 Sayılı İmar Kanunları dolaylı olarak sağlıklı kentler oluşturulmasına yönelik düzenlemelerdir. Ayrıca 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2006 tarihli ve 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çevre korumaya yönelik olanların yanı sıra kentsel yaşam kalitesinin bozulmasına neden olan bazı yasal düzenlemeler ve uygulamalar da gerçekleştirilmiştir.[155]

4.7.1. Yargı Yolu İle Koruma

Kente karşı suç kentsel yaşam çevresinin bozulmasına yönelik davranışlar olarak tanımlanabilir. Önder'e göre bu anlamda, hem çeşitli yasal düzenlemelerle yasaklanan ve uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımı bulunan eylemler hem de yasal düzenlemelerde yer almayan ahlaki değerlere aykırılık hallerini de kente karşı suç kavramı içine almak mümkün olabilir. Kente karşı işlenen suçların failleri, kentli halkı, şirketler, yerel yöneticiler ve kentle ilgisi olmayan başkalarıdır. Kentin havasına ve çevresine zarar veren bu suçu işlemiş olsa da ona engel olmayan yönetici ile suçun işlenmesi sırasında sessiz kalan kentli ve medya da bu işlemlerden sorumlu kalmaktadır.[156]

Adli yargı içinde öncelikle genel kamu düzenini cezalandırma ve caydırıcılıkla sağlayan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), aynı zamanda kentli haklarının da koruyuculuğu yapmaktadır. Her ne kadar TCK'da suçta ve cezada kanunilik ilkesi yer almakta ise de kanunda yer alan bazı suçlar, başlı başına kent suçlarıdır. Ancak kanunda kent suçu başlığı altında yer almamış, toplum, çevre, kamu sağlığı, güvenlik, genel ahlak gibi başlıklar altında geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla kentli hakları içinde kente karşı suç kavramı ile ya doğrudan zarar gören sıfatıyla şikayette bulunmak veya dava açmak ya da zarar görülmese de cumhuriyet savcılıklarına ihbarda bulunularak kamu adına cezalandırma yoluna gidilmesi mümkün olmaktadır. Ancak TCK anlamındaki suçlardan cezalandırma için kasıt ya da taksir şeklindeki kusurluluk

*Kente karşı suç kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz: İlhan Tekeli, "Kente Karşı Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, ss. 171-183.

[155] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği II", **Yerel Siyaset**, Sayı: 26, Şubat 2008, s. 47.

[156] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., ss. 207-208.

aranmaktadır. Kanunsuz suç ve ceza olmadığına göre kusursuz cezalandırma da olmaz.[157]

Önder, TCK anlamında suçun unsurlarının bulanmadığı durumlarda veyahut Çevre Kanunu anlamında ya da özel hukuk hükümleri doğrultusunda kusura dayanmayan sorumluluk halleri ortaya çıktığında, kentli haklarının korunumunun TCK ile sağlanamamakta olduğunu ifade etmektedir.

Kentli haklarının yaşama, sağlık, güvenlik, çevreyle ilgili olanlarının tümünü suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği TCK hükümleri ile korumak mümkün değildir. Eski TCK'da suçlar cürüm ve kabahatler olarak ayrılmaktaydı. Yeni TCK, kabahatleri kanundan çıkarmıştır. Bu yüzden kabahatler ayrı bir kanunda düzenlenmiştir. 5326 sayılı Kabahatler Kanunu da kentli hakları kapsamında olan genel ahlak, genel sağlık, çevre ve ekonomik düzeni korumak için çıkarılmıştır.[158] Özellikle çevreyi kirletme, görüntü kirliliği, gürültü, sarhoşluk gibi bir kısım kabahatlerde idari para cezası öngörülerek koruma sağlanmaktadır. Belediye zabıtasının kabahatler konusunda birçok yetkileri bulunmaktadır. Kabahatler Kanunu'nda yer alan kabahatlerin belediye sınırları içinde işlenmesi durumunda belediye zabıtasının idari işlemi sonucu idari para cezası öngörüldüğü için bu aşamada yargı yolu ile koruma bulunmamaktadır. İdari para cezasında itiraz vukuunda devreye mülkiyetin kamuya geçirilmesi ile ilgili olanlarda adli yargı, diğerlerinde idari yargı devreye girmektedir. Dolayısıyla kentli haklarını ilgilendiren kabahatlerde ilk aşama idari para cezası, öngörülen idari koruma yoludur. Ancak itiraz durumunda yargı yolu ile koruma olmaktadır.[159]

Kentli haklarının idari yargıda da korunması mevzuat açısından mümkün ve sık rastlanan bir koruma yöntemidir. Yerel yönetimler birer kamu idaresi olduklarından hizmetlerini idari işlem ve eylemlerle gerçekleştirirler. Belediye meclisinin veya encümenin aldığı bir karar (bir yerin imara açılması kararı gibi),

[157] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 208; akt: H. Hakeri, Ceza Hukuku, 5. Baskı, Ankara, 2007, s. 199.
[158] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 208; akt: İ. Özgenç, Türk Ceza Hukuku, Ankara,2006, s. 206.
[159] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., ss. 208-209.

kentli haklarıyla ilgili olduğunda mülkiyet hakkı, konut hakkı, dinlenme hakkı, temiz hava hakkı gibi nitelikleri etkilediği zaman idare mahkemesinde hak ve menfaat uyuşmazlığına dönüştürülebilir. İdari yargıda hak aramanın veya hakkı korumanın usul ve esasları 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'yla düzenlenmiştir. Ancak idari yargıda dava açabilmek için bireysel hak ve menfaatleri ihlali olması gerekir. Üstelik masraflara da birey katlanacaktır. Oysa kentli hakları, kentin tümünü ilgilendiren, ama bir kentli olarak bireyin menfaatlerini korumak için açılacağından mevcut durum buna henüz uygun değildir. Adi yargıda kamu davası için kentlinin sadece ihbarda bulunması yetmektedir. Cumhuriyet savcısı bir nevi kentli adına davayı açıp sonuçlandırmakta ve suçun unsurları tamamsa hakimce ceza verilebilmektedir. Oysa idari yargıda böyle bir sistem henüz yoktur. İdari mercilere ihbar suretiyle idare mahkemesinin kentli adına idari işlem ve eylemleri iptal yetkisi yoktur. Ancak zarar görme kavramının kapsamı çok geniştir. Belli bir mahkemedeki görüntü kirliliği veya yeşil alanın imara açılmasıyla ilgili bir karardan başka mahallede oturan bir kişinin görünürde bir hak veya menfaat ihlali bulunmuyor gibi olsa da aslında kentli hakları bağlamında bir zarar görme, hak ihlaline uğrama durumu vardır ve bu birey de idari yargıda dava açabilmelidir. Çünkü zararın gerçekleşmiş olması gerekmez, kuvvetli muhtemel olması yeterlidir. Üstelik görüntü veya gürültü kirliliğine yol açan yerdeki kentlilerin dava açmamış olmasından, başka mahalledeki kişilerin de dava açamayacakları sonucuna varılamaz. Özel hukukta Tüketicinin Korunması Kanunu uyarınca tüketici mahkemeleri kurulmuş ve bireylere masrafsız dava açma hakları verilmiştir. Benzer durum kentlileri ilgilendirdiği kadarıyla bu hak verilmelidir. Bu "Kentli Haklarının Korunması Hakkında Kanun" şeklinde bir çerçeve düzenleme ile olabilir. Düzenlenecek olan bu kanunda ilgilendirdiği ölçüde hem idari yargıda hem de adli yargıda tüketici mahkemeleri benzeri düzenleme yer almalıdır.[160]

Şentürk'ün de belirttiği gibi hakkı ihlal edilene hakkını hukuki yollardan arama imkanı sağlamadıkça ve bu hakkı ihlal edenleri caydırıcı önlemleri içermedikçe 'iyi niyet temennisi' olmaktan öte bir anlam taşımayacaktır. Kentliye bu hakları tanıyan ama bu hakların ihlali durumunda ihlal edenlere ve bu ihlali önlemekle görevli oldukları halde görevini ihmal ederek bu ihlallere uygun ortam

[160] Önder, "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", a.g.e., s. 209.

sağlayanlara yönelik caydırıcı önlemleri devreye sokmayan hukuki düzenlemelerde önemli bir eksiklik söz konusudur.[161]

Ülkemizde kent ve çevre haklarının dayanmakta olduğu genel bir hukuk ilkesi de Yurttaşlık Yasası'nda yer alan "komşu hakkı" dır. Bu hakkı düzenleyen 2001 tarihli ve 4721 sayılı Yurttaşlar Yasası'nın 737. maddesine göre; "herkes taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşu topraklara zarar vermekten kaçınmalıdır. Özellikle zarar veren ve taşınmazın yer ve niteliğine ve bölgesel töreye göre komşular arasında hoş görülebilecek ölçüyü aşan gürültüler ve sarsıntılar yapmak, duman, kurum ve rahatsız edici başka toz, buğu ve koku çıkartmak yasaktır. 'Yurttaşlar Yasası'nın 737-753. maddeleri, komşu hakkına ilişkindir.[162]

4.7.2. İdari Yoldan Koruma

Anayasamızın 74. maddesinde yer alan dilekçe hakkı, kentli hakları hakkında da başta yerel siyaset makamlarına ve merkezi idareye başvurmayı içermektedir. Özellikle insan hakları boyutunda merkezi idare bakımından bir takım idari mekanizmalar işletilmektedir. Başta TBMM Dilekçe Komisyonu ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu olmak üzere Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, taşrada, il ve ilçelerde insan hakları kurulları oluşturularak insan haklarının gereği gibi korunması amaçlanmıştır. Başlarda da belirttiğimiz gibi kentli hakları, insan haklarının kente düşen boyutudur ve her üç kuşak insan haklarıyla ilgisi vardır. Bu yüzden kentli haklarının korunması bağlamında, başta belediyelere olmak üzere, bir çok dilekçe verilmekte, hatta idari yoldan korumayı sağlayan Bilgi Edinme Kanunu uyarınca da işlem yapılmaktadır.

[161] Hulusi Şentürk, "Kentli Hakları", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 30.
[162] Akkoyunlu Ertan, "Kentli Etiği II", a.g.e., s. 47.

SONUÇ

İki binli yılların en belirgin özelliği, bir yandan küreselleşme süreci yaşanırken diğer taraftan yerelleşme eğilimlerinin güçlenmeye başlamasıdır. Birbiri ile çelişir gibi görünen bu kavramlardan küreselleşme, ulus devlet anlayışı yerine uluslararası yapılanmaları ön plana çıkarmakta, bilgi, teknoloji, iletişim ve sermaye önündeki sınırları kaldırmakta, geleneksel yönetim anlayışını dönüştürmektedir. Diğer taraftan yerelleşme ise, yerel topluluk birimlerinin kendi işlerini yerine getirmesinde daha etkili olması anlayışını getirmekte ve böylece yaşam alanlarının daha yaşanılır olmasına katkıda bulunmaktadır.

Bu gelişmelerin önemli bir sonucu olarak, iki binli yıllarda, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci yaşanırken merkezi yönetim sistemlerinden yerel yönetime, temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru da geçiş yaşanmaktadır.

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel özerkliklerin arttırılması, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki egemenliklerini azaltarak adem-i merkeziyetçi bir yapılanmaya gidilmesi gerekliliğinin demokratikleşme yönünde önemli bir adım olduğunu fark eden gelişmiş ülkelerde (özellikle Avrupa Birliği üye ülkeleri) bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Hem insan hakları hem de yerel yönetimler konusunda mevcut İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, IULA Yerel Yönetim Dünya Bildirgesi, Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi gibi temel belgeler bulunmaktadır. Bu belgeler arasında yer alan Avrupa Kentsel Şartı'nın kabul edilmesi, kentli haklarının kurumsallaşması açısından önemli bir başlangıçtır.

Küreselleşme tartışmaları yanında demokratikleşme, desentralizasyon ve katılım konularındaki gelişmeler yerel topluluk üyelerinin hakları ve ödevleri alanında önemli gelişmeler sağlarken yerel hakların daha güçlü olmasına da zemin hazırlamıştır. Bunun en önemli nedeni gelişmelerinin önemli etkileri birinci ve ikinci kuşak haklarda hissedilirken üçüncü kuşak dayanışma haklarının da etki kapsamında yer almış olmasıdır.

Yerel yönetimlerin güçlenmesi kentlerin önemli çekim merkezi haline gelmesine olanak sağlamıştır. Kentleşme süreci ile önemli bir nüfus birikimine sahip olan kentlerde insanca bir yaşam için uygun ortamın sağlanması gerekliliği önemli hale gelmiştir. Bununla birlikte kırsalın giderek küçülmesiyle beraber kentsel alanların ve kentlileşmiş insanların artması, daha çok insanın kentlerde yaşamaya başlaması bu insanlarının haklarının da önemli hale gelmesine kaynak teşkil etmiştir.

Kentlinin sahip olması gereken hakların da bir ifadesi olan; kentlerde yaşayan insanların düzenli ulaşım ağları ve sağlıklı konutlara sahip olduğu, kentsel güvenliğe sahip, ekolojik dengenin korunduğu, özürlülerin konforunun düşünüldüğü, yönetime katılım vb. esasları olan bir kent sistemi öngörülmektedir. Çünkü ideal kent, kentlinin haklarını güvence altına alan kenttir. Bu haklar, hem kentte yaşayanların sahip olması gereken insan hakları, hem de yaşadığı kentin bir birey olarak, yerleşim yerinin kent ve çevre değerleri üzerindeki haklarıdır. Kentli hakları, yaşam kalitesinin özünü, gerçekleşme düzeyini belirleyen, gerçekleştirilmesi için çaba gösterilmesi gereken bir nitelik taşımaktadır. Kentlinin bu hakları gerçekleştirebilmesi, kentin hakları sağlayacak özelliklere sahip olmasına bağlıdır.

Bu doğrultuda 'kentsel yaşam kalitesi' kavramı da gündeme gelmektedir. Kentsel yaşam kalitesi, çağdaş kent ve çevre standartlarının bir kente sağlamasının yanında, kent haklarının herkese sağlanmış olup olmadığı ile de doğrudan ilgilidir. Temel insan hak ve özgürlükleri ile birlikte, dayanışma hakları arasında sayılan çevre hakkı kavramı, ardından kent hakkı anlayışı, çağdaş ve yaşanabilir bir kentsel yaşamın standartlarını artırmada birer girdi olarak ele alınabilir. Ancak, sorun tek başına iyi tasarlanmış konutlar ya da temiz içme suyunun temini ya da çöplerin düzenli toplanması değildir. Önemli olan kentin işlevlerini nasıl yerine getirdiği ve kentte yaşayan insanların toplumcu bir tarzda demokratik geleneklere sahip olup olmamalarıdır.

Yerel topluluk üyelerinin hakları ve ödevleri anlamındaki kentsel haklar, yalnızca hazırlanan belgeler ya da bildirgelerle değil etkin bir şekilde uygulanması gereken dayanışma hakları kapsamındadır. Çünkü kentsel hakların öneminin artarak ön plana çıkması yerel hizmetlerin kalite ve etkinliğinin arttırılmasını, yerel

topluluklarda ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklar yaratmayı, yerel topluluğun ve topluluk duygusunun geliştirilmesini ve yerel yönetimlerde etkin yurttaş katılımının sağlanmasını sağlayacaktır. Bu nedenle kentsel hakların insan hakları niteliğinin vurgulanması ve ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu haklar yaş, dil, din, cinsiyet, etnik köken, siyasal, ekonomik ya da sosyal konum ayrımı yapılmaksızın tüm yerel topluluk üyelerinin haklarıdır. Kentliye en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimler, başta genel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesini daha sonrada kentsel haklar bilincinin oluşturulması ve hakların korunması konusunda oluşturulacak sistemlerinin etkinliğinin artırılmasına önemli katkılar sağlamalıdır.

Üçüncü kuşak dayanışma hakları kapsamında yer alan çevre hakkının bir uzantısı olan kentsel haklar tam bir insan hakkı niteliği taşımaktadır. Bu haklar Avrupa Kentsel Şartı ile korunmaya alınmış olmalarına rağmen bağlayıcılıklarının olması ve zarar görmeleri durumunda korunmaları için temel insan hakları belgelerine benzer bir metnin olması gerekmektedir. Kentliye sadece bu hakkın tanınması yeterli değildir. Hakkı ihlal edildiğinde onu hukuki yollardan arama imkanı verilmeli; ayrıca hakkını ihlal edenlere de uygulanacak caydırıcı önlemler olması gerekmektedir. Böyle bir girişim, dünyada sürekli devam eden gelişme ve değişme süreci içinde ortaya çıkan/çıkabilecek olan olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceği gibi demokratik bir nitelik de taşıyacaktır.

YARARLANILAN YAYINLAR

- "AB Kurumları", **AB Yerel Güncel: Avrupa Birliği Süresinde Yerel Yönetimler**, İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayını, 2003, s. 4-5**.**

- **ADA Kentliyim Dergisi**, "Kentli Olmak Görüş Geliştirme Toplantısı", Yıl: 4, Sayı: 12, Aralık-Şubat 1998, s. 41-56.

- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım., "Kentli Hakları", **Amme İdaresi Dergisi**, 45. Yıl, 30/3, Eylül 1997, s. 31-48.

- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım., "Sürdürülebilir Kent", **Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine**, Ayşegül Mengi (ed.), Ankara: İmge Kitabevi, Eylül 2007, s. 11-26.

- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım., "Kentli Etiği-I", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 25, Ocak 2008, s. 23-28.

- Akkoyunlu Ertan, Kıvılcım., "Kentli Etiği II", **Yerel Siyaset**, Sayı: 26, Şubat 2008, s. 46- 51.

- "Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu", www.mitaged.org.tr/ab_khak_deklarasyon.htm (18.02.2008).

- Aydın, A. Hamdi., "Kentlinin, Yaşadığı Kent Yönetiminin Özerkliğinin Güçlenmesini İsteme Hakkı", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 19- 21.

- Başaran, İsmail., " Kentlerdeki Truva Atları ve Kent Güvenliği", **Kent ve Yerel Yönetim**, İstanbul: Plato Yayıncılık, 1. Baskı, Mayıs 2008, s. 53-61.

- Bağce, H. Emre., "Sürdürülebilir Kalkınma ve Gündem 21", **Yerel Siyaset**, Yıl:1, Sayı: 3, Mart 2006, s. 46-49.

- Beauregard Robert A. ve Anna Bounds, "Urban citizenship", **Democracy, citizenship and gloabl city,** Engin F. Işın (ed.), London and Newyork: Routlege, 2000, s. 243-253.

- Belge, Murat., **Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?**, İstanbul: Birikim Yayıncılık, 2003.

- Bulaç, Ali., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Eylül Yayınları, 2001.

- Bulut, Mehmet A., **Avrupa Birliği Nedir?**, Sakarya: Vipajans Yayınları, 2005.

- Burçoğlu, Nedret Kuran., "Avrupa ve Avrupalılık", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 23, (Kasım 2004-Ocak 2005), s. 9-20.

- Bookchin, Murray., **Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, 1999.

- Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006.

- DTM ve TOBB, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5. Baskı, Ankara: Doğuşum Matbaacılık, Kasım 2002.

- Canbolat, İbrahim S., **Avrupa Birliği Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler,** İstanbul: Alfa Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Ekim 2002.

- Cem, İsmail., **'Avrupa'nın Birliği' ve Türkiye**, 2. Cilt, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2005.

- Çarkçı, Akif**.,** "Belediyelerin Vatandaşlara Karşı Sorumlulukları", **Yerel Siyaset,** Yıl: 1, Sayı: 6, Haziran 2006, s. 62-64.

- Çevik, Hasan Hüseyin., **Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin yayınları, 2004.

- Çırakman, Aslı., "Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezciliğe", **Doğu Batı**, Sayı: 14, (Şubat, Mart, Nisan 2001), s. 28-46.

- Demirer, Göksel N. ve diğerleri, **"YDD" Kıskacında Çevre ve Kent,** 1. Basım, Ankara: Ütopya Yayınevi, Temmuz 1999.

- Doğan, Erhan., "Modernite-Türkiye-AB:Kopenhag Kriterleri Üzerinden Bir Bağ Kurma Denemesi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:23, (Kasım 2004-Ocak 2005), s. 21-44.

- Dülger, Mehmet., "Türkiye'nin Siyasi Geleceğinde Kentleşme", **ADA Kentliyim**, Yıl: 2, Sayı: 7, Eylül-Kasım 1996, s. 50-52.

- Emrealp, Sadun., **Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı,** İstanbul: UNDP- IULA EMME Yayını, 2004.

- Erkan, Rüstem., **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Ankara: Bilimadamı Yayınları, 2004.

- Erkut, Gülden., "Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu", **Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları**, Hande Suher (ed.), İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı, Aralık 1991, s. 51-67.

- Ertuğrul, Kürşat., "AB ve Avrupalılık", **Doğu Batı**, Sayı: 14, (Şubat, Mart, Nisan 2001), s. 144-155.

- Es, Muharrem., "Kent Kimliği Kent Kültürü", **Kent Üzerine Düşünceler**, İstanbul: Plato Yayın.., Aralık 2007, s. 47-57.

- Esen, Adem., "Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Ülkemizde Yerel Yönetimler", **Yerel Siyaset**, Yıl 1, Sayı: 5 Mayıs 2006, s. 48-55.

- Geray, Cevat,, "Yerel Yönetimler ve Habitat II", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 5, Sayı 3, Mayıs 1996, s. 3-17.

- Geray, Cevat., "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", **Türk İdare Dergisi**, Sayı 421, yıl 70, Aralık 1998, s. 323-345.

- GERAY, Cevat., "Kent Konseyleri", **Memleket Mevzuat Aylık Yerel Yönetim Dergisi**, Yayed, cilt: 2, sayı: 15, 2006, s.19.

- Güler, Birgül Ayman.,"Devlette Reform", **www.zmo.org.tr/odamiz/devlette_reform**, (13.05.2007).

- Güler, B. Ayman., **Yerel Yönetimler**, Ankara: İmge Kitabevi, 3. Baskı, Nisan 2006.
- Gümüşoğlu, Firdevs., **21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan**, 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, Kasım 2001.

- Güneş, İsmail., "Kent Kültürü ve Dünya Kenti Olmak", **http://www.sonbaski.com**, Aralık 2005, (03.05.2008).

- Güvenç, Bozkurt., **İnsan ve Kültür**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

- Işın, Engin F., "Yurttaşlık, Kentler ve Yerel Yönetim", **ADA Kentliyim**, Yıl:3, Sayı:2, Aralık 1997- Şubat 1998), s. 57-59.

- Işın, Engin F., "Democracy, citizenship and the city", **Democracy, citizenship and global city,** Engin F. Işın (ed.), London and Newyork: Routledge, s. 1-23.

- İncedayı, Deniz., "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK"", **http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/** (03.03.2008)

- Kaboğlu, İbrahim Ö., **Çevre Hakkı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

- Kaboğlu, İbrahim Ö., **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul: Afa Yayınları, 1994.

- Kahraman, Hasan Bülent., Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadu'su", **Doğu Batı**, Sayı 14, (Şubat, Mart, Nisan 2001), s. 8-27.

- Kar, Bülent., "Kent Hukuku ve Sürdürülebilir Kentleşme", **Yerel Siyaset**, Yıl: 2, Sayı: 18, Haziran 2007, s. 32-33.

- Karakılçık, Yusuf. ve Ayşe Özcan, "Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Türk Yerel Yönetim Dizgesinde Uygulanabilirliğinin İncelenmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 14, Sayı: 4 Ekim 2005, s. 5-30.

- Karakut Elif., "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'de Kentsel Haklar", Cilt 6, Sayı 2, **www.isgucdergi.org**, (04.11.2006).

- Karaman, Zerrin Toprak., "Habitat II ve Yerel Gündem 21 Sorumluluğu", **Türk İdare Dergisi,** Yıl: 70, Sayı: 421, 1998, s. 347-364.

- Karluk, Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. Baskı, İstanbul: Beta Basım, Ocak 2005.

- Kaya, Erol., **Kentleşme ve Kentlileşme (Kentleşme)**, 2. Baskı, İstanbul, 2004.

- Kaya, Erol., "Haklar ve Sorumluluklar", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 5-7.

- Keleş, Ruşen., **Yerinden Yönetim ve Siyaset,** İstanbul: Cem Yayınevi, 2000.

- Keleş, Ruşen., **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

- Keleş, Ruşen ve Can Hamamcı, **Çevre Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 5. Baskı, Mayıs 2005.

- Keleş, Ruşen., "Hizmette Halka Yakınlık İlkesi ve Yerel Yönetimler", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 4, Sayı 5, Ocak 1995, s. 3-14.

- Keleş, Ruşen., "Kent ve Kültür Üzerine", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: XXIX, Sayı: 246, Bahar, 2006, s. 9-18.

- "Kentli Hakları", **www.ihd.org.tr/makale/kent4.html** (05.11.2006).

- Keser, Hasan., "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yerel Yönetimler", **1. Ulusal Yerel Yönetimler Çalıştayı**, Esra Demircan ve Hamit Palabıyık (ed.), Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi İdari Bilimler Yayını, 2003, 3-4 Aralık 2004, s. 116-123.

- Kılıçbay, Mehmet Ali., **Şehirler ve Kentler,** Ankara: İmge Kitabevi, 2. Baskı, Temmuz 2000.

- Koçdemir, Kadir., "Avrupa Birliği Hukuku ve Yerel Yönetimler", **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 72, Sayı: 426, Mart 2000. s. 55-89.

- Koçer, Gökhan., "Avrupalılaşmak": Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir Deneme", **İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 26, Mart 2002, s.105-127.

- Kösecik, Muhammet., "Avrupa Birliği'ne Hazırlık sürecinde Yerel Yönetimler", **Yerel ve Kentsel Politikalar**, M. Akif Çukurçayır (ed.), Ayşe Tekel, Konya: Çizgi Kitabevi, Eylül 2003, s. 145-203.

- Kösecik, Muhammet., "Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesi Sürecinde Yerel Yönetimler", **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (ed.), İstanbul: Alfa Kitabevi, 2002, s. 1-38.

- Kösecik, Muhammet., "Yerel Yönetimlerde 'Avrupalılaşma' ", **Yerel Siyaset**, İstanbul: Okutan Yayıncılık, Ocak 2008, s. 259-304.

- Kösecik, Muhammet., "Avrupa Birliği ve Yerel Yönetimler: Genel Bir Bakış", **http://www.kentarastirma.com**, (15.08.2008)

- Mutlu, Ahmet., "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Kentli Hakları Bakımından Önemi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 11, Sayı 3, Temmuz 2002, s. 33-58.

- Nas, Çiğdem., "AB ile Entegrasyon Sürecinin Türkiye'de Siyasal Sistem Üzerindeki Etkileri", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 23, Kasım 2004-Ocak 2005, s. 45-58.

- Önder, Fahrettin., "Kentli Hakları ve Yerel Siyaset", **Yerel Siyaset**, İstanbul: Okutan Yayınları, 2007, s. 187-212.

- Ökmen, Mustafa., "Bir İnsan Hakkı Olarak 'Kentsel Haklar' ve Bazı Mülahazalar", **Yeni Türkiye**, Yıl 4, Sayı 22, Ankara, Temmuz-Ağustos 1998, s. 1199-1207.

- Ökmen, Mustafa., "Yerel Yönetimlerde Özerklik Eğilimleri, Avrupa ve Türkiye", **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel**

Yönetimler, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (ed.), İstanbul: Alfa Kitabevi, 2002, s. 99-120.

- Ökmen, Mustafa., "Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar ve Avrupa Kentsel Şartı", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 13-18.

- Özbudun, Sibel., Cahide Sarı ve Temel Demirer, **Kıyamete Çeyrek Kala! Ekoloji Yazıları**, 1. Baskı, Ankara: Ütopya Yayınevi, Nisan 2007.

- Sevindi, Nevval., **Kent ve Kültür**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım, Kasım 2003.

- Sağdıç, Egemen., "Güvenli Kent ve Çocuk Sorunları-1", **http://www.sonbaski.com**, Temmuz 2006, (03.05.2008).

- Şentürk, Hulusi., "Kentli Hakları", **Yerel Siyaset**, Yıl: 3, Sayı: 29, Mayıs 2008, s. 29-30.

- Tekeli, İlhan., "Kente Karşı İşlenen Suç mu, Yoksa Kentlinin Gasp Edilen Hakkı mı?", **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 171-183.

- Tekeli, İlhan., "Demokrasinin Kalitesini Geliştirmeyi Siyasal Gücün Mekansal İşbölümünün Yeniden Tanımlanması Hangi Koşullarda Gerçekleşebilir?", **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 125-136.

- Tekeli, İlhan., "İnsan Haklarının Yerleşmeye ve Mekana İlişkin Boyutları Üzerine", **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 155-170.

- Toprak, Zerrin., **Kent Yönetimi ve Politikası**, 5. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2001.

- Torak, Zerrin., **Yerel Yönetimler**, 6. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

- Torunoğlu, Ethem., **Ötekilerin "Çevre"si**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006.

- Torunoğlu, Ethem., " 'Kentsel Dönüşüm' Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği", **www.sendika.org** (30 Ekim 2006).

- Tunçay, Mete., **Kentsel Haklar- Karşılaştırmalı Bir Çerçevede Türkiye**, İstanbul: WALD Yayınları, 1994.

- Türe, Fatih., "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği," **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye**, Turgay UZUN ve Serap ÖZEN (ed.), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 51-67.

- Türk Terzi, Özlem., "Avrupa'nın Birliği Avrupa'da Bütünleşmenin Tarihsel Dönüşümleri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi**, No.25, (Ekim 2001), s. 245-257.

- Ülger, İrfan Kaya., **Avrupa Birliği Rehberi**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 1. Basım, Mart 2008.

- Uzan, Nizam., "Belediyeler ve Yerel Gündem 21", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 8, Sayı 2, 1999, s. 96-101.

- Uzun, Turgay. ve Hüseyin Kurt "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Sorunları", **Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler**, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (ed.), İstanbul: Alfa Kitabevi, 2002, s. 73-98.

- Ürkmez, Taner., "Çevre Hakkı Kavramının Tarihsel Gelişimi", **http://www.cekud.org/site/page.asp?dsy_id=904**, (02.05.2008).

- Yazgıç, Suavi Kemal., **Avrupa Birliği**, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

- Yıldırım, Sabahattin., **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, IULA-EMME Yayın Birimi, İstanbul, 1994.

- Weber, Max ve diğerleri, **Şehir ve Cemiyet**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2005.

- Wirth, Lois., "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", **20. Yüzyıl Kenti**, Bülent Duru ve Ayten Alkan (der. ve çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, 2002, s. 77- 106.

- www.deltur.cec.eu.int/default.asp. (30.03.2006)

- http://www.deltur.cec.eu.int/belediyeler.html. (30.03.2006).

- http://www.usakgundem.com/makale.php?id=163, (19.05.2006).

- http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/Arastirma/Trafik/B1.doc. (19.05.2006).

- http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma1.php. (19.05.2006).

- http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5215.html (06.07.2007)

- http://www.ikv.org.tr/tarihce.php (12.08.2008)

ÖZGEÇMİŞ: Günay AYDIN 1 Ocak 1984 tarihinde Trabzon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Maçka'da, lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun olan yazar halen Kocaeli Üniversitesi'nde Araştırma Görevliliği yapmaktadır.